

Nordliga landskap

”Tillämpning av den europeiska landskapskonventionen i kommunerna på Nordkalotten”

- Konferensen 7–9.9.2011, Enare, Finland

NOORA RAASAKKA | SARI SIVONEN (ed.)

Nordiga landskap

”Tillämpning av den europeiska
landskapskonventionen i kommunerna på
Norfkalotten” - Konferensen 7–9.9.2011, Enare,
Finland

NOORA RAASAKKA

SARI SIVONEN (ed.)

Ansvarsfrihetsklausul:

Denna rapport är utgiven av med finansiellt stöd från Nordiska ministerrådet. Innehållet i rapporten avspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller anbefallningar.

Nordiska ministerrådet

www.norden.org

RAPPORTER 48 | 2011

NORDIGA LANDSKAP

**”TILLÄMPNING AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN
I KOMMUNERNA PÅ NORDKALOTTEN”**

– KONFERENSEN 7-9.9.2011, ENARE, FINLAND

Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland

Ombrytning: Eerika Niemelä

Pärmbild: Tapio Heikkilä

Tryckeri: Kopijyvä Oy

ISBN 978-952-257-535-7 (tryckt)

ISBN 978-952-257-536-4 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2846 (tryckt)

ISSN 2242-2854 (webbpublikation)

URN:ISBN:978-952-257-536-4

www.ely-centralen.fi/publikationer | www.doria.fi/ely-keskus

Förord

Naturen på Nordkalotten återspeglar på bred front de gemensamma karaktäristiska dragen, såsom de fantastiska älvlandskapen och de vackra fjälltrakterna formade av samekulturen och renskötseln. Sida vid sida med den traditionella markanvändningen kan vi idag placera flera andra former av markanvändning och näringsgrenar. Turism, energiproduktion, gruvnäring och utbyggnad av infrastruktur leder till nya och mångfacetterade utmaningar för dem som är ansvariga för områdena. Kommunerna behöver kunskap och stöd för att kunna förverkliga de allt mer komplexa planerna i framtiden, så att de unika och värdefulla särdragen kan bevaras.

För att kunna nå de uppsatta målen för den europeiska landskapskonventionen anordnades en internationell europeisk konferens den 7–9 september 2011 i Enare, i samemuseet Siida. Konferensen var främst inriktad på att öka kunskapen om den europeiska landskapskonventionen och de möjligheter och behov den ger vad gäller det praktiska planeringsarbetet, särskilt på kommunnivå. Som föreläsare på konferensen kunde vi engagera ledande experter som arbetar inom detta område från Sverige, Norge och Finland samt från flera andra EU-länder. Utöver föredragen skrev föreläsarna artiklar om sina ämnen som har sammanställts i denna publikation. Vi hoppas att den här publikationen underlättar det praktiska arbetet för planerarna av de här områdena och inspirerar kommunerna att genomföra sina framtidsplaner enligt den europeiska landskapskonventionen. Publikationen finns tillgänglig på fem olika språk: finska, svenska, norska, nordsamiska och engelska.

Beslutet att anordna denna konferens fattades i september 2010 i Torneå, där den internationella workshopen "Implementing the European Landscape Convention in North Calotte area" genomfördes. Den var riktad mot myndigheter i Finland, Sverige och Norge. Det som upplevdes vara den gemensamma utmaningen var att hos de kommunala aktörerna öka kunskapen om den europeiska landskapskonventionen och även hur den kan tillämpas i praktiken. Att främja och öka samarbetet mellan myndigheter över statsgränserna var även det ett önskemål. I workshopen deltog, efter inbjudan från Lapplands ELY-central, företrädare för miljöministeriet, länsstyrelsen, Samiskt Parlamentariskt Råd, Europarådets styrkommitté för kulturarv och landskap samt Forststyrelsens Naturtjänster. Tillsammans beslutade de att anordna en internationell konferens för kommunala aktörer på Nordkalotten. Som mål för konferensen ställdes att öka kunskapen i kommunerna och att praktiskt tillämpa den europeiska landskapskonventionen. Naturvårdsenheten med ansvarsområdet för miljön och naturresurserna vid Lapplands ELY-central fick till uppgift att arrangera konferensen och att skaffa pengar till projektet. Projektet finansierades av Nordiska ministerrådet (NMR). I arrangemanget och finansieringen av projektet deltog även samarbetsländernas miljöministerier.

På den arrangerande organisationens vägnar vill vi tacka alla lysande och sakkunniga talare för deras förtäfliga presentationer, givande samtal och kommande landskapssamarbeten. Dessutom vill vi tacka alla konferensdeltagare för deras aktiva medverkan och visade intresse i denna viktiga fråga. Med de genom konferensen nyinskaffade kontakterna som grund är det utomordentligt bra att fortsätta samarbetet i framtiden. Vi tackar projektets finansiärer och riktar ett särskilt tack till Nordiska ministerrådets Terrestra ekosystemgrupp (TEG) för allt stöd de gett och möjligheten att förverkliga både konferensen och denna publikation.

Noora Raasakka

Projektledare

Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

Skribent och redaktör

Déjeant-Pons Maguelonne, Sekreterare för den europeiska landskapskonventionen, Chef för avdelningen för kultur, landskap och fysisk planering, Europarådet

Heikkilä Tapio, Miljöråd, Miljöministeriet

Jokelainen Timo, Markanvändningschef, Lapplands närings-, trafik- och miljöcentral

Kantola Erkki, Chef, Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

Karjalainen Eeva, Dr, Finska skogsforskningsinstitutet

Lipponen Merja, Specialplanerare, Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

Mikaelsson Stefan, Sametingets ordförande, Sverige

Mortensen Liv Kirstine, Seniorrådgivare, Avdelningen för markanvändningspolitik och kommunal planering, departementet för regional planering, Norska miljödepartementet

Moström Jerker, Seniorrådgivare, Svenska riksantikvarieämbetet

Nordli Kristin, Seniorrådgivare, Avdelningen för markanvändningspolitik och kommunal planering, departementet för regional planering, Norska miljödepartementet

Pedroli Bas, Docent, markdynamik (Land Dynamics), Wageningen University, Chef UNISCAPE

Raasakka Noora, Projektledare, Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

Roué Marie, Franska forskningscentret (Centre National de la Recherche Scientifique, CNRS), Frankrikes naturhistoriska riksmuseum (Muséum national d'histoire naturelle, MNHN), Paris, Frankrike

Sala Pere, Samordnare av landskapsobservatoriet i Katalonien

Seguin Jean-François, Chef för landskapskontoret, Det franska departementet för miljö, hållbar utveckling, transporter och boende, Tidigare ordförande för Europarådets konferens för den europeiska landskapskonventionen

Sivonen Sari, Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

Tanninen Timo, Överdirektör, Miljöministeriet

Innehåll	
Förord.....	1
Noora Raasakka	
VÄLKOMNA TILL KONFERENSEN	5
Timo Tanninen	
DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I FINLAND	7
Tapio Heikkilä	
EN VÄLKOMSTHÄLSNING FRÅN ORGANISATÖREN	11
Erkki Kantola	
ANFÖRANDE HÅLLET AV STEFAN MIKAELSSON VID ELC, ENARE 9.9.2011. ..	12
Stefan Mikaelsson	
DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN: 10 ÅR AV INTERNATIONELLT SAMARBETE	16
Maguelonne Déjeant-Pons	
TRANSNATIONELLT OCH GRÄNSÖVERSKRIDANDE SAMARBETE, EN MÖJLIGHET TILL BÄTTRE LANDSKAP.....	28
Jean-François Seguin	
DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I SVERIGE - FÖRVÄNTNINGAR OCH MÅL.....	34
Jerker Moström	
FÖRVERKLIGANDET AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I NORGE, MED ETT FOKUS PÅ PLANERINGSUTMANINGAR I FÖRVALTNINGEN AV LANDSKAPSVÄRDEN	39
Kristin Nordli och Liv Kirstine Mortensen	37
EN SAMISK RENSKÖTARENS KULTURLANDSKAP: MINNET, SINNENA OCH DE ETISKA PRINCIPERNA.....	46
Marie Roué	
PLAN FÖR MARKANVÄNDNING, NORDLIGA LANDSKAPET OCH VINDKRAFT	52
Timo Jokelainen	
REGIONALT OCH LOKALT DELTAGANDE SAMT SAMARBETE FÖR FÖRVERKLIGANDET AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN - DET KATALANSKA LANDSKAPSOBSERVATORIETS ERFARENHET	56
Pere Sala	
LANDSKAP OCH MÄNNISKORS HÄLSA - Konferensprotokoll: förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen i nordkalottens kommuner	67
Eeva Karjalainen	
DET NORDLIGA LANDSKAPET SOM ETT LEVANDE EUROPEISKT ARV	72
Bas Pedroli	

STÄTLIGA BYÅR I DET NORDLIGA LANDSKAPET – LANDSKAPSVÅRDSOMRÅDET I KAIRALA-LUIRO SOM EXEMPEL VID TILLÄMPNINGEN AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN PÅ LOKAL NIVÅ	78
Merja Lipponen	
SLUTSATSER.....	86
Noora Raasakka	
BILAGA: Bilaga 1 Den Europeiska landskapskonventionens status.....	88

VÄLKOMNA TILL KONFERENSEN

Timo Tanninen

Mina damer och herrar, ärade konferensdeltagare, det är med glädje jag hälsar er välkomna till denna konferens vars huvudtema är tillämpningen av den europeiska landskapskonventionen i kommuner i Nordkalotten.

Jag är stolt över att Finland nu arrangerar den första internationella konferensen i anslutning till landskapskonventionen här i Enare. För det första vill jag tacka konferensarrangörerna. Lapplands ELY-central med sina samarbetspartner har gjort ett utmärkt arbete i förberedandet av konferensen och i de praktiska arrangemangen. Ett stort tack.

Det är roligt att se så många kollegor och gäster från olika delar av världen i samma sal; särskilt roligt är det att se så många åhörare från det europeiska fastlandets nordligaste punkt, Nordkalotten.

Eftersom vi i Norden har en lång och stadig tradition av internationellt samarbete, är det naturligt att vi finländare tar våra första internationella steg i tillämpningen av landskapskonventionen direkt i det nordiska samarbetet. Jag vill tacka det nordiska ministerrådet och våra grannländer Norge och Sverige för det ekonomiska stödet för arrangerandet av konferensen. Jag kan inte tänka mig en bättre plats att anordna denna konferens på än Lappland, där vi tre grannländer delar inte bara gemensamma riksgränser, utan även i övrigt långa historiska förbindelser.

En gemensam kulturell bakgrund förenar våra nordiska länder. Jag är övertygad om att vi redan enbart därför har tillgång till många möjligheter att främja och fördjupa samarbetet kring landskapsvården. Från granskningen av de teoretiska frågorna kan vi enkelt närma oss ett praktiskt samarbete, till och med konkreta samarbetsprojekt.

I den här konferensen fäster vi speciell uppmärksamhet vid det europeiska fastlandets nordligaste landskap: Lappland, Norrbotten och Finnmark. Trakten är unik i sin helhet. Ett av de viktigaste särdragen grundar sig på att trakten är hembygd för samer som fortfarande utövar sina traditionella näringsgrenar på ett framgångsrikt sätt och upprätthåller sin kultur. Den samiska kulturtraditionen kan ses som en kulturell resurs som förenar de nordiska länderna och som även kan erbjuda nya perspektiv på den gemensamma granskningen av kulturlandskapets begrepp. Detta är en unik dimension i europeisk skala och vi bör vara stolta över detta kulturella kapital.

Den europeiska landskapskonventionen definierar landskapet som "ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer". Denna karakterisering är en bra sammanfattning av den långa traditionen inom europeisk landskapsforskning och den innehåller på samma gång uppfattningar om innehållet i landskapsbegreppet som är karakteristiska för både den naturvetenskapliga och den humanistiska forskningen. Även om båda vetenskapernas utkast om landskapets karaktär skiljer sig avsevärt från varandra, är de ändå samtidigt lika sanna. Ett landskap består alltid av många landskap.

Även om man har forskat vetenskapligt och praktiskt om landskap i över hundra år är det säkert möjligt att hitta alldeles nya perspektiv för dem. Kan ett sådant arbete få sin början i Nordkalottens landskap? I den samiska kulturen observeras och uppfattas nämligen landskapen, och särskilt kulturlandskapen, på ett originellt sätt. Dessa lokala tolkningar av landskapen kan enkelt berika och fördjupa den europeiska diskussionen om landskap ytterligare och samtidigt ge nya perspektiv på landskapens betydelse för olika kulturer.

Europa är en enorm kulturmosaik i vilken man kan observera tydliga skillnader i landskapens struktur, form och sammansättning samt även i tolkningarna av dem. Bredvid begreppet mångfunktionella landskap bör man även definiera begreppet mångkulturella landskap. Nordkalotten är ett lämpligt område för att forska i dylika frågor.

Landskapskonventionens femte artikel förutsätter att varje avtalspart förbinder sig till "att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som ...". Denna konferens är en passande inledning till att anta dessa utmaningar på Nordkalottens område.

Det är mycket viktigt att lokala myndigheter och kommunrepresentanter kan delta i tillställningar liknande denna konferens förutom här även i övriga Europa. Lokala beslutsfattare blir då medvetna om de utmaningar och möjligheter som landskapskonventionen erbjuder officiella instanser, det civila samhället och lokala personer. Jag hoppas att denna konferens visar att tillställningen inte är slutpunkten för konventionens tillämpning, utan hellre en språngbräda för de nödvändiga praktiska åtgärder som behövs för att vårda och värna om våra unika landskap.

Den europeiska landskapskonventionens nionde artikel rör gränsöverskridande landskap och förutsätter att: ”parterna skall uppmuntra samarbete över riksgränser på lokal och regional nivå och, om nödvändigt, utarbeta och genomföra gemensamma landskapsprogram”. Det är uppenbart att vår konferens grundligt uppfyller detta mål. Jag önskar innerligt att ni alla får en möjlighet att delta i intressanta diskussioner med teman som rör landskapskonventionen och att ni med hjälp av diskussionerna hittar nya lösningar för tillämpningen av konventionen.

Är det inte ett passande tillfälle att nu till exempel fundera över på vilka sätt vi kan klargöra Nordkalottens värdefulla kulturlandskap enligt det samiska landskapsbegreppet? Ett nordiskt samarbete skulle passa utmärkt som ett forum för att genomföra ett sådant projekt.

Mina damer och herrar, jag önskar er alla och denna konferens stor framgång och att den ger er givande samtal och ett angenämt besök i övrigt. Konferensen erbjuder en värdefull möjlighet till interaktion och kunskapsinsamling; ni har ju nu tillgång till många toppexperter från hela Europa.

Jag önskar även att ni får tillfälle att utnyttja möjligheten att delta i utflykten till Ukonsaari i Enare. Denna centrala, heliga plats för samekulturen ligger mitt bland mäktiga havslandskap. Båtturen dit erbjuder en utmärkt scen för överväganden som rör olika dimensioner av Nordkalottens kulturlandskap.

Ett stort tack.

DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I FINLAND

Tapio Heikkilä

Mina damer och herrar, ärade deltagare och arrangörer av konferensen. Mitt mål är att för er presentera på vilket sätt den europeiska landskapskonventionen har tillämpats i Finland och vilka slags landskapsvårdsprojekt som har genomförts. Jag kommer att illustrera min presentation genom att visa er landskapsfotografier från olika delar av Finland.

För det första ska jag berätta om hur ratificeringen av landskapskonventionen fungerade i Finland. För det andra ska jag visa vilka möjliga åtgärder som förverkligandet av konventionen kan bestå av. För det tredje ska jag uppskatta framtida utmaningar och möjligheter vad gäller tillämpningen av konventionen.

Ratificeringen av den europeiska landskapskonventionen i Finland

Den europeiska landskapskonventionen, även känd under namnet Florensavtalet, godkändes den 20 oktober 2000, alltså för ungefär elva år sedan. Till viss del deltog Finland i förberedelserna av konventionen i slutet av 1990-talet, även om landet inte tillhörde processens centrala föredragande. Dock gick Finland på en gång med på att godkänna konventionens mål och principer. På detta sätt var Finland faktiskt med bland de länder som först skrev under konventionen när den öppnades för underskrifter.

Ratificeringsprocessen gick tämligen smidigt i Finland. Främsta anledningen till det är att de senaste tjugo åren har varit en tid för utveckling och framsteg inom naturvård och landskapspolitik. Det har arbetats flitigt kring ämnet för att ta fram och främja praktiska projekt gällande vård, skydd och planering av landskap.

I början av år 2000 trädde en ny markanvändnings- och bygglag i kraft. Syftet med lagen är att "organisera områdenas användning och byggnation på så vis att där skapas förutsättningar för en god livsmiljö samt att främja ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt hållbar utveckling". Lagen omfattar planeringssystem för användningsområdena, som bland annat har som mål att värna om den bebyggda miljös skönhet och kulturarv och bevarandet av naturvärdena. Utöver detta innehåller lagen de nationella målen för användningsområdena som ska försäkra att bland annat värdena för kulturmiljöer och naturav av riksintresse bevaras. Därför bör man i landskapsplanerna anvisa landskapsområden som är värdefulla på ett landsomfattande plan samt de nationellt betydelsefulla kulturhistoriska miljöerna och förhistoriska skyddsområdeshelheterna. Landskapsplanerna är å sin sida anvisningar för sammanställandet av general- och byggnadsplanerna.

Med stöd av markanvändnings- och bygglagen kan miljöministeriet anlägga nationella stadsparker, vilkas syfte är att i en urban miljö bevara den till området hörande kultur- eller naturmiljömässiga skönheten, de historiska särdragen eller andra särskilda värden värda att bevara. Idén om nationella stadsparker kommer ursprungligen från Sverige, från den i Stockholm anlagda Nationalstadsparken. I Finland har fem sådana här områden anlagts.

Naturvårdslagen från 1996 har som mål bland annat att upprätthålla naturens mångfald samt att värda naturens skönhet och landskapsvärden. I lagen finns ett helt kapitel som behandlar landskapskydd enligt vilket landskapsvårdsområden kan inrättas för bevarandet av särskilt värdefulla natur- eller kulturlandskap för deras skönhet, historiska särdrag eller andra därmed sammanhängande särskilda värden.

Vid sidan om de här två viktiga lagarna finns flera andra lagar som anknyter till författningar som rör landskap och värden av dem. De mest betydelsefulla av dessa är fornminneslagen, byggnadsskyddslagen, marktäktslagen samt olika författningar för jordbruk. Vid sidan av sammanställningen av lagstiftningen utförde statsrådet omfattande landskapsinriktade utredningar i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet.

Arbetsgruppen för landskapsområdena, som är verksam vid miljöministeriet, färdigställde år 1993 sin utredning om landskapsområden som kan representera regionala kulturlandskap. Statsrådet fattade i januari 1995 ett principbeslut där det namngav 156 nationellt värdefulla landskapsområden och skapade riktlinjer för utvecklingen av landskapsvården.

År 1993 slutförde också miljöministeriet och museiverket inventeringarna av byggda kulturmiljöer. I utredningen namngavs nära 1 800 kulturhistoriska miljöer av riksintresse. Till sin karaktär varierade föremålen från enskilda byggnader och stadskvarter till bylandskap på landsbygden. Urvalet innehöll bland annat även föremål för den tidiga industribyggnationen.

Med de ovan presenterade exemplen som grund är det lätt att förstå att det för Finland var ett relativt lätt arbete att ratificera den europeiska landskapskonventionen våren 2006; vi hade ju redan en färdig landskapslagstiftning och flera andra omfattande utredningar som behandlade ämnet.

Landskapsvårdsåtgärder efter ratificeringen av landskapskonventionen

Som nästa punkt finns det anledning att undersöka vilka åtgärder som har genomförts inom landskapsvården efter godkännandet av landskapskonventionen. Vad har hänt inom detta område de senaste fem åren?

Det är faktiskt svårt att göra en uppskattning av detta. Vid en första anblick kan det se ut som att vi fortsätter arbeta efter samma teman som före godkännandet av konventionen. Hur det än är med den saken, har vi under de senaste åren uppnått flera viktiga mål gällande landskapsfrågor.

För ett tag sedan uppdaterade museiverket sina listor över de kulturhistoriska miljöerna av riksintresse. Detta arbete krävde hela tio års flit. Till denna nya listning hör idag ungefär 1 200 mål. Den innefattar bland annat historiskt och arkitekturmässigt viktiga objekt av vilka flertalet även är landskapsmässigt betydelsefulla. Markanvändnings- och bygglagen förutsätter att dessa objekt inkluderas i landskapsplanerna och tas i beaktande även i de kommunala planerna.

Förra året startade miljöministeriet ett projekt där informationen om landskapsområdena av riksintresse uppdateras. Detta arbete beräknas ta fem år. Vid sidan av utredningarna om de betydelsefulla landskapsområdena utreds även regionalt värdefulla landskapsområden.

Med stöd av naturskyddslagen har vi i Finland kunnat inrätta fem landskapsvårdsområden. Områdena är till sin karaktär mångskiftande kulturlandskap på landsbygden som rymmer traditionella byar och glesbygd, åkermark, ångar och naturområden. Det viktiga syftet med inrättandet av landskapsvårdsområdena är att hålla de här landskapen levande och befolkade. Invånarna erbjuds information om hembygdens kulturlandskapliga värden och unika särdrag samt uppmuntras till landskapsvård och till att bedriva traditionella näringsgrenar såsom jordbruk och boskapsskötsel.

Det senaste landskapsvårdsområdet inrättades förra året här i Lappland, i byarna Kairala och LUIRO i Pelkosenniemi kommun. Dessförinnan hade man i Lappland redan hunnit inrätta ett annat landskapsvårdsområde i Saija i Salla kommun. Beredningen av landskapsvårdsområdena har haft sin grund i deltagande planering; även de lokala markägarna och invånarna har med flit och engagemang deltagit i arbetet. Landskapsvården kan inte på något sätt säkras om inte de lokala invånarna förbinder sig till den.

Det är tydligt att ovan nämnda åtgärder hade genomförts även utan landskapskonventionen, i alla fall i viss mån. Men som deltagande tjänsteman i förberedelserna av projekten kan jag försäkra att den europeiska landskapskonventionen har inneburit ett viktigt stöd och stärkt utvecklingen av landskapspolitiken inte bara i miljöministeriet utan även på hela statsrådsplanet. Den har även främjat landskapsprojekten i praktiken då vi har kämpat för ekonomiska resurser. Jag är säker på att de uppnådda resultaten hade blivit sämre utan konventionen.

Idag bedöms varje landskapsprojekt utifrån landskapskonventionen. Alla lyckade åtgärder förverkligar konventionen och samtidigt främjar de utvecklingen av vår landskapspolitik.

Nya landskapsvårdsåtgärder

Slutligen vill jag skissera de nya åtgärder och förslag som uppkommit tack vare den europeiska landskapskonventionen. En av de viktigaste är att landskapskonventionen är ett utmärkt sätt att lyfta fram en allmän och offentlig diskussion om landskapsfrågor. Ett tämligen enkelt men effektivt exempel på detta är Europarådets landskapspris som i år delas ut för andra gången. Förra året arrangerades den öppna tävlingen "Finlands bästa landskapsprojekt". I den deltog tolv projekt från olika delar av landet. Miljöministern offentliggjorde tävlingens vinnare som fick representera Finland i ansökan om Europarådets landskapspris.

Alla de tolv deltagande projekten i tävlingen uppfyllde konventionens mål. De här projekten samt det allmänt erkända intresset för tävlingen passar utmärkt, förutom för att stärka landskapsvårdens utveckling och att upptäcka nya perspektiv, samtidigt även för att göra konventionen mer känd. Den här gången utsågs Finlands naturskyddsförbunds "Matkalla maisemaan" till bästa landskapsprojekt. Inom projektet rustades ängar och andra kulturlandskap upp och sköttes om med hjälp av ekonomiskt stöd från VR. Det andra hedersomnämmandet gick hit till Lappland, till Kairala byaförening för deras framgångsrika arbete med att inrätta ett landskapsvårdsområde och för deras praktiska landskapsvårdsarbete.

En central dimension av den europeiska landskapsvårdskonventionen ligger i att den i landskapsfrågor erbjuder både teoretiska och praktiska möjligheter till dialog och samarbete på internationell nivå. Och det är just detta som även vi ägnar oss åt på denna konferens.

I den här presentationen har jag ingen möjlighet att närmare beskriva den senaste tidens framgångar inom forskning, rådgivning och utbildning i landskapsvård eller hur medborgarna på andra sätt har kunnat delta i landskapsplanering och landskapsvård, bland annat i samband med planläggning. Genom mina observationer förs jag påstå att konventionen har lett till ett ökat antal aktiviteter även inom dessa sektorer.

De nordiska länderna har samlat på sig en gemensam lång och tät samarbetshistoria. Vad gäller landskapsfrågor har vi de senaste åren åstadkommit bland annat flera olika gemensamma projekt mellan de nordiska ministerråden. Frukterna av detta samarbete skördar vi även på den här konferensen här i Enare i Lappland. Och i själva verket ser Lappland ut att idag vara Finlands mest aktiva och initiativtagande landskap då det gäller att utveckla landskapsvårdsprojekt. Därför är det också naturligt att de finska internationella kraftansträngningarna i landskapskonventionsfrågor startar i Lappland.

Nordkalotten är ur många aspekter en betydelsefull del av Europa, men utan tvekan är en av de viktigaste egenskaperna att den hör till samernas hembygdsområde. Samerna är vår egen europeiska ursprungsbefolkning som ännu bedriver traditionella näringsgrenar såsom renskötsel.

Kanske beror samernas nära och långa relation till naturen på att kulturlandskapet i norr i alla fall till viss grad uppfattas på andra sätt än i övriga Europa. Jag är säker på att dessa perspektiv hjälper oss att begrunda företeelserna i detta landskap på ett djupare plan, inte bara här i Norden, utan även i hela Europa.

Det är uppenbart att ett villkor för att den europeiska landskapskonventionen ska lyckas kommer att vara den internationella dialogen om de flerdimensionella företeelser som vi förknippar med landskapen. Min önskan är att vi ska se konventionen mer som en långvarig process än ett snabbt beslutstagande med landskapspolitiskt innehåll, som vi nuförtiden är i behov av. Konventionens första decennium är bara ett startskott för den fortsatta utvecklingen inom området.

De europeiska kulturlandskapen har under århundraden och årtusenden långsamt skapats genom olika försök och även misstag. Jag vågar påstå att vi inte ens är halvvägs i den här processen. Landskapskonventionen erbjuder oss ett flerdimensionellt verktyg för vår förståelse av våra multifunktionella landskap och de företeelser som har lett till att landskapen har uppstått. När mål och åtgärder för landskapsvård utvecklas är det viktigt att kunna känna igen de europeiska landskapens unika särdrag och variationen i dem. Det är också viktigt att sträva efter att bevara landskapens olikheter så att dessa variationsrika särdrag även fortsättningsvis kan tillhandahålla oss byggnadsmaterial i formandet av vår identitet och samtidigt stärka utvecklingen av den europeiska mångkulturen.

Landskapen är för var och en av oss en livslång utbildningsprocess. Den europeiska landskapskonventionen kan som bäst hjälpa oss att förstå och tolka landskapen samt förbinda oss till att ta ansvar för värden av våra gemensamma landskap. Jag är säker på att erfarenheterna och observationerna av natur- och kulturlandska-

pen hos invånarna på Nordkalotten erbjuder oss ett nytt innehåll i definitionen av och övervägandena om de europeiska landskapen.

Jag ska fortsätta att följa denna konferens och efterföljande uppföljningsarbeten med intresse och stor förhoppning. Det här är en inspirerande början.

EN VÄLKOMSTHÄLSNING FRÅN ORGANISATÖREN

Erkki Kantola

God afton mina damer och herrar. I september 2010 organiserade Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland ("ELY-centralen") en workshop i Torneå vars fokus var förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen och landskapsförvaltning över Finlands, Sveriges och Norges riksgränsområden. I forumet deltog representanter från miljödepartementen, länsförvaltningar, styrkommittén för kulturarv och landskap (Steering Committee for Cultural Heritage and Landscape), sameparlamentet och Natural Heritage Services. Ett av resultaten från workshopen var att deltagarna beslutade att öka samarbetet mellan myndigheter, organisera den aktuella konferensen och ansöka om finansiering från Nordiska ministerrådet för att genomföra projektet. ELY-centralen i Lappland har tagit på sig ansvaret för planering och förverkligandet av projektet.

Vi startar därmed det första evenemanget i anslutning till konventionen och dess tillämpning i Nordkalotten. Projektet har snabbt utvecklats tack vare den positiva responsen från finansieringsorganen och de inblandade parternas beslutsamhet. (Den främsta finansieringskällan är det Nordiska ministerrådet, med nationella bidrag från ministerierna från de tre deltagande länderna). Projektet startade i april i år och experternas presentationer som vi kommer att kunna höra under de kommande dagarna utgör en grund för publicering. Det arbete som förväntas publiceras vid årets slut på fem språk (finska, svenska, norska, nordsamiska och engelska) kommer att utgöra ett praktiskt verktyg och en uppsättning riktlinjer för kommunerna i Nordkalotten.

Målet med projektet och denna konferens är att förbättra och använda planering i kommuner och att erbjuda bättre verktyg och information för omfattande planering. Det är särskilt viktigt att vi får större kunskap om och synliggör vikten av landskap och kulturarv för vår livskvalitet. Projektet har även för avsikt att stärka samarbetet mellan de administrativa myndigheterna som arbetar med konventionen och frågor som rör landskapsförvaltning. Gränsområdena mellan länderna är omfattande och att balansera metoderna som används i regionen kan innebära att landskapsförvaltningen och bevarandet av landskap i gränsområdena effektiviseras. Norden har utmärkande egenskaper och en unik kultur - karaktärsdrag som gör regionen mycket attraktiv och som vi bör sträva efter att bevara och integrera genomgående i framtida markanvändningsplanering.

Man måste emellertid alltid komma ihåg att det är det lokala samarbetet och samspelet som är av största vikt när grunden för ett mer omfattande samarbete skapas. Vi har därför mycket att göra och förbättra i detta avseende även här i Lappland.

Projekt startar inte av sig själva. Det krävs alltid idéer och människor som är redo att kavla upp ärmarna. Med detta i åtanke skulle jag vilja ta tillfället i akt och tacka alla som på ett enastående sätt och med positiv anda har bidragit till att möjliggöra denna konferens. Särskilt tack till innovatörerna och andra drivkrafter bakom detta evenemang: Audun Moflag från Norge (Audun har redan gått i pension, men är här med oss som hedersgäst), Jerker Moström från svenska Riksantikvarieämbetet, Tapio Heikkilä från miljödepartementet och naturligtvis projektteamet från ELY-centralen i Lappland, under ledning av Noora Raasakka.

Vi har två intensiva dagar framför oss, med ett program bestående av presentationer på toppnivå av experter och ett forum - Siida - som erbjuder en inblick i Samekulturen och den nordiska naturen. Jag hoppas att det även finns tid för informella sammankomster och att vädret visar upp sin bästa sida imorgon på vår utflykt, när vi själva ska bege oss ut och beskåda de vackra landskapen och intressanta attraktioner som Enare har att erbjuda oss. Jag hoppas att alla får det trevligt här.

ANFÖRANDE HÅLLET AV STEFAN MIKAELSSON VID ELC, ENARE 9.9.2011

Stefan Mikaelsson

Ordförande, deltagare vid konferensen om den europeiska landskapskonventionen, mina damer och herrar. Mitt namn är Stefan Mikaelsson och jag är Sametingets ordförande. Jag vill tacka arrangörerna för deras vänliga inbjudan och även skicka hälsningar från Lars-Ove Jonsson som tyvärr inte kunde närvara.

Det samiska folket har levt och bebott stora delar av vad som är känt som Republiken Finland, Konungariket Norge, Konungariket Sverige och nordvästra delarna av Ryssland, i så många år, att ingen vet någon tid som annat varit. Vi samer, benämner det här området för Sápmi, vårt hemland. Ett folk i fyra länder.

Vid Gustav Vasa:s begravning år 1560, var den heraldiska symbolen för Västerbottens län, en ren beskrivs som "i med sexuddiga stjärnor av guld bestrött blått fält, en springande ren av silver med röd beväring" var som representerar hela landet väster om Bottniska viken. Västerbottens län på den tiden, gick utöver Torneå älv. Och ännu idag är den springande renen i silver omgiven av 13 stjärnor, fortfarande i det heraldiskt vapnen för dels Norrbotten (med två renar) och Västerbotten (1 men större ren) län.

I Sverige är utövandet av renskötsel ett exklusivt privilegium för samerna som också tillförsäkrats av EU-protokoll 3 upprättat vid medlemskapsförhandlingarna mellan Sverige och EU. Och sedan den 1 januari i år, är samerna erkända som ett folk i den svenska grundlagen. Inte mer än andra folk, men inte heller mindre. Inrättande av Laponiatjuottjudus som formellt bildades och invigdes den 22 augusti innebär att samerna är i majoritet i styrelsen som förvaltar världens och kulturarvet Laponia.

Bruten rätt blir återställd

Denna historiska bakgrund är det nödvändigt att ha för att kunna genomföra en konvention som har utvecklats och etablerats i slutet av 20:e århundradet. Det kommer inte att vara möjligt att tro att utvecklingen i olika HR-instrument och nationell lagstiftning, aldrig har hänt. Och de juridiska konsekvenserna av beslut som fattas i Sverige om samerna kommer också att påverka situationen här i Finland till exempel. Sverige och Finland har varit under samma kung i mer än 700 år och 13 kungar har bott i Turku / Åbo. Länderna har en historisk bakgrund som gör det lättare att uppnå en gemensam framtid.

Men inse de problem som uppenbart har uppstått när det gäller att harmonisera de olika lagar i de nordiska länderna som berör samerna, väcker viss oro när det gäller att kunna genomföra de avsikter som nämns i ingressen text i landskapet konventionen:

"Som beaktar att Europarådets mål är att uppnå en ökad sammanhållning mellan dess medlemmar, för att värna om och förverkliga de ideal och principer som utgör deras gemensamma arv, och att detta mål fullföljs i synnerhet genom överenskommelser på det ekonomiska och sociala området."

Vi, det samiska folket, är beroende av ett landskap som är stabilt och inte beroende av de dominerande nationerna energibehov och den fria marknadens krav på lättillgänglig och obegränsad tillgång till naturresurser.

Medlemskapet i Europeiska unionen har i stället eskalerat användningen av vad som skulle kunna beskrivas som våra traditionellt brukade områden. Anläggandet av vägar, kraftledning, prospektering, gruvdrift, vindkraftsparker, minskad lägsta ålder för slutavverkningen av skogar, introduktion av främmande trädslag etc, har alla tillsammans skapat vad som beskrivs som mono-kulturer och nyckelbiotopsökningar, särskilt i de östliga delarna av Norr- och Västerbotten. Våra traditionellt brukade land och vatten har fragmentiserats på ett sätt som är svårt att förstå, och svårt att kunna hantera.

Vi, det samiska folket, är urfolket i Sápmi. Vårt land är splittrat i fyra olika länder och sträcker sig från norra Skandinavien ända till Kolahalvön. Vårt folk har bebott och brukat land och vatten sedan urminnes tider med

stor omsorg och respekt. Vår kultur bygger på ett liv där människor och alla andra levande varelser är sammankopplade. Vi ser naturen som ett själfull levande varelse. Vår syn på naturen står i skarp kontrast till den västerländska synen på naturen. Endast genom fördjupat och gemensam förståelse och utökat samarbete kan vi skapa en gemensam framtid.

Naturligtvis har positiva förändringar och nödvändiga tekniska hjälpmedel också införts i modern tid. Alla dessa förändringar tillsammans har starkt påverkat oss och vårt livsmönster. Det är viktigt att vi skiljer innovationer som påverkar våra liv på ett positivt sätt från de innovationer som gör oss allt mer beroende av den globala ekonomin och tillgången på billig gas och olja.

Den globala uppvärmningen och eskalerande klimatförändringar har redan förändrat vardagen för det samiska folket. Möjligheterna för den globala marknaden och aktörer utan etiska eller socialt ansvar att inkräkta på samiska traditionella områden har ökat. Det finns dock goda exempel att kunna informera Er om. Ett bra exempel är projektet som fastställs av Samernas Riksförbund (SSR) i samarbete med ansvarskännande vindkrafts-entreprenörer som partners. Målet är att etablera en modell för att samarbeta och ingå avtal när det gäller att etablera vindkraftsparker. Början är lovande och förhoppningsvis kommer slutförandet av projektet att vara bra. Denna modell för samarbete, problemlösning, gemensamma lösningar gynnar det dominerande samhället såväl som oss, det samiska folket. Om engagemang i fullskaliga lösningar kommer att genomföras ofta, så innebär det också en förbättrad hälsoliv bland samerna.

Vi vill leva i ett livskraftigt Sápmi som är baserat i både en hälsosam natur och en levande samisk kultur. Människor och natur skall ha en långsiktig förmåga att förnya sig och att bärkraftigt kunna utvecklas även i tider av betydande förändringar. Både natur och kultur ska av omvärlden upplevas som berikande.

När det används på rätt sätt är vindkraft en förnybar energikälla som kan bidra till att möta framtida energibehov. Felplacerad vindkraft är inte miljövänlig eller hållbar. Det kan orsaka en stor inverkan på det samiska samhället och den samiska miljön.

Förutsättningarna för det samiska levnadssättet förändras radikalt om en byggnation skulle komma till stånd utan samiska behov. Rapporten «Sametingets syn på vindkraft i Sápmi» är en samiskt strategi och visar vår grundläggande syn på utvecklingen av vindkraft.

Samernas bild av livsmiljön bygger på vår tillgång till mark och vatten, allt bildar en helhet. Vindkraftverk går dar kräver stora ytor och fragmentiserar landskapet. När landskapet förändras av vägar och vindkraftverk så påverkas både djur och människor. En eventuell utbyggnad av vindkraft måste säkerställa vår förmåga att leva och utvecklas inom Sápmi inte begränsas eller förhindras.

Det finns några saker att Sametinget vill understryka, att vindkraft måste vara en miljövänlig, hållbar och förnybar energikälla som påverkar natur, djur och människor så lite som möjligt:

- Särskilt viktiga livsmiljöer ska skyddas mot storskalig utbyggnad.
- Lämplig placering måste planeras gemensamt.
- Större återhållsamhet bör gälla i fråga om expansionen i fjällen.
- I utbyggnaden av skogsmark måste fritt, förberedande och informerat samtycke användas.
- Princip för försiktigt uppträdande och utveckling måste gälla.

Principen för skyddsåtgärder och begränsningar definieras i Miljöbalken (miljöbalken 2Kap § 3):

3 § Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte skall vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Dessa försiktighetsmått skall vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

- Sametingets roll måste bli tydligare (samråd och resurser).
- Samiskt deltagande i beslutsprocesser även av de närmast berörda samerna.
- Företagen måste ta ansvar - goodwill och internationella marknader innebär att privata företag har allt att vinna genom att konsultera samerna.
- Socio-ekonomiskt perspektiv måste beaktas.

Vidare står det i ingressen:

«Att tro att landskapet är en viktig del av individuella och sociala välbefinnandet och att skydd, förvaltning och planering medför rättigheter och skyldigheter för alla»;

«Hälsa är inte bara frånvaro av skada eller skada, men ett helt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande».

Det är Världshälsoorganisationen (WHO) definition av hälsa som har använts i mer än 40 år.

Förvaltning i enlighet med målen för landskapets objektiva kvaliteter kräver utbildning, inbegripet utbildning av specialister, förtroendevalda och den tekniska personalen av lokala, regionala och nationella myndigheter, och att utbildningar hos skolor och universitet hanterar värdena knutna till landskapet och dess skydd, förvaltning och planering.

Svenska regeringen ratificerade den europeiska landskapskonventionen i november 2010. Riksantikvarieämbetet var då ombedd att sammankalla en grupp myndigheter att utarbeta förslag till hur arbetet kommer att genomföras i Sverige. Myndigheterna i Riksantikvarieämbetet lade fram ett förslag till en gemensam övergripande koordinering. Samordningsansvar har Naturvårdsverket, Länsstyrelser, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, Tillväxtverket och Riksantikvarieämbetet. På regional nivå ansvarar berört län för samordningen av arbetet med genomförandet av landskapskonventionen.

Sametinget vill uppmärksamma Riksantikvarieämbetet om vikten av ett samiskt inflytande i arbetet med att genomföra den europeiska landskapskonventionen i Sverige. Renskötselområdet i den svenska delen av Sápmi sträcker sig över 40% av Sverige och inkluderar fjäll, skogar, myrar och vatten. Detta område utgör vår samiska livsmiljö, där det omgivande landskapet, historia, renen, språk, naturresurser och vår plats i denna helhet är grunden och förutsättningen för vår kultur och vår existens.

Idag har vi en situation där samhället har låg kunskap om hur den samiska kulturen och renskötseln använder landskapet och är beroende av ett sammanhängande landskap och därmed är också lite uppmärksamhet riktad åt detta i olika aspekter av samhällsplanering och effektiv förvaltning.

Europeiska landskapskonvention

Landskapskonventionen innehåller ett antal punkter som är särskilt viktiga ur ett samiskt perspektiv.

Artikel 5 - Allmänna åtgärder

Kommentar: Samiska folkets relation till landskapet och dess betydelse kan inte erkännas eller integreras i politiken om det inte kan definieras och uttryckas av samerna själva. För att detta ska vara möjligt är det av väsentlig betydelse för Sametinget har en aktiv roll i arbetet med att genomföra konventionen.

Artikel 6 - Särskilda åtgärder

B Utbildning

Kommentar: Det finns en mängd okunskap om det samiska kulturlandskapet och de samiska värden som är knutna till landskapet, både i samband med skydd, förvaltning och planering. Det är därför viktigt att dessa element ingår i all utbildning och att samiska institutioner / organisationer har en aktiv roll i utvecklingen av dessa utbildningar.

C Identifiering och utvärdering

Kommentar: Det måste vara ett ansvar för Sametingen / samiska organisationer själva att identifiera, analysera och utvärdera det samiska området.

Befintliga internationella instrument

Genomförandet av konventionen skall ta hänsyn till befintliga internationella instrument för skydd och förvaltning av naturresurser och kulturarv, regional och fysisk planering, lokalt självstyre och gränsöverskridande samarbete. Sametinget vill med anledning av detta belysa FN: s ursprungsbefolkningar deklaration och speciellt artikel 19.

FN: s ursprungsfolk deklaration

I Urfolksdeklarationen som antogs av FN: s generalförsamling i september 2007 så enades staterna om de krav som ställs på medlemsstaterna i förhållande till urfolk som bor inom landets gränser. Sverige var ett av de 143 länder som undertecknat deklarationen. Flera artiklar om både urfolkens rätt till delaktighet, kultur, miljöfrågor och inflytande i frågor som rör traditionella landområden.

Artikel 19

Staterna skall samråda och samarbeta i god anda med berörda urfolk genom deras egna representativa institutioner för att erhålla deras fria och informerat samtycke före beslut och genomförande av lagstiftningsåtgärder eller administrativa åtgärder som kan påverka dem.

Sametinget menar att dess nödvändigt att Sametinget också som ett statlig myndighet är en del av samordningsgruppen. Det är av signifikant betydelse att värdet av landskap inte bara baseras på ett svenskt synsätt. Sametinget har redan en legal rätt samt ett ansvar att se till att samiska synpunkter och visioner också skyddas i planeringen av samhället. Ett samhälle som är byggd för två folk

Jag skulle vilja avsluta mitt anförande med att citera Paulus Utsi:

”Så länge vi har vatten, där fisken lever

Så länge vi har land, där renen betar och vandrar

Så länge vi har marker, där det vilda gömmer sig har vi tröst på denna jord

När våra hem ej mera finns och vår mark är förödd var skall vi då bo”

(Paulus Utsi)

Tack så mycket för uppmärksamheten!

DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN: 10 ÅR AV INTERNATIONELLT SAMARBETE

Maguelonne Déjeant-Pons

"Landskapet ...

... har en viktig roll i det allmännas intresse i de kulturella, ekologiska, miljörelaterade och sociala områdena. Det är också en resurs som gynnar den ekonomiska verksamheten och vars skydd, hantering och planering kan bidra till att främja sysselsättningen.

... bidrar till att skapa lokala kulturer och ... är den grundläggande delen i det europeiska natur- och kulturarvet, vilket bidrar till människors välbefinnande och till att stärka den europeiska identiteten.

... är en viktig del i människors livskvalitet överallt: i stadsområden och på landsbygden, i såväl degraderade områden som områden av hög kvalitet, i såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra.

... är en viktig beståndsdel i det enskilda och sociala välbefinnandet, och skydd, förvaltning och planering av landskap medför rättigheter och skyldigheter för alla."

- Inledning till den europeiska landskapskonventionen

En territoriell dimension av mänskliga rättigheter och demokrati

Den europeiska landskapskonventionen antogs av Europarådets ministerkommitté den 19 juli 2000 i Strasbourg och stod öppen för undertecknande av organisationens medlemsstater i Florens (Italien) den 20 oktober 2000. Den trädde i kraft den 1 mars 2004, med målet att främja skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap samt att uppmuntra samarbete inom detta område. Konventionen är det första internationella fördraget som uteslutande berör alla aspekter av europeiska landskap. Konventionen är tillämplig på parternas hela territorium och omfattar natur-, landsbygds-, stads- och förortsområden. Den avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga och degraderade landskap.

Konventionen är ett viktigt bidrag till implementeringen av Europarådets mål, nämligen att främja demokrati, de mänskliga rättigheterna och rättsstaten samt att söka gemensamma lösningar på de huvudproblem som det europeiska samhället möter idag. Genom att ta hänsyn till landskap samt kultur- och naturvärden strävar Europarådet efter att skydda européernas livskvalitet och välbefinnande.

Europarådets firande av tioårsdagen av konventionens öppnande för undertecknande organiserades i Florens den 19-20 oktober 2010. "Nya utmaningar och nya möjligheter" för landskap var områden som berördes under firandet och uttalanden från företrädare för Europarådets medlemsstater presenterades.

Hittills har 34 av Europarådets medlemsstater ratificerat konventionen. Armenien, Belgien, Bulgarien, Kroatien, Cypern, Tjeckien, Danmark, Finland, Frankrike, Georgien, Grekland, Ungern, Irland, Italien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Moldavien, Montenegro, Nederländerna, Norge, Polen, Portugal, Rumänien, San Marino, Serbien, Slovakien, Slovenien, Spanien, Sverige, forna jugoslaviska republiken Makedonien, Turkiet, Ukraina, Storbritannien. Ytterligare fem stater har undertecknat konventionen: Andorra, Azerbajdzjan, Bosnien och Herzegovina, Malta och Schweiz (Lista i bilaga).

PRESENTATION AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN

Europarådets medlemsstater som undertecknar den europeiska landskapskonventionen förklarar att de är angelägna om att uppnå en hållbar utveckling grundad på ett balanserat och harmoniskt förhållande mellan sociala behov, ekonomisk verksamhet och miljön. Konventionen är därmed det första internationella fördraget om hållbar utveckling och som även omfattar den kulturella dimensionen.

Konventionens ursprung

Utifrån ett första förslag som utarbetades av Europarådets kongress för lokala och kommunala organ (Congress of Local and Regional Authorities, CLRAE) beslutade ministerkommittén 1999 att en expertkommitté skulle tillsättas med ansvar för att bereda ett utkast till en europeisk landskapskonvention under beskydd av styrkommittén för kulturarvsfrågor (Cultural Heritage Steering Committee, CCPAT) och kommittén för biologisk mångfald och landskapsmångfald (Committee for the Activities of the Council of Europe in the Field of Biological and Landscape Diversity, CO-DBP). Efter expertgruppens arbete - i vilket de huvudsakliga statliga och icke-statliga organisationerna deltog - antog ministerkommittén den slutgiltiga texten till konventionen den 19 juli 2000. Konventionen stod öppen för undertecknande i Florens den 20 oktober 2000 i enlighet med Europarådets kampanj "Europa, ett gemensamt arv".

Varför en konvention om landskap?

Som en viktig faktor i det enskilda och det gemensamma välbefinnandet och som en viktig del i människors livskvalitet bidrar landskap till människors förverkligande och till att stärka den europeiska identiteten. Landskap har även en viktig roll i det allmännas intresse i de kulturella, ekologiska, miljörelaterade och sociala områdena och är även en resurs som gynnar den ekonomiska verksamheten, i synnerhet turismen.

Utvecklingen av produktionstekniker inom jordbruk, skogsbruk, industri och gruvsdrift tillsammans med förfaranden som tillämpas i stads- och landsbygdsplanering, transport, nätverk, turism och fritidsliv samt, mer generellt, förändringar i världsekonomin, har i flera fall lett till degradering, försämring eller förändring av landskapen.

Även om alla medborgare förstås bör bidra till att bevara landskapskvaliteten är det de offentliga myndigheternas ansvar att fastställa den allmänna ram inom vilken denna kvalitet kan säkras. Konventionen fastställer därför allmänna rättsliga principer som ska vägleda antagandet av en landskapspolitik på nationell nivå och gemenskapsnivå samt införandet av ett internationellt samarbete inom detta område.

Konventionens mål och särdrag

Konventionens mål är att uppfylla allmänhetens önskan att kunna glädja sig åt landskap av hög kvalitet. Dess syfte är därför att främja skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap samt att organisera ett europeiskt samarbete i detta område.

Konventionen har ett stort tillämpningsområde: den är tillämplig på parternas hela territorium och omfattar natur-, stads- och förortsområden, oavsett om dessa är land-, vatten- eller havsområden. Den avser därför inte bara särskilt värdefulla landskap, utan också vardagliga landskap och degraderade områden. Landskap identifieras utan hänsyn till deras särskilda värde, eftersom alla former av landskap är viktiga för kvaliteten på medborgarnas miljö och bör omfattas av landskapspolitiken. Flera landsbygds- och förortsområden genomgår betydande förändringar och bör därför få större uppmärksamhet av myndigheterna och allmänheten.

Med hänsyn till det stora tillämpningsområdet är medborgarnas aktiva roll med avseende på uppfattning och bedömning av landskap en viktig punkt i konventionen. Att öka medvetenheten är därför en viktig åtgärd så att medborgare kan delta i den beslutsfattande processen som påverkar landskapsdimensionen i det område där de är bosatta.

Definitioner

Termer som används i konventionen definieras för att säkerställa att de tolkas på samma sätt:

- "Landskap" avser ett område så som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.
- "Landskapspolitik" avser berörda myndigheters utformning av allmänna principer, strategier och riktlinjer som gör det möjligt att vidta särskilda åtgärder i syfte att skydda, förvalta och planera landskap.
- "Mål för landskapskvalitet" avser berörda myndigheters formulering, för ett särskilt landskap, av allmänhetens önskemål med avseende på landskapskaraktären i deras livsmiljö.
- "Landskapskydd" avser åtgärder för att bevara och upprätthålla ett landskaps viktiga eller utmärkande karaktärsdrag när det är berättigat på grund av dess natur- och kulturmiljövärde som en följd av dess naturliga utformning och/eller av mänsklig verksamhet.
- "Landskapsförvaltning" avser åtgärder för att säkerställa en regelbunden skötsel av ett landskap, så att förändringar som orsakas av sociala, ekonomiska och miljömässiga processer styrs och samordnas, med sikte på en hållbar utveckling.
- "Landskapsplanering" avser kraftfulla framtidsinriktade åtgärder för att förbättra, återställa eller skapa landskap.

Parternas ansvarsfördelning

Nationella åtgärder

Genom att godkänna konventionens principer och mål förbinder sig avtalsparterna att skydda, förvalta och/eller planera sina landskap genom att anta ett antal olika allmänna och särskilda åtgärder på en nationell nivå och i överensstämmelse med subsidiaritetsprincipen. I samband med detta förbinder sig parterna att uppmuntra allmänhetens samt de lokala och regionala myndigheternas deltagande i den beslutsfattande processen som påverkar landskapsdimensionen i deras område.

De avtalsslutande parterna förbinder sig att genomföra fyra allmänna åtgärder på nationell nivå:

- att i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivning, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet.
- att fastlägga och genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering av landskap.
- att införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra ovan nämnda landskapspolitik.
- att integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik och i sin politik inom kultur, miljö, jordbruk och ekonomi samt på det sociala området samt i alla andra politikområden som kan ha direkt eller indirekt inverkan på landskapet.

De avtalsslutande parterna förbinder sig att genomföra fem särskilda åtgärder på nationell nivå:

- Ökad medvetenhet: Öka medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen.
- Utbildning: Erbjud utbildning för specialister i landskapsvärdering och landskapsförvaltning, tvärvetenskapliga utbildningsprogram i landskapspolitik, skydd, förvaltning och planering av landskap, för yrkesmän i den privata och offentliga sektorn och för berörda organisationer, kurser på skolor och universitet som, inom de berörda ämnesområdena, tar upp landskapets värden och frågor som uppkommer i samband med skydd, förvaltning och planering av landskap.
- Kartläggning och värdering: Mobilisera de berörda parterna i syfte att förbättra kunskapen om sina lan-

dskap, vägleda kartläggnings- och värderingsarbetet genom parternas utbyte av erfarenheter och metoder på europeisk nivå.

- Mål för landskapskvalitet: Utarbeta mål för landskapskvalitet för de landskap som har kartlagts och värderats.
- Genomförande av landskapspolitiken: Inrätta instrument som syftar till att skydda, förvalta och/eller planera landskapen.

Internationella åtgärder: europeiskt samarbete

De avtalsslutande parterna förbinder sig även att samarbeta på internationell nivå i beaktandet av landskapsdimensionen i den internationella politiken och internationella program och att, när det är relevant, rekommendera att landskapshänsyn tas med i dessa. De förbinder sig att samarbeta genom att ge varandra tekniskt och vetenskapligt bistånd i landskapsfrågor och främja utbyte av landskapsspecialister i utbildnings- och informations syfte samt att utväxla information om alla frågor som omfattas av konventionen.

Landskap som går över riksgränserna omfattas av en särskild bestämmelse: De avtalsslutande parterna förbinder sig att uppmuntra gränsöverskridande samarbete på lokala och regionala nivåer och, om nödvändigt, utarbeta och genomföra gemensamma landskapsprogram.

Europarådets landskapspris

Konventionen har infört priset "Europarådets landskapspris". Utmärkelsen tilldelas för en politik eller åtgärder som har införts av lokala eller regionala myndigheter eller icke-statliga organisationer för att skydda, förvalta och/eller planera sitt landskap som har visat sig vara hållbara och därför kan tjäna som ett exempel för andra lokala myndigheter i Europa. Det ska bidra till att uppmuntra de som arbetar på lokal nivå samt främja och erkänna exemplarisk landskapsförvaltning.

GENOMFÖRANDET AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN

I konventionen anges att Europarådets ministerkommitté ska ge de befintliga berörda expertkommittéer, som tillsatts enligt artikel 17 i Europarådets stadga, i uppdrag att ansvara för uppföljningen av genomförandet. Det anges också att efter varje möte i expertkommittéerna ska Europarådets generalsekreterare översända en rapport till ministerkommittén om det arbete som har utförts och om hur konventionen fungerar. Expertkommittéerna ska föreslå ministerkommittén kriterierna för tilldelning av och reglerna för Europarådets landskapspris.

Den 19 juli 2000, när den europeiska landskapskonventionen antogs, gav ministrarnas ställföreträdanden "[...] kommittén för biologisk mångfald och landskapsmångfald (Committee for the Activities of the Council of Europe in the Field of Biological and Landscape Diversity, CO-DBP) och styrkommittén för kulturarvsfrågor (Cultural Heritage Committee, CCPAT) i uppdrag att ansvara för uppföljningen av genomförandet av den europeiska landskapskonventionen" (CM/Del/Dec(2000)718, 718:e mötet).

Förklaringen av den andra konferensen för avtalsslutande stater och de stater som undertecknar den europeiska landskapskonventionen som antogs i Strasbourg den 29 november 2002, vilken ministerkommittén tog del av den 28 maj 2003, gav även ministerkommittén i uppdrag att låta kommittén bestående av högre tjänstemän i CEMAT (European Conference of Ministers responsible for Regional Planning) ansluta sig till expertkommittéernas arbete enligt artikel 10 för att följa upp förverkligandet av konventionen.

Den 30 januari 2008 antog ministerkommittén referensramarna från styrkommittén för kulturarv och landskap (Steering Committee for Cultural Heritage and Landscape, CDPATEP), som ansvarade för natur- och kulturarvsfrågor. Den hade uppdraget att följa upp följande konventioner om kulturarv och landskap:

- Den europeiska konventionen om skydd av det arkeologiska arvet och den europeiska konventionen om skydd av det arkeologiska arvet (reviderad).
- Konventionen för skydd av Europas arkeologiska arv.

- Europeiska landskapskonventionen.

Med hänsyn till uppföljningen av den europeiska landskapskonventionen angavs i referensramarna att CD-PATEP också skulle ta hänsyn till Europarådets periodiska konferenser om den europeiska landskapskonventionen och andra arbeten av lämpliga experter. I höst ska en ny kommitté för demokratisk styrning av kultur, arv och landskap inrättas.

Arbetet som utförs av Europarådets sekretariat för att förverkliga den europeiska landskapskonventionen har som mål att:

- Följa upp förverkligandet av konventionen.
- Främja europeiskt samarbete.
- Visa exempel på god praxis.
- Främja kunskap och forskning.
- Öka medvetenheten.
- Främja tillgången till information.

Följa upp förverkligandet av konventionen

Rekommendation CM/Rec(2008)3 av ministerkommittén till medlemsstaterna om riktlinjer för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen

Rekommendation CM/Rec(2008)3 av ministerkommittén till medlemsstaterna om riktlinjer för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen antogs av ministerkommittén den 6 februari 2008. Rekommendationen, som innehåller en rad olika teoretiska, metodiska och praktiska riktlinjer, är avsedd för parter i konventionen som önskar formulera och förverkliga en nationell landskapspolitik baserad på konventionen. Den inkluderade även två bilagor med titlarna:

- Exempel på instrument som används för att förverkliga den europeiska landskapskonventionen.
- Föreslagen text för det praktiska förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen på nationell nivå.

Bilaga 1 till rekommendationen kan kompletteras med erfarenheterna från parterna som är anslutna till konventionen inom sitt eget territorium, vilka kommer att ge praktiska och metodiska instruktioner. Det föreslås att varje part ska bidra till upprättandet av en databas som ska visas på webbplatsen för Europarådets europeiska landskapskonvention, som kommer att bli ett verktyg för att ge ömsesidigt tekniskt och vetenskapligt bistånd, så som anges i artikel 8 i konventionen.

Beskrivande anteckningar som sammanfattar landskapspolitiken som bedrivits bland Europarådets medlemsstater/Europarådets informationssystem om den europeiska landskapskonventionen

Ett dokument om landskapspolitiken som bedrivits i Europarådets medlemsstater och som ger huvudfakta om dessa medlemsstaters landskap uppdateras regelbundet och en sammanfattning av informationen utarbetas.

Information som samlas integreras gradvis i Europarådets informationssystem om den europeiska landskapskonventionen.

Nationella seminarier om den europeiska landskapskonventionen

Dessa är avsedda för stater som har eller ännu inte har ratificerat konventionen. De nationella seminarierna om den europeiska landskapskonventionen hjälper till att skapa en debatt om landskap.

Olika nationella seminarier om den europeiska landskapskonventionen har hållits, med förklaringar eller slutsatser som antagits i slutet av varje seminarium:

Nationella seminarier

- "Spatial planning and landscape" (Fysisk planering och landskap), Yerevan (Armenien), 23-24 oktober 2003.
- "Spatial planning and landscape" (Fysisk planering och landskap), Moskva (ryska federationen), 26-27 april 2004.
- "Sustainable spatial development and the European Landscape Convention" (Hållbar fysisk utveckling och den europeiska landskapskonventionen), Tulcea (Rumänien), 6-7 maj 2004.
- "The contribution of Albania to the implementation of the European Landscape Convention" (Albaniens bidrag till förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen), Tirana (Albanien), 15-16 december 2005.
- "Landscape" (Landskap), Andorra la Vella (Furstendömet Andorra), 4-5 juni 2007.
- Andra seminarier organiserades med stöd av ministrarna i flera andra länder 2008-2010: Italien, Tjeckien osv.
Protokollen från seminarierna publiceras i Europarådets European Spatial Planning and Landscape Series.

Främja europeiskt samarbete

Den europeiska landskapskonventionen stipulerar att de avtalslutande parterna förbinder sig att samarbeta internationellt på europeisk nivå när landskapsdimensionen beaktas i internationell politik och internationella program. Europarådet organiserar detta samarbete via konferenser om den europeiska landskapskonventionen och workshopmöten för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen.

Europarådets konferenser om den europeiska landskapskonventionen

Flera konferenser om den europeiska landskapskonventionen har redan hållits. Deltagare är representanter för parterna och medlemsstaterna som undertecknar konventionen och representanter för Europarådets tre organ – ministerkommittén, den parlamentariska församlingen och Europarådets kommunalkongress. Representanter för Europarådets medlemsstater som ännu inte är parter eller signatärstater och olika internationella statliga och icke-statliga organisationer närvarar också som observatörer.

Med hänsyn till uppföljningen av den europeiska landskapskonventionen angavs i referensramarna från CD-PATEP, så som antogs den 30 januari 2008, att CDPATEP ska ta hänsyn till Europarådets periodiska konferenser om den europeiska landskapskonventionen och andra arbeten av lämpliga experter.

Europarådets konferenser om den europeiska landskapskonventionen

- 1. 22-23 november 2001, Europarådet, Palais de l'Europe, Strasbourg.
- 2. 28-29 november 2002, Europarådet, Palais de l'Europe, Strasbourg.
- 3. 17-18 juni 2004, Europarådet, Palais de l'Europe, Strasbourg.
- 4. 22-23 mars 2007, Europarådet, Palais de l'Europe, Strasbourg.
- 5. 30-31 mars 2009, Europarådet, Palais de l'Europe, Strasbourg.
- 6. 3-4 maj 2011, Europarådet, Strasbourg.
- 7. ...2013

Europarådets workshopmöten för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen

Workshopmötena för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen som organiseras av Europarådet regelbundet sedan 2002 tittar detaljerat på förverkligandet av konventionen. Speciellt fokus sätts på erfarenheterna som värdstaten för mötet har. Mötena är ett verkligt forum för utbyte av metoder och idéer samt en möjlighet att presentera nya koncept och insatser i samband med konventionen.

Följande av Europarådets workshopmöten för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen har hållits.

Europarådets workshopmöten för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen

- 1. "Landscape policies: contribution to the well-being of European citizens and to sustainable development (social, economic, cultural and ecological approaches); Landscape identification, evaluation and quality objectives, using cultural and natural resources; Awareness-raising, training and education; Innovative tools for the protection, management and planning of landscape" (Landskapspolitik: bidrag till de europeiska invånarnas välbefinnande och till hållbar utveckling (sociala, ekonomiska, kulturella och ekologiska strategier); Landskapsidentifikation, utvärdering och kvalitetsmål med hjälp av kultur- och naturtillgångar; Ökad medvetenhet och utbildning; Innovativa verktyg för skydd, förvaltning och planering av landskap), Strasbourg, Frankrike, 23-24 maj 2002.
- 2. "Integration of landscapes in international policies and programmes and transfrontier landscapes; Landscapes and individual and social well-being; Spatial planning and landscape" (Integrering av landskap i internationell politik och internationella program samt gränsöverskridande landskap; Landskap och det individuella och sociala välbefinnandet; Fysisk planering och landskap), Strasbourg, Frankrike, 27-28 november 2003.
- 3. "Landscapes for urban, suburban and peri-urban areas" (Landskap för städer och förortsområden), Cork (Irland), 16-17 juni 2005.
- 4. "Landscape and society" (Landskap och samhälle), Ljubljana (Slovenien), 11-12 maj 2006.
- 5. "Landscape quality objectives: from theory to practice" (Mål för landskapskvalitet: från teori till praktik), Girona (Spanien), 28-29 september 2006.
- 6. "Landscape and rural heritage" (Landskap och landsbygdsarvet), Sibiu (Rumänien), 20-21 september 2007.
- 7. "Landscape in planning policies and governance: towards integrated spatial management" (Landskap i planering av politik och styrning: mot integrerad fysisk förvaltning), Piestany (Slovakien), 24-25 april 2008.
- 8. "Landscape and driving forces" (Landskap och drivkrafter), Malmö (Sverige), 8-9 oktober 2009.
- 9. "Landscape, infrastructures and society" (Landskap, infrastruktur och samhälle), Cordoba (Spanien), 15-16 april 2010.
- 10. "Multifunctional landscapes" (Flerfunktionella landskap), Portugal, 20-21 oktober 2011.
- Protokollen från workshopmötena publiceras i Europarådets European Spatial Planning and Landscape Series.

Visa exempel på god praxis: Europarådets landskapspris

Konventionen (Artikel 11) har infört priset "Europarådets landskapspris". Enligt förslag från expertkommittéerna, som följer upp förverkligandet av konventionen, anges i synnerhet att ministerkommittén ska definiera och publicera kriterierna för tilldelningen av landskapspriset, anta de relevanta reglerna och tilldela priset. Ministerkommittén antog resolution CM/Res(2008)3 om reglerna som styr Europarådets landskapspris den 20 februari 2008. Priset lanserades 2008 och tilldelades för första gången 2009.

Kriterierna för utdelningen av Europarådets landskapspris är följande:

- Hållbar territoriell utveckling: De slutförda projekten måste förverkliga skydd, förvaltning och/eller planering av landskap. Detta innebär att projekten måste ha varit slutförda och öppna för allmänheten under minst tre år i det skede ansökningarna inlämnas. De måste också ingå i en politik för hållbar utveckling och överensstämja med den territoriella organisationen av det berörda området; uppvisa miljömässig, social, ekonomisk, kulturell och estetisk hållbarhet; motverka eller åtgärda eventuell skada som förorsakats av landskapsstrukturer; bidra till att förbättra och berika landskapet och utveckla nya egenskaper.

- Exempelvärde: Den genomförda politiken eller åtgärder som har bidragit till att förbättra skyddet, förvaltningen och/eller planeringen av de berörda landskapen måste utgöra exempel på goda rutiner som andra kan ta lärdom av.
 - Allmänhetens deltagande: Den genomförda politiken eller åtgärderna för att skydda, förvalta och/eller planera de berörda landskapen ska inkludera ett aktivt deltagande av allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra aktörer och ska tydligt återspegla landskapets kvalitativa målsättningar. Allmänheten ska ha möjlighet att delta på två sätt samtidigt: genom dialog och utbyte mellan samhällsmedborgare (till exempel allmänna möten, debatter, procedurer för deltagande och samråd), genom procedurer för allmänhetens deltagande och engagemang i landskapspolitiken som genomförts av nationella, regionala och lokala myndigheter.
 - Ökad medvetenhet: Artikel 6 A i konventionen stipulerar att "varje part förbinder sig att öka medvetenheten i det civila samhället, privata organisationer och hos offentliga myndigheter om landskapens värde, deras roll och om förändringar i landskapen". Åtgärder som vidtagits i enlighet med dessa riktlinjer inom det slutförda projektet kommer att bedömas.
- Två sessioner av Europarådets landskapspris organiserades:

Första sessionen 2008-2009

Följande insatser presenterades:

Staer	Kandidater	Projekttitel
Tjeckien	Tourist Club	Marking system of the tourist trails
Finland	Hämeenkyrö	Landscape Management of Hämeenkyrö National Landscape Area
Frankrike	Lille Métropole	Parc de la Deûle
Ungern	Public Foundation for Nature Conservation Pro Vértes	Implementation of the Complex Nature Conservation and Landscape Management Programme in the Zámoly Basin
Italien	Val di Cornia	The Val di Cornia Parc System
Slovenien	University of Ljubljana	Regional Distribution of Landscape Types
Spanien	San Sebastián City Council	Parque de Christina Enea
Turkiet	Association for Nature Conservation	Biodiversity and Natural Resources Management Project

Vid det 1 066:e mötet den 23 september 2009 beslutade ministerkommitténs ställföreträdanden:

- Att Europarådets landskapspris under den europeiska landskapskonventionen skulle tilldelas "Parc de la Deûle", Lille Métropole (Frankrike).
- Att ge ett specialomnämmande från Europarådets landskapspris till "Parque de Christina Enea", San Sebastián (Spanien).
- Att gratulera initiativtagarna till projekten och insatserna i anslutning till följande sammandrag.
- "Marking system of the tourist trails", Tourist Club (Tjeckien).
- "Landscape Management of Hämeenkyrö National Landscape Area", Hämeenkyrö (Finland).
- "Implementation of the Complex Nature Conservation and Landscape Management Programme in the Zámoly Basin", Public Foundation for Nature Conservation Pro Vértes (Ungern).
- "The Val di Cornia Parc System", Val di Cornia (Italien).
- "Biodiversity and Natural Resources Management Project", Association for Nature Conservation (Turkiet).
- att erkänna det föredömliga värdet av arbetet med titeln "Regional Distribution of Landscape Types", University of Ljubljana (Slovenien).

Landskapspriset och de specialomnämnda insatserna presenterades officiellt den 8 oktober 2009 av representanten för Europarådets generalsekreterare vid Europarådets 8:e möte om förverkligandet av den europe-

iska landskapskonventionen (Malmö, Sverige, 8-9 oktober 2009) och att flera pressmeddelanden publicerades vid detta tillfälle.

Andra sessionen 2010-2011

Den 9 februari 2010 inbjöds parterna i konventionen att presentera kandidaturerna för Europarådets generalsekreterare den 31 december 2010. Följande resultat presenterades:

Stater och nationella priser	Kandidater	Projekttitle
Belgien	Parc naturel des Plaines de l'Escaut	"Route paysagère réalisée par le Parc naturel des Plaines de l'Escaut"
Cypern	Polystypos Community Council	"Hazel orchards located within the CY2000009 Natura 2000 site"
Tjeckien	Regional Land Office Prostějov	"Čehovice, district Prostějov – Moravia"
Finland	Finnish Association for Nature Conservation	"Management of endangered traditional biotopes and the preservation of the traditional Finnish rural landscape"
Frankrike	Syndicat mixte d'étude d'aménagement et de gestion de la base régionale de plein air et de loisirs du Port aux Cerises	"Le Port aux Cerises"
Ungern	Kaptárkő Természetvédelmi és Kulturális Egyesület (Beehive rock Nature Conservation and Cultural Association)	"Maintaining landscape heritage of Bükkalja Region"
Italien	City of Carbonia	"Project Carbonia: Landscape Machine"
Nederländerna	Foundation Landscape manifesto	"Stichting Landschapsmanifest"
Norge	County of Hordaland	"Herand Landscape Park"
Serbien (Signatärstat)	"Podunav" Backi Monostor	"Backi Monostor"
Slovakien	Ekopolis Foundation	"The Grant Programs of Ekopolis Foundation"
Slovenien	Slovenian Association of Landscape Architects	"We are Making our Landscape"
Spanien	Government of Catalonia's Ministry of Education and Ministry of Town, Country Planning and Public Works (DPTOP), Landscape Observatory of Catalonia (OPC)	"City, territory, landscape: A project to educate and raise awareness about landscape"
Storbritannien	Durham Heritage Coast Partnership	"Durham Heritage Coast"

Ministerkommittén kommer att fatta ett slutgiltigt beslut om projekt som hållits kvar med möjlighet att tilldelas pris eller specialutnämningen. Samtliga resultat presenteras på Europarådets webbplats för allmänheten i syfte att uppmuntra till liknande initiativ.

Främja kunskap och forskning

Utforskande rapporter om frågor relaterade till den europeiska landskapskonventionen utarbetas av Europarådets experter och skickas till relevanta expertkommittéer. Hittills har rapporter utarbetats om följande ämnen:

Teman

- Landscape policies: (Landskapspolitik: bidrag till de europeiska medborgarnas välbefinnande och till hållbar utveckling (sociala, ekonomiska, kulturella och ekologiska strategier).
- Landscape identification, evaluation and quality objectives, using cultural and natural resources (Landskapsidentifikation, utvärdering och kvalitetsmål med hjälp av kultur- och naturtillgångar).
- Awareness-raising, training and education (Ökad medvetenhet och utbildning).
- Innovative tools for the protection, management and planning of landscape (Innovativa verktyg för skydd, förvaltning och planering av landskap).
- Landscape, towns and suburban and peri-urban areas (Landskap, städer och förortsområden).
- Landscape and transport infrastructures: roads (Landskap och transportinfrastrukturer: vägar).
- Selected EU funding opportunities to support the implementation of the European Landscape Convention (Utvalda EU-finansieringsmöjligheter för att stödja förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen).
- European local landscape circle studies (Europeiska lokala cirkelstudier om landskap).
- Landscape and education (Landskap och utbildning).
- Road infrastructures: tree avenues in the landscape (Väginfrastrukturer: alléer i landskapet).
- Landscape and ethics (Landskap och etik).
- Landscape and wind turbines (Landskap och vindkraftverk).

Rapporterna finns tillgängliga på Council of Europe Publishing:

- Council of Europe, Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe Publishing, 2006.
- Council of Europe, Landscape facets, Council of Europe Publishing (publiceras 2011).

Öka medvetenheten

Tidskriften "Futuropa, for a new vision of landscape and territory"

Flera informationsdokument och fyra utgåvor av Europarådets tidskrift "Naturopa" har ägnats åt landskap och den europeiska landskapskonventionen. Tidskriften har döpts om till "Futuropa, for a new vision of landscape and territory" för att bättre understryka temans tvärssektoriella karaktär.

Teman om landskap:

- "Landscapes: the setting for our future lives" (Landskap: miljön för våra framtida liv), Naturopa, 1998, nr 86.
- "The European Landscape Convention" (Den europeiska landskapskonventionen), Naturopa, 2002, nr 98.
- "Landscape through literature" (Landskap genom litteraturen), Naturopa/Culturopa, 2005, nr 103.
- "Vernacular rural housing: heritage in the landscape" (Inhemsk bostäder på landsbygden: arvet i landskapet), Futuropa: for a new vision of landscape and territory, 2008, nr 1.
- "Landscape and transfrontier co-operation" (Landskap och gränsöverskridande samarbete), Futuropa: for a new vision of landscape and territory, 2010, nr 2.

Webbplatsen för Naturopa/Futuropa: www.coe.int/naturopa/futuropa

Ceremoni "International Heritage Photographic Experience - Heritage and Landscape" (IHPE)

De prisvinnande fotografierna från tävlingen "International Heritage Photographic Experience - Heritage and Landscape" (IHPE) visas regelbundet i ministerkommitténs foajé på Europakontorets huvudkontor i Strasbourg tillsammans med en prisceremoni som organiserats och som involverar ungefär hundra unga människor från oli-

ka länder. Tävlingen syftar till att uppmuntra unga människor att anta ett kreativt förhållningssätt och att med fotografins hjälp få ett personligt perspektiv på inslagen i kulturarvet runt omkring dem, i förhållande till landskapet.

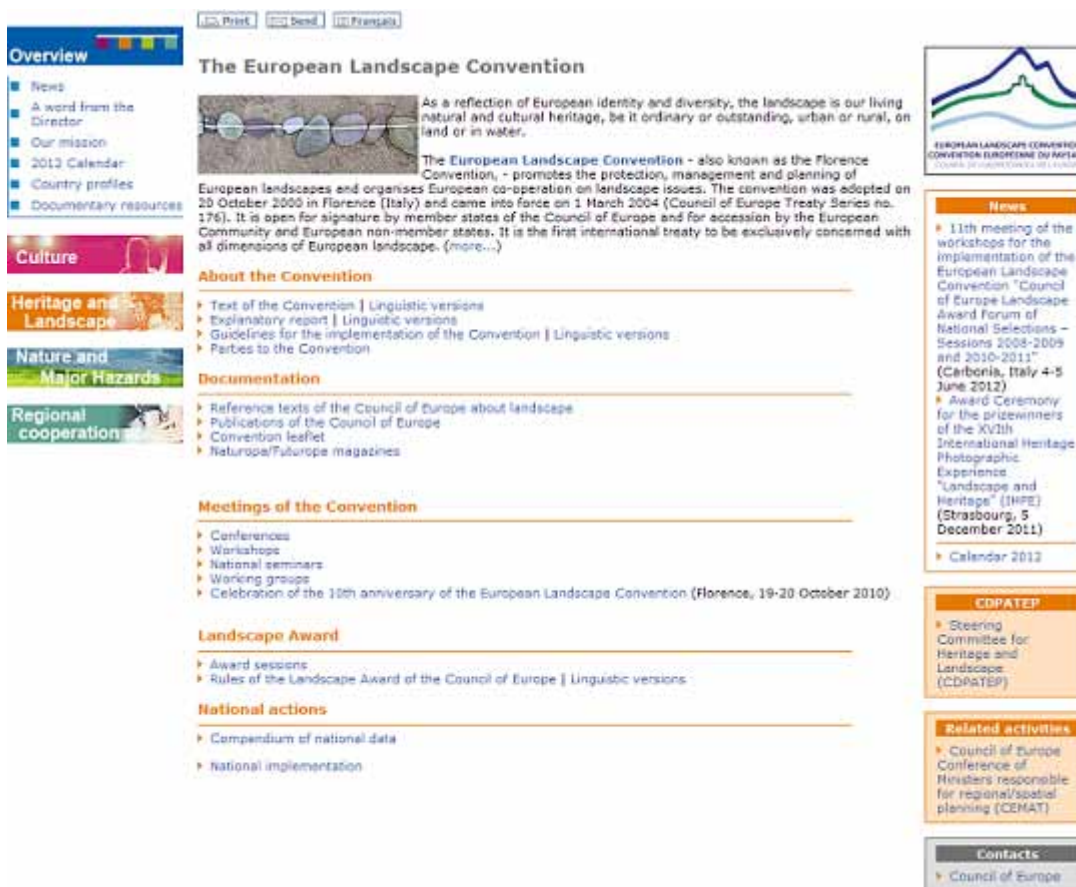

Bild 1. Den europeiska landskapskonventionens webbplats: www.coe.int/EuropeanlandscapeConvention; www.coe.int/EuropeanlandscapeConvention/fr

Främja tillgången till information: Den europeiska landskapskonventionens webbplats (endast tillgänglig på engelska och franska)

Europarådets webbplats för den europeiska landskapskonventionen omfattar följande:

Webbplatsen kommer även att erbjuda åtkomst till Europarådets informationssystem om den europeiska landskapskonventionen som anges i ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2008)3 till medlemsstaterna om riktlinjerna för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen.

Slutsats

Åtgärdsplanen som antogs av statscheferna och regeringarna i Europarådets medlemsstater (Warszawa, 17 maj 2005), vid Europarådets tredje toppmöte, inkluderar ett avsnitt om främjandet av hållbar utveckling och stipulerar: "Vi förbinder oss att förbättra medborgarnas livskvalitet. Europarådets ska därför utifrån befintliga instrument, ytterligare utveckla och stödja integrerad politik inom områdena för miljö, landskap, fysisk planering samt förebyggande och hantering av naturkatastrofer, i ett hållbart utvecklingsperspektiv".

Som ett helt modernt koncept kombinerar landskap alla fyra delarna i en hållbar utveckling: natur, kultur, samhälle och ekonomi. Det är även en berättelse som ständigt utvecklas. Landskap är en unik miljö och mötesplats för befolkningar och en huvudfaktor i det fysiska, mentala och andliga välbefinnandet hos enskilda och i samhällen. Det är även en inspirationskälla som tar oss med på både en individuell och gemensam resa genom tid, rum och fantasi.

Alla regeringar som vill förverkliga principerna om god förvaltningssed behöver vederbörligen betona landskap i sin nationella och internationella politik.

Följande exempel kan ges om utvecklingen som gjorts under de senaste tio åren:

- Landskapet inkluderas successivt i regeringars politiska agenda.
- Landskapskonceptet, så som det definieras av konventionen, får allt större erkännande såväl i den allmänna politiken på internationella, nationella, regionala och lokala nivåer som av befolkningarna.
- Särskilda lagar och förordningar som hänvisar till landskap har utvecklats enligt bestämmelserna i konventionen.
- Ett viktigt nätverk av samarbete på internationell nivå för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen har utvecklats.
- Nya samarbetsformer har utvecklats mellan olika myndighetsnivåer (internationella, nationella, regionala och lokala) och mellan ministerier eller departement i en stat eller region.
- Stater eller regioner samarbetar över sina gränser för grändöverskridande landskap.
- Särskilda arbetsstrukturer för landskap (observatorier, center eller landskapsinstitut) har skapats.
- Nationella landskapspriser som hänvisar till den europeiska landskapskonventionen har lanserats.
- Universitetsprogram har utvecklats med hänvisning till konventionen och sommarkurser på universitet om landskap organiseras.
- Biennaler, landskapsfestivaler och utställningar organiseras och filmer som hänvisar till den europeiska landskapskonventionen förbereds.

Följande steg kommer att stärka insatserna och utforska nya vägar för att främja "landskapsstrategin".

Referenser

Council of Europe, Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe Publishing, 2006, 213 p.

Council of Europe, Human Rights and the Environment, Council of Europe Publishing, 2002, 341 p.

TRANSNATIONELLT OCH GRÄNSÖVERSKRIDANDE SAMARBETE, EN MÖJLIGHET TILL BÄTTRE LANDSKAP

Jean-François Seguin

Den europeiska landskapskonventionen stipulerar att "Dessa procedurer för identifiering och bedömning [av landskap] ska vägledas av utbytena av erfarenheter och metoder, som organiserats mellan parterna på europeisk nivå enligt artikel 8". Artikel 8 stipulerar att "Parterna åtar sig att samarbeta för att förbättra effektiviteten av åtgärder som vidtas under andra artiklar i denna konvention, och i synnerhet: att bistå varandra tekniskt och vetenskapligt i landskapsfrågor genom att samordna och utbyta erfarenheter och resultaten av forskningsprojekt".

För att effektivt genomföra dessa bestämmelser och samtidigt förbereda en ny version av metoden för "Atlaser över landskap", som använts i Frankrike sedan 1994, tog det franska departementet för ekologi, med ansvar för landskapspolitiken, initiativet 2005 att organisera gränsöverskridande workshopar. Det franska sättet att utarbeta atlaser över landskap utvecklades kontinuerligt med dessa utbyten av erfarenheter och metoder.

Idén om dessa workshopar är ganska enkel: Landskap bildar a priori ett kontinuum som inte löses upp vid gränsöverfarter. Workshoparna organiseras i områden som har, även om en gräns skiljer staterna åt, gemensam geografi och gemensamma landskap. Denna närhet och likhet möjliggör en bra jämförelse av metoderna som används och resultaten som uppnås.

Workshoparbetet påbörjas i själva verket långt i förväg: Dokumentation samlas in och tillgängliggörs för deltagarna en månad i förväg. Själva workshopen börjar på marknivå, där man kan jämföra hans tolkning av landskapet som finns i presentationen av dess beskrivning i metoderna för båda sidorna om gränsen. Det väsentliga "markarbetet" fortsätter inomhus med en diskussion och ett utbyte av åsikter. Workshopen avslutas med den gemensamma formuleringen av slutsatser som dras "live" genom visning på en skärm.

För att sänka kostnaderna organiseras workshoparna på frivillig basis: Alla står för sina egna rese- och boendekostnader och det berörda, regionala departementskontoret mobiliserar sina resurser för att stödja workshopen. Antalet deltagare är begränsat till trettio så att alla får ett större deltagande. Mestadels av tiden ges ingen översättning och alla uppmuntras att tala sitt eget språk för att begränsa missuppfattningar som introduceras genom användningen av ett "utbytesspråk", vilket vanligtvis inte återger den riktiga betydelsen av landskapsorden. Tvåspråkiga personer (oftast studenter) bjuds in för att ange, om tillämpligt, betydelsen av vissa ord eller begrepp som används. Detta är fundamentalt, eftersom termerna som är relaterade till landskapet och som används på olika språk består av flera "falsa vänner". Med erfarenhet från dessa gränsöverskridande workshopar, söker jag inte en ordagrann översättning av ett visst ord, utan jag försöker med fördel förstå motsvarigheten mellan språk, kulturer och mellan vetenskapliga och tekniska ordförråd.

Varje workshop undersöker ett specifikt ämne för identifiering och bedömning av landskap: I Vallonien, sammanfattningen, dvs. temana och ämnena som studerats i atlaser över landskap; i Spanien definitionen av landskapsenheter, landskapsstrukturer och landskapsinslag; i Italien, hur man ska ta hänsyn till lokala uppfattningar; i England, landskapsdynamik och i Katalonien, användningen av atlaser över landskap. Vi bjöd alltid in några experter eller praktiker från andra europeiska länder eller vetenskapsgrenar (som t.ex. landskapsekologi). Slutsatserna blev därmed mer genomtänkta. När det gäller landskap är det aldrig meningslöst att använda sig av den kollektiva intelligensen.

Principen om den kollektiva intelligensen är enligt mig en av de bästa gåvorna som Florenskonventionen erbjuder. De gränsöverskridande workshoparna är representativa för denna gåva, inte bara för att flera parter som är anslutna till den europeiska landskapskonventionen är inblandade, utan även för att de tillsammans representerar offentliga myndigheter, stater, regioner, provinser och kommuner, vetenskapsmän, praktiker och

icke-statliga organisationer. Denna lilla och billiga apparat, där alla bidrar, är effektiv och ett användbart inslag i Europarådets workshopar för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen.

Gränsöverskridande workshop Frankrike-Vallonien

Denna workshop förlades till Pointe de Givet i Frankrike och, i Vallonien i landskapsområdet Depression de Fagne - Famenne och dess södra kant. Denna del av Ardennerna presenterar obestridliga likheter och tydliga skillnader på båda sidorna om gränsen, som markerats med tullstationer, och som nu är övergivna. Målet med studien var att bekräfta riktlinjerna för en identifierings- och bedömningsprocess för landskap och att ange villkoren för att bekräfta informationen som tillhandahållits. Landskap, så som definieras i den europeiska landskapskonventionen, ska ses i förhållande till strategin som föreslagits i den aktuella landskapsekologin, inklusive ELCAI (europeiska initiativet för landskapskaraktärsanalys). Dokumenten som undersöktes var "Regional landscape atlas of Champagne-Ardenne" (Regional atlas över landskap i Champagne-Ardenne) för Frankrike, "Landscape Territories of Wallonia" (Vallonien landskapsområden) för Belgien och kartan LANMAP2 ELCAI som framställdes av Wageningen university (Nederländerna).

Slutsatserna från denna workshop var en kriterielista ("reading grid") för atlasen. Denna lista hjälper till att säkerställa kvalitetskontroll genom att kontrollera att atlasen framställer information enligt bestämda huvudpunkter:

I Frankrike hjälper användningen av denna lista till att säkerställa kvalitetskontroll av atlas över landskap som publicerats och formulera, när det är tillämpligt, rekommendationer för uppdatering av dokumenten, som måste utföras var tionde år. I Vallonien har denna lista använts för att precisera dokumentet "Landscape Territories of Wallonia" (Vallonien landskapsområden) och för att utveckla en atlas över landskap för varje landskapsområde.

Gränsöverskridande workshop Frankrike-Spanien

Denna gränsöverskridande workshop förlades till Pays Basque. Detta område är ett historiskt och kulturellt territorium som sträcker sig till Spanien som en autonom gemenskap och i Frankrike som en del av departementet Pyrénées-Atlantiques. Dokumenten som användes under workshopen var Landscape atlas of the Pyrenees-Atlantiques (Atlas över landskap i Pyrenees-Atlantiques) som utarbetades 2003 av landskapsarkitekterna Jean-François Morel och Michele Delaigue och Atlas de los Paisajes de España, som publicerades samma år av Universidad Autónoma de Madrid (Autonoma universitetet i Madrid) under ledning av Rafael Mata Olmo.

Syftet med denna workshop var att utifrån franska och spanska erfarenheter definiera termer för landskapsenhet, landskapsstruktur och landskapsinslag. Dessa tre landskapskomponenter infördes i fransk lagstiftning 1993 i lagen om skydd och förvaltning av landskap.

Workshopen förtydligade en nyckelfråga med avseende på landskap: de rumsliga skalorna. Definitionen av landskapsenheter ska alltid åtföljas av exaktheten för den skala som termen används i. I Frankrike är den konventionella skalan för atlas över landskap en departementsskala. Analysen genomförs i 1/25 000 och returdata är i 1/100 000. Det kan förekomma aggregationer eller grupperingar som är högre på större territorier (familjer, grupper, typer osv.). Dessa två skalor för atlas över landskap uppfyller de operationella målen.

Slutsatserna från workshopen (där även representanter för Vallonien och Italien närvarade samt lärare och studenter från franska landskapsskolor) innebar en överenskommelse om följande definitioner:

Landskapsenhet: En landskapsenhet är en uppsättning fysiska komponenter, sociala uppfattningar och landskapsdynamik som ger det berörda området en unikhet. Den utmärks från angränsande enheter med en skillnad i närvaro, organisation eller former av dessa egenskaper. I atlas över landskap är landskapsenheter identifierade i skala 1/100 000 och motsvarar "specifikt landskap" i den europeiska landskapskonventionen, artikel 1. "Landskapsenhet" motsvarar "landskap".

Landskapsstrukturer: Landskapsstrukturer är hybridföremål, som är följden av det aktiva samspelet mellan biofysisk och social dynamik. De motsvarar system som formats av objekt, materiella inslag i territoriet och inbördes förhållanden, konkreta eller abstrakta, som kopplar dem och deras uppfattning till befolkningen. Dessa land-

skapsstrukturer är de utmärkande egenskaperna i ett landskap. De bidrar främst till identifieringen och karakteriseringen av ett landskap. Ett "specifikt landskap" kännetecknas av en uppsättning landskapsstrukturer, som formats under århundraden. Landskapsanalysen kräver ett urval av komponenter för deras förhållanden, deras särskilda organisation och deras förmåga att strukturera. Landskapsstrukturer återspeglar samspelet mellan de sociala, historiska, aktuella och biofysiska strukturer. Landskapsstrukturerna ger en handlingsram för skydd, förvaltning och/eller planering. Verktygsrepresentationer av landskapsstrukturer ska implementeras rigoröst. De är en allegori om den identifierade landskapsstrukturen. "Landskapsblocken" verkar relevanta i detta avseende.

Landskapsinslag: För det första är landskapsinslagen delar av objekt och strukturer. För det andra kan vissa delar i landskapet som inte är system (ett träd till exempel) visa landskapsegenskaper. Dessa inslag ses inte bara genom sin konkreta materialitet, utan även genom historiska filter, naturforskare, rekreation osv. (anmärkningsvärt träd: frihetens träd eller botanisk sevärdhet). Landskapsinslagen är inte nödvändiga punkter. Reliefen är till exempel i sig själv ett landskapsinslag och kan genom att komma i kontakt med andra inslag, människors bosättningar, jordsystem osv. delta i en landskapsstruktur.

Gränsöverskridande workshop Frankrike-Italien

Temat för denna workshop var inbegripandet av människornas uppfattningar vid utvecklandet av kunskap om landskap. Detta ingår i Italien i regionala landskapsplaner (Landscape Regional Plans) och andra verktyg.

Det är särskilt viktigt att ta hänsyn till sociala uppfattningar med avseende på definitionerna av landskap (område, så som det uppfattas av människor, vars egenskap är resultatet av handlingar och samspel via naturliga och/eller mänskliga faktorer) och mål för landskapskvalitet (berörda myndigheters formulering av allmänhetens önskemål med avseende på landskapskaraktern i deras livsmiljö).

Artikel 6c i den europeiska landskapskonventionen uttrycker dessutom en uppmaning om "att bedöma de identifierade landskapen, med hänsynstagande till de särskilda värdena som intressenter och den berörda befolkningen tilldelat dem." Det är därför viktigt att ta hänsyn till hur dessa uppfattningar ska samlas in och rapporteras i atlaserna över landskap.

Workshopens område var kuststräckan från Nice (Frankrike) till San Remo (Italien). Denna smala kustremsa som är inklämd mellan Medelhavet och alperna har varit en gränsövergång och därmed ett handelsområde. Stöddokumentet var Agenda 21 från Nice kommun och den föreslagna cykelvägen mellan San Remo och Imperia. Kolleger från Vallonien och Storbritannien bjöds in samt de som utarbetat atlaserna över landskap i regionerna Provence-Alpes-Côte d'Azur och Rhône-Alpes.

Slutsatserna från denna workshop var följande:

Vid tillämpningen av definitionen "landskap", är deltagande metoden för att få reda på allmänhetens uppfattningar. Att delta i beslutsfattandet är inte att fatta själva beslutet, vilket förblir de valda representanternas ansvar. Det rekommenderas att folket anförtros ett verkligt ansvar: för att leverera en specifik och avgörande expertis.

Det är nödvändigt att förtydliga termerna som används: "uppfattning" är en allmän term som främst avser de neurofysiologiska processerna i kroppens förståelse av landskapet. "Representation" avser sätt som individer, enskilda eller grupper, representerar ett landskap. Detta är en term som framförallt oftast används inom ramen för planering av ett landskap. "Preferens" innebär en bedömning i vilken ett landskap placeras före andra. Preferens är en term som används av ekonomer, inklusive principen om "villighet att betala". Jämfört med ett utvalt mål talar vi om den exklusiva preferensen mellan två landskap. "Önskemål" avser en individs eller gemenskaps önskan om kvalitet för ett särskilt landskap. Detta är definitionen av ett landskap som vi måste sträva efter, en sorts utopi. Termerna utesluter inte varandra, men måste användas korrekt.

Uppfattningarnas rumsliga betydelse: Det är nödvändigt att spatialisera uppfattningar. De varierar på olika skalor för området. På varje skala finns olika värdesystem som motsvarar "modeller" som folket tagit fram: en global modell, en lokal modell och en individuell modell. Beroende på skalan för området är det önskvärt att använda olika metoder så som enkäter, förfrågningar, workshopar, möten, utställningar, scenarier osv.

Uppfattningar över tiden: Uppfattningar utvecklas i förhållande till landskapets och människornas utveckling. Uppfattningar har en särskild utveckling som ofta är kopplad till sociala och ekonomiska förändringar eller deltagandet i sig. Det är därför viktigt att identifiera "stunder" av deltagande och identifiering av uppfattningar genom

en landskapspolitik och dess förverkligande. På samma sätt är det nödvändigt att involvera deltagandet även för att följa upp förverkligandet.

Uppfattningar, motsägelser och konflikter: Detta är motsägelser mellan modeller, mellan aktörer och mellan sociala grupper. Det är nödvändigt att rapportera dem i atlas över landskap. Även om deltagande löser vissa motsägelser och konflikter kan inte alla motsägelser lösas. Det är då nödvändigt att integrera dem som sakuppgifter i skyddet, förvaltningen eller planeringen som föreslås.

Uppfattningsskalor: Sociala representationer struktureras på tre nivåer: En global skala med hänvisning till en gemensam (europeisk?) kultur och som avser stora, gemensamma landskapsmodeller (idylliska, pastorala, pittoreska, sublimes, regionala osv.). Den lokala skalan avser en empirisk kultur på den plats där vi bor och där vi arbetar. Det är en följd av ingående kunskap om platser, sociala relationer och det sociala minnet. Den individuella skalan inbegriper till sist hänvisningar till kulturen som individen har byggt under sitt liv. Samspelet mellan dessa tre skalor hjälper till att förstå komplexiteten i förhållandena till landskap och visar motsägelsefulla uppfattningar (ett landskap kan för samma person och samtidigt vara både vackert och oangenämt). Ett landskap kan uppfattas genom olika referenser som ibland är oförenliga.

Ett urval av metoder: Metoderna som diskuterats under workshopen identifierar frågan om "social" skala som den främsta svårigheten. Om området är litet, går det att göra undersökningar med invånare och närbelägna befolkningar. Om området är omfattande går det inte att intervjua alla människor. Till sist ska behovet att spatialisera uppfattningarna för handling observeras. Den önskvärda metoden fastställer inte de rätta ingripandena. Dess effekt är att tillämpa en modell för alla landskap (ett grönt och öppet landskap till exempel) och att modellen standardiserar landskap och därmed minskar deras mångfald.

Gränsöverskridande workshop Frankrike-England

Detta workshoptema var inbegripandet av landskapsdynamik i atlasen över landskap. Det valda området återspeglar den stora vidden mellan Frankrike och England, den engelska kanalen. Devons äng- och hagmarker (Storbritannien) och Le Cotentin (Frankrike) är båda fast förankrade i den medeltida normandiska lagen. Detta historiska djup verkade a priori lämpligt för att undersöka landskapets tidsskalor.

Slutsatserna från workshopen påminner oss om att enligt den europeiska landskapskonventionen är analysen av landskapsdynamik inte skiljbar från kunskapen om landskap. Varje landskap förändras konstant. Det följer utvecklingen i naturliga och sociala system. Varje landskap är resultatet av en historisk process. Analysen av den historiska dynamiken hjälper till att karakterisera landskap.

Landskapsutvecklingar måste anges i sin natur, sin omfattning, sina orsaker och rytmer. Analysen grundas därför på dokumentära källor, arkiv, fältarbete och befolkningsundersökningar.

Landskapsdynamiken måste analyseras i tre inbäddade tidsskalor: det förflutna (århundradet, millenniet) för att förstå de långsiktiga samspelet mellan samhället och naturen. Landskapet är en produkt av aktörer och observatörer (åskådare). Nutiden (det aktuella decenniet) för att förstå och analysera synliga tecken på förändring, politik, statistik, ekonomiska, kartografiska och dokumentära utvecklingar under de senaste 10 åren. Landskapsinslag och landskapsstrukturer så som olika material och tekniker, odlingsanläggningar, förändringar i jordbruksmetoder, utveckling av bostäder, ramsystem osv. återspeglar dessa aktuella förändringar. Utvärdering av den allmänna politiken genomförs för de förändringar som har observerats och analyserats. Detta innebär även en möjlighet att kommunicera med avseende på den aktuella, planerade och förutsebara dynamiken. Framtida utvecklingar måste slutligen även studeras. Hållbar utveckling kräver långsiktiga projekt, men idag är våra projekt tyvärr oftast kortsiktiga. Alla landskap förvandlas i egen takt. Ett intervall på 10 år verkar dock lämpligt för att uppdatera atlas över landskap.

Dynamiken i landskapet återspeglar globala och lokala processer. Den globala modellen motsvarar förändringar på överregionala, nationella eller europeiska skalor. Den lokala modellen motsvarar förändringar på skalan för landskapsenhet (ett landskap). Studien av den lokala dynamiken hjälper till att bättre formulera målen för landskapskvalitet med hänsynstagande till de globala processerna. I Europa har den globala dynamiken påverkat och påverkar fortfarande den lokala dynamiken på ett annat sätt. För att bevara landskapsmångfalden är det viktigt att identifiera den lokala dynamiken, särskilt den som kan påverka effekterna av den globala dynamiken.

Beskrivningarna av utvecklingarna måste både urskilja den betydande dynamiken som påverkar landskapsstrukturer (omvandling av gräsmark till skördar) från dynamiken som inte är betydande (variationerna i skörden osv.), samt den övergående dynamiken och å andra sidan den som är hållbar.

Representationen av dynamiken i atlaser över landskap, som kartor, måste växla dynamiken i markanvändningen till dynamiken i landskapet. Landskapsdynamiken är komplicerad och invecklad. På skalan för landskapsenheter ska jag försöka representera dem i 3D (blockdiagram osv.). Med fotografiska landskapsobservatorier som är associerade med atlaser kan dynamiken illustreras och lokaliseras. Teknologiska framsteg utlovar möjliga animerade representationer.

Gränsöverskridande workshop Frankrike-Katalonien

Den femte workshopen förlades till Olot (Katalonien), på inbjudan av landskapsobservatoriet i Katalonien. Temat var "Från karakterisering till handling". Målet var att specificera för vem, för vad och under vilka villkor atlaser över landskap är användbara. Det valda området var förstas transpyreneiskt.

Atlaser över landskap är användbara för beslutsfattare:

- De tillhandahåller ett väl dokumenterat offentligt beslut, eftersom de sätter uppfattningarna och utvecklingarna i perspektiv samt identifierar de främsta utmaningarna i landskapet. De framställer användbar information till landskaps- och sektorpolitiken. De står för en möjlighet att integrera landskap i sektorpolitiken och utveckla relevanta verktyg.
- Atlaser över landskap är referensdokument. De är inte normativa. De berörda myndigheternas överenskommelse är därför önskvärd.
- Atlaser över landskap framställer på egen skala användbar information för formuleringen av målen för landskapskvalitet för skydd, förvaltning och planering. Om kunskapen delas, fördelas målen bland de berörda myndigheterna.
- Atlaserna över landskap är verktyg för utbildning och medvetenhet om beslutsfattare och tekniska tjänster.

Atlaserna över landskap är användbara för befolkningen:

- De gör det möjligt för allmänheten att delta i beslutsfattandet med avseende på fysisk planering. De måste integrera information som tillhandahållits genom allmänhetens deltagande.
- De bidrar positivt till ett gemensamt reflekterande över vikten av landskap och deras tillhörande värden samt beaktar olika möjliga framtida scenarier.
- De hjälper till att införa utbildningsprogram och medvetandegöra allmänheten.
- Det är nödvändigt att ge mångsidigt tillträde (press, tv, Internet, tidningar osv.). Atlaser över landskap ska i största möjliga utsträckning vara rättighetsfria.
- Atlaserna över landskap är användbara för experter (forskare, yrkesmän osv.): De ställer nya frågor för forskning och tillhandahåller referensinformation och riktlinjer för yrkesmän.

Riktlinjer för att utarbeta atlaser över landskap inom ramen för deras användning:

- Atlaser över landskap måste vara uppdaterade för att återspegla dynamiken och dokumenten om fysisk planering. 10 år anses vara ett bra intervall för uppdatering.
- Atlaser över landskap ska ha en framåtblickande dimension, inklusive ett beaktande av projekt och rapporterade scenarier.
- Atlaser över landskap är huvudverktyg för att synliggöra landskapsmångfalden på olika skalor.

Relationer med landskapsplaner:

- Landskapsplaner (Carta del Paisatge i Katalonien) är stegen som följer efter atlaserna över landskap. Andra användningsområden eftersträvas dock. Atlaser över landskap kan minska kostnaderna och utarbetandet av andra instrument (planer, miljöbedömning av planer och program, effektstudier osv.).

Avslutningsvis ger den europeiska landskapskonventionen en väsentlig möjlighet att förverkliga principen om kollektiv intelligens som genererar både snabba och betydande framsteg. Gränsöverskridande workshopar är ett initiativ som är enkelt att förverkliga och mycket produktivt för att förbättra metoderna för identifiering och bedömning av landskap.

Enligt mig är enkelhet och effektivitet två av de största fördelarna med den europeiska landskapskonventionen. Uppfyllandet av målen för landskapskvalitet, som utgör kärnan i konventionen, är ett mål som främst är kvalitativt och inte kvantitativt. Det kräver flera vetenskapliga, tekniska och operationella framsteg. Så att europeerna kan "njuta av högkvalitativa landskap och spela en aktiv roll i utvecklingen av landskap". Initiativ så som gränsöverskridande workshopar bidrar stort till detta.

DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I SVERIGE - FÖRVÄNTNINGAR OCH MÅL

Jerker Moström

Denna artikel är ett försök till att kortfattat redogöra för huvuddragen av förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen i Sverige. Den behandlar de formella stegen som leder till ratificering, men den har även för avsikt att ge en djupare förståelse av processen med avseende på argument som har använts, mål som har satts upp och förväntningar på projektet.

Bakgrund

Sverige deltog aktivt i förberedelsearbetet inför den europeiska landskapskonventionen (ELC) under det sena 1990-talet. Sverige undertecknade konventionen redan 2001, men den formella processen mot ratificering stannade därefter av. Det var inte förrän 2006, då det svenska Riksantikvarieämbetet fick uppdraget av regeringen att lämna förslag till förverkligandet av ELC, som processen återupptogs. Under denna tid deltog Sverige emellertid i europeiska initiativ och ett nordiskt samarbete med avseende på ELC. I januari 2011 ratificerade Sverige konventionen som trädde ikraft den 1 maj 2011.

Förberedelsearbete

Det svenska kulturdepartementet ansvarar formellt för ELC. I Sverige har emellertid de operativa aspekterna av förberedelsen av konventionen delegerats till det svenska Riksantikvarieämbetet, ett rådgivande regeringsorgan som står under departementets beskydd. Förberedelsen av ratificeringen av konventionen har gjorts i tre steg, enligt de tre huvudsakliga regeringsuppdragen som syftade till att utarbeta vägen till ratificering av konventionen.

2006-års ingående bedömning

2006-års ingående bedömning omfattande en studie av de nödvändiga förutsättningarna för ett förverkligande av konventionen. Den syftade till att identifiera de svaga och starka sidorna i det aktuella systemet och föreslog åtgärder som resulterade i en mer omfattande politisk ram för landskap. Åtta allmänna åtgärder föreslogs för att förbereda för ett framgångsrikt förverkligande:

- Ratificera den europeiska landskapskonventionen så fort som möjligt.
- Utarbeta en holistisk landskapspolitik.
- Erkänna landskap i lagen.
- Framställa landskap som en tillgång i den lokala och regionala utvecklingen.
- Stärka deltagandet.
- Garantera tillhandahållandet av kunskap.
- Stärka internationellt samarbete.
- Främja landskapsperspektiv i forskning och utbildning.

Slutsatserna presenterades för regeringen i januari 2008.

Rättslig bedömning

Senare samma år fick det svenska Riksantikvarieämbetet ett nytt uppdrag med fokus på de rättsliga aspekterna av ratificeringen. Regeringen ville veta om och vilka rättsliga ändringar som var nödvändiga för att uppfylla bestämmelserna i konventionen inför ratificeringen.

Två huvudlagstiftningar som är relevanta för landskap i Sverige togs upp; miljöbalken (1999) och plan- och bygglagen (1987/2011). De båda lagstiftningarna omfattar redan landskapskonceptet, men är huvudsakligen erkända som en bakgrund (visuell, estetisk) eller som en markaspekt. Enligt det svenska Riksantikvarieämbetet erkände inte lagstiftningarna landskap i den inkluderande bemärkelsen som stipuleras i ELC. Att uppgradera landskap i både miljöbalken och plan- och bygglagen, främst med avseende på allmänna beslut, föreslogs därför för överensstämmelse med tolkningen av ELC.

Slutsatser presenterade för regeringen 2008. 2009 lade kulturdepartementet fram förslaget för överläggning. Cirka 60 institutioner svarade (statliga organ, regionala och lokala myndigheter, icke-statliga organisationer, universitet osv.) på inbjudan. Svaren utgjorde ett starkt stöd för ELC, men å andra sidan en brist på godkännande av de rättsliga ändringarna som föreslogs. Med hänsyn till detta svar beslutade regeringen att inte göra några rättsliga ändringar före ratificeringen.

Förslag till ett ramverk för implementering

I november 2010 fick det svenska Riksantikvarieämbetet det tredje regeringsuppdraget med avseende på förverkligandet av konventionen i Sverige. Uppdraget genomfördes i samarbete med andra relevanta parter. Femton huvudorgan, kommuner och andra institutioner inbjöds att bidra till uppdraget. Resultatet av uppdraget är ett gemensamt uttalande med förslag om ett ramverk för förverkligandet i Sverige. Uppdraget rapporterades till regeringen i mars 2011. I korthet föreslår ramverket följande:

- Ett delat ansvar mellan myndigheter är nyckeln till en framgångsrik spridning av konventionen till ett stort antal olika politiska områden. Alla berörda myndigheter ska därför ansvara för förverkligandet och följa upp bestämmelserna i ELC inom sina respektive kompetenser.
- För att samordna arbetet formar en grupp av myndigheter under ledning av det svenska Riksantikvarieämbetet ett nationellt samordnande organ. Förutom Riksantikvarieämbetet består gruppen av svenska naturvårdsverket, svenska Boverket, svenska jordbruksverket, svenska skogsstyrelsen, svenska trafikverket, svenska tillväxtverket och länsstyrelserna.
- Inga nya instrument eller institutioner kommer att upprättas och inga rättsliga ändringar kommer att genomföras inför ratificeringen av den europeiska landskapskonventionen. Istället kommer man att fokusera på att stärka utförandet av befintlig politik och befintliga system. Det finns dock ett behov av ett aktivt forum med fokus på frågor som rör förverkligandet av konventionen - ett nationellt landskapsforum. Ett sådant forum skulle vara av största vikt för spridningen av information och utbyte av erfarenheter. Forumet skulle utgöra en inspirerande och inkluderande mötesplats för att nå ut till en bred krets av intressenter, som t.ex. myndigheter, kommuner, icke-statliga organisationer, universitet och andra relevanta parter.
- En "nationell plattform" behöver upprättas. Huvudmålet med en sådan plattform eller ett sådant dokument är att erbjuda en tolkning av bestämmelserna i ELC med avseende på de särskilda geografiska, politiska och administrativa områdena i Sverige. Plattformen är särskilt viktig för att skapa en grund för en gemensam och i stor utsträckning accepterad förståelse av konventionen i ett sammanhang där flera myndigheter har ett gemensamt ansvar för dess förverkligande. Den bör även ta upp huvudfrågor och rikta sig till berörda intressenter samt utarbeta den formella strukturen för förverkligandet av konventionen. Den skulle även kunna möta behovet av samordnade kommunikations- och informationsverksamheter i förhållande till konventionen.

Mål

Vi visste från början av arbetet att förverkligandet av ELC behövde grundas på engagemang och inte tvång. Att introducera ELC som ett tvång eller en lag skulle vara kontraproduktivt med hänsyn till konventionens mål och därför var "behov" framförallt nyckelordet för vårt arbete.

En sådan ambition innebär emellertid att höga förväntningar ställs på en inkluderande och kommunikativ process och vi var tvungna att hitta en roll i förhållande till behovet att öka medvetenheten och att vägleda och inspirera andra att utforska konventionen. När man betraktar konventionen på detta sätt är dialog avgörande. Från 2006 fram till idag (2011) har det svenska Riksantikvarieämbetet arrangerat runt 20 och deltagit i mer än 50 seminarier, konferenser och arbetsgrupper ägnade åt frågor som rör ELC.

På Sveriges vägnar var det svenska Riksantikvarieämbetet 2009 värd för Europarådets årsmöte för förverkligandet av ELC (Europarådets 8:e workshopmöte för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen), som ägnades åt temat "Landskap och drivkrafter" ("Landscape & Driving Forces"). Mer än 300 personer från 50 olika länder deltog i mötet. Under hela processen har cirka hundra institutioner, organ och organisationer deltagit i arbetet genom arbetsgrupper, workshoppar och samråd.

Argument

Vad är ELC bra för? Vad har den att erbjuda? Vilken skillnad gör den? Dessa frågor har regelbundet återkommit under vårt arbete. Ett av huvudargumenten vi har lyft fram är önskan att utveckla tvärssektoriella synsätt på landskap. Konventionen erbjuder ett starkt stöd för idén om landskap som något holistiskt, ett koncept som omfattar både ekologiska och sociala dimensioner av miljön på ett integrerande sätt och som inbegriper en ambition att gå bortom den sektoriella politiken för att möta utmaningarna i det samtida samhället. Vi anser att detta kanske är ett av de mest betydelsefulla bidragen från ELC. Även om det kan verka utopiskt eller till och med naivt, antyder de åtskilliga exemplen på sektoriell politik som misslyckas med att fullt ut hantera den ökande komplexiteten med planering, stads- och landsbygdsutveckling och förvaltning av naturtillgångar, att strävan efter alternativa metoder är högst relevant.

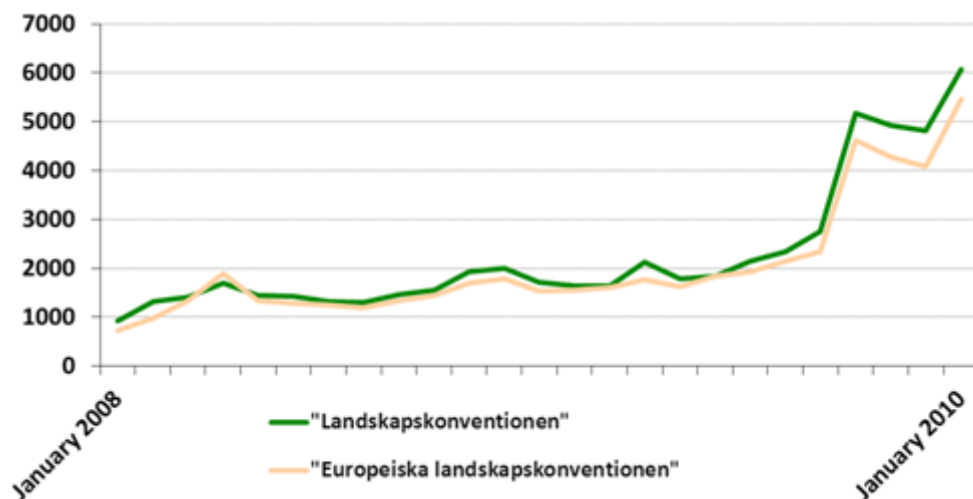
Strävan efter lösningar som bygger på en holistisk syn på landskap bör förstås i relation till målen och villkoren för hållbar utveckling. Det är något som aldrig riktigt kan uppnås, eftersom det är ett mål som befinner sig i ständig förändring och därmed ger det ett moraliskt kompass för en bättre värld och ett bättre liv.

Förväntningar

Om vi kommer överens om att förverkligandet av en konvention handlar om ett åtagande istället för ett tvång och om att öka medvetenheten istället för att tillämpa lagen, hur mäter vi då resultatet? Hur vet vi att vårt arbete gör skillnad? Hur vet vi på vilket sätt det gör skillnad?

Ett sätt skulle vara att rådfråga Internet-gemenskapen för att analysera vilken slags reaktion arbetet med ELC i Sverige har genererat i "molnet". När vi började vårt arbete 2006 gav en enkel Google-sökning på ELC ("landskapskonventionen") omkring 200 träffar. 2008 började vi anteckna antalet träffar en gång i månaden. Tabellen ovan visar utvecklingen under en tvåårsperiod. Även om vi är medvetna om metodens begränsningar och det inexakta sättet att mäta resultat, ger det ändå en intressant bild av en fråga som blir alltmer aktuell. Om vi tittar mer i detalj ser vi att innehållet bakom träffarna har förändrats med tiden. Under det första året omfattade träffarna främst hänvisningar till konventionen av allmänna myndigheter på deras respektive webbplatser, som t.ex. politiska dokument osv. Hänvisningarna anger en ökad medvetenhet om behovet att omvandla kunskap om landskap till politik.

Under den andra halvan av 2009 stiger kurvan kraftigt uppåt, vilket tyder på ett genombrott för konventionen i medier, bloggar osv. Det ökande antalet träffar och det underliggande innehållet återspeglar en ökad närvaro av konventionen i det allmänna medvetandet och i debatter.

Graf 1. Antalet träffar från en Google-sökning på "landskapskonventionen" respektive "europeiska landskapskonventionen" per månad från januari 2008 till januari 2010. I september 2011 passerade antalet träffar 7 000.

Medvind för landskapet?

Under de senaste åren har klimatförändringarna väckt nya intressen inom landskapsområdet. Omfattande planering för förnybara energikällor, som t.ex. vindkraft och biogas, har lett till ett ökat intresse för landskapet och dess förmåga att möta kraven på markanvändning i energipolitiken. Enligt den svenska energipolitiken ska femtio procent av energiförbrukningen baseras på förnybara källor till 2020. De angivna planeringsmålen för vindkraft är en kapacitet på 30 TWh till 2020. Med tanke på att den installerade kapaciteten idag är cirka 5 TWh kommer utvecklingen att vara betydande under de kommande åren.

För att främja utvecklingen av vindkraftsindustrin och för att säkerställa en mer omfattande bedömning av landskapets inverkan i samband med upprättandet av vindkraftparker införde regeringen ett tidsbegränsat planeringsprogram 2007 - samordnat av Boverket - för att stödja regioner och kommuner i planeringsprocessen. Programmet är nu stängt, men har framgångsrikt genererat ett stort antal planeringsdokument där landskap har en nyckelställning. Dessa planeringsdokument utgör en ny generation av bedömningar som behandlar landskap på ett nytt sätt, bortom traditionella uppfattningar, och återspeglar en ambition att möta målen i ELC. Initiativet har även bidragit till en injektion av samlad kunskap bland rådgivare och tjänstemän.

ELC ger bränsle i debatten

Trots det goda syftet och miljöbestämmelserna har den stora omfattningen av vindkraftspolitiken lett till motstånd. Ett ökat antal människor hävdar att vindkraftparker orsakar allvarlig skada på landskapets kvalitet och att man inte tar hänsyn till den lokala opinionen på rätt sätt vid planeringen av nya vindkraftparker. I den allmänna debatten om vindkraft har ELC kommit att spela en betydande roll. På Google ger en sökning på "landskapskonvention" i kombination med "vindkraft" ungefär 1 700 träffar, vilket ger en bra bild av det nära sambandet mellan de båda.

Motståndarna till vindkraft hävdar att ELC följer deras linje, eftersom konventionen bekräftar att landskapet är en väsentlig del i individens och det sociala välbefinnandet och att dess skydd, förvaltning och planering medför rättigheter och skyldigheter för alla. Vissa vindkraftsmotståndare går längre och menar att politiken för utveckling av vindkraftsindustrin är ett brott mot konventionen och dess demokratiska ambitioner. Denna fråga har även allt oftare blivit en anledning till att allmänheten kontaktar svenska Riksantikvarieämbetet. Sedan ratificeringen av

konventionen har vi även fått ett stort antal frågor som rör möjligheterna att överklaga beslut om upprättanden av vindkraftparker med hänvisning till ELC.

Frågan om vindkraft och ELC i Sverige är intressant i flera aspekter, eftersom konventionens utmaningar ställs på sin spets. Frågor som rör delaktighet och den demokratiska aspekten av konventionens berör å ena sidan människor när de söker efter "verktyg" för att engagera den lokala gemenskapen. Det är väl så vi vill att det ska vara? Men å andra sidan har den ingen lag så konventionen i sig kan inte användas för att bedöma vad som är rätt eller fel. I detta fall står önskan efter en snabb lösning på komplexa planeringsproblem i skarp kontrast till den långsiktiga proceduren som behövs för att implementera konventionens hedersvärda principer. Så hur ska man upprätthålla engagemanget och förtroende för konventionen om snabba åtgärder förväntas medan långsiktiga lösningar levereras?

Detta fall är även intressant, eftersom det visar den motstridiga sidan av landskap och den nära relationen mellan landskap och politik. I detta avseende bekräftas även tydligt ELC:s ställning; att landskap i själva verket är politik och att konventionen således måste förverkligas genom politik och inte genom att motsätta sig den.

Vägen framåt?

Så vad händer framåt i tiden? Är arbetet avslutat? Är det dags att slå sig till ro? Inte riktigt. Ratificeringen är en viktig milstolpe, men i själva verket har arbetet bara börjat. Med hänsyn till det föreslagna ramverket har vi haft fullt upp i år: Vi har arbetat med att främja den kontinuerliga dialogen om förverkligandet, erbjudit vägledning och försökt att inspirera andra att utforska konventionen på egen hand. Med tanke på förfrågningarna och respon- sen vi fick är vi ännu mer övertygade om att strategin som utarbetats gemensamt i ramverket - som baseras på samordning och gemensamt ansvar - är rätt väg att gå.

Ett framgångsrikt förverkligande är beroende av förmågan att upprätthålla och säkerställa ett långsiktigt en- gagemang. ELC behöver således underhållas med en permanent dialog med avseende på dess mål och be- stämmelser. Detta i sin tur kräver aktiva gemenskaper som stöder konventionen, både i en europeisk, nationell, regional och lokal skala.

Det svenska Riksantikvarieämbetet kommer att fortsätta sitt arbete med att öka medvetenheten bland in- tressenter, för att hjälpa dem att ta reda på hur konventionen påverkar deras arbete och att ta ett självständigt ansvar för konventionens förverkligande. För att utöka behoven av vägledning planerar vi nu utbildnings- och nätverksinitiativ.

En annan huvudfråga är ett utökat ansvar. I höst kommer den nationella samordningsgruppen för ELC i Sverige att tillsättas och ha sitt första möte. Detta är ett viktigt steg mot en mer strukturerad och samordnad implementeringsprocess och vi hoppas på ett fördelaktigt resultat. Lika viktigt för konventionens genomförbar- het är vår förmåga att förena den med andra aktuella frågor på den politiska agendan (t.ex. klimatförändringar, energipolitik, finanskris osv.). Detta bör ske genom att integrera landskap i en rad olika politikområden istället för att försöka upprätta en speciell riktning för landskap. Det finns även ett behov att identifiera utmaningar och möjligheter, inklusive att följa upp och förstå det politiska landskapet och drivkrafterna för förändring. Det inter- nationella samarbetet är i detta sammanhang avgörande, både på en nordisk och en europeisk nivå, men även i global skala.

Vad vi har funnit hittills är ett överväldigande intresse för konventionen, men även ett enormt behov av ytter- ligare diskussioner och dialog med avseende på dess mål och omfattning, och sist men inte minst - ett behov att omvandla ambitioner i praktiken.

FÖRVERKLIGANDET AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN I NORGE, MED ETT FOKUS PÅ PLANERINGSUTMANINGAR I FÖRVALTNINGEN AV LANDSKAPSVÄRDEN

Kristin Nordli och Liv Kirstine Mortensen

Norge beslutade att förverkliga den europeiska landskapskonventionen 2001 och den trädde i kraft den 1 mars 2004. Det övergripande ansvaret för förverkligandet av konventionen i Norge ligger hos avdelningen för regional planering, vid miljödepartementet.

Det norska landskapet håller på att förändras. Detta beror delvis på påverkan från naturliga processer, som t.ex. vind, regn och snö samt extrema väderförhållanden som t.ex. översvämning, jordskred och bränder, som har inträffat allt oftare under de senaste åren. Flertalet av dessa förändringar har emellertid inträffat till följd av människans aktiviteter, så som skogsbruk och jordbruk, stadsutveckling, industri, energiproduktion och transportinfrastruktur. I Norge är utvinning av mineralfyndigheter en av huvudaktiviteterna som kommer i konflikt med landskapsvärden, och i Norge förekommer ibland direktkonflikt mellan sådana aktiviteter och renskötselintressen.

Bild 1. Det norska landskapet förändras Foto: Jan Hausken

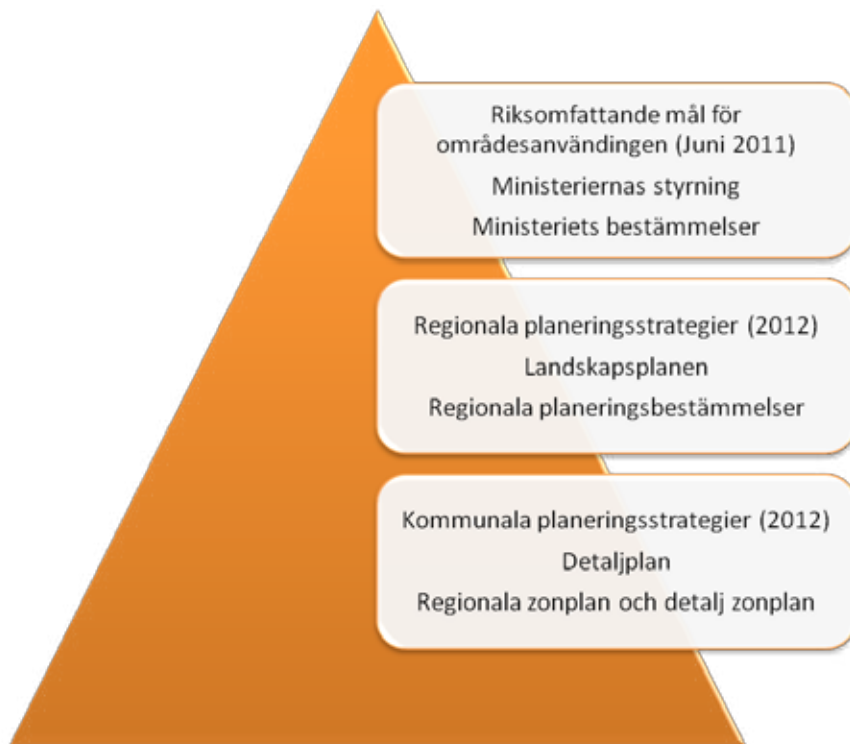

Bild 2. Det norska planeringssystemet.

Enligt landskapskonventionen är de nationella, regionala och lokala myndigheterna gemensamt ansvariga för landskapspolitiken. Norge stöder subsidiaritetsprincipen (artikel 4) och delar roller och uppgifter mellan olika administrativa nivåer, så att beslut fattas så nära medborgarna som möjligt. Vi har därför för avsikt att utveckla och förverkliga en politik för markanvändningsplanering samt att skydda och förvalta landskap på varje nivå som använder åtgärderna som anges i artikel 5 och 6 i konventionen.

Lokala och regionala myndigheter är de viktigaste aktörerna i dessa insatser. Ungefär 16 % av Norges nationella territorium är reserverad för nationalparker och andra skyddade områden och de resterande 84 % förvaltas och kontrolleras av de lokala och regionala myndigheterna under plan- och bygglagen. Norge har för närvarande 430 kommuner som har alltifrån 200 till 575 000 invånare, och alla kommuner, oavsett storlek, har samma ansvar för lokal planering och utveckling. Detta omfattar tillhandahållande av primära tjänster, beslut om markanvändning, konstruktion och drift av kommunala tekniska installationer, hantering av bygglov osv.

De 19 regionerna ansvarar för regional planering och utveckling, gymnasieskolor och lokaltrafik inom regionen. De bistår även kommunerna med planering. Eftersom Norge inte kartlägger markanvändning på nationell nivå har de lokala och regionala myndigheterna det övergripande ansvaret för hantering av markanvändning och landskapsfrågor på nationens vägnar. Detta innebär att de centrala statliga myndigheterna måste förlita sig till lokal och regional planering utöver särskilda politiska instrument i sina sektorer för att uppnå nationella mål.

Huvudutmaningen i Norge är således hur 430 kommuner av mycket olika storlekar och kapaciteter ska kunna kvalificera sig för att förvalta landskap enligt landskapskonventionen. Vilka är de bästa metoderna för att integrera landskapsfaktorer i beslut som rör regionala och kommunala planer och markanvändningar?

Miljödepartementet har ansvar för mycket av implementeringen av lagstiftningen med avseende på landskapskonventionen, vilket gör att det kan dra nytta av ett stort urval av politiska instrument i detta område. Plan- och bygglagen från 2008 har en mer logisk struktur än den tidigare och tydliggör flera viktiga hänsynstaganden som måste göras i planeringen. Den främjar deltagande i planeringsprocesser på alla beslutsfattande nivåer och integrerar krav för planeringsprogram och bedömningar av effekter. I del II i lagen som handlar om planering anges nya verktyg för att skydda och garantera natur- och kulturlandskap, och planering är mer tydligt kopplad till bestämmelserna i del IV i lagen, som handlar om byggnad och konstruktion. Den nya lagen är en av de huvudsakliga norska instrumenten för att implementera landskapskonventionen och säkerställer i viss utsträckning även samernas intressen

I praktiken har lagen givit nya möjligheter för att säkerställa landskapet genom att explicit fastställa inbegripandet av landskap som en faktor att ta hänsyn till i planeringen och vid planeringen av uppgifter under lagen. Sommaren 2011 utfärdades för första gången ett dokument som framställde nationella förväntningar - punkter som regeringen ansåg vara viktiga hänsynstaganden i den regionala och kommunala planeringen. Det innehåller tydliga riktlinjer för att säkerställa landskapsvärden i markanvändningsplanering. Regionala och kommunala planeringsstrategier ska utvecklas efter de lokala regeringsvalen den 12 september 2011 och antas inom ett år. Dessa kommer att vara ett användbart verktyg som regionala och kommunala myndigheter kan använda för att bedöma sina planeringsbehov. Plan- och bygglagen från 2008 införde även möjligheten att utse vissa områden i markanvändningsplaner som zoner där speciella hänsynstaganden gäller. I lagen är det även större fokus på zonplaneringar som kan ge integrerade lösningar. De antagna planerna ska även ha större effekt på byggansökningar och bygglov. Detaljerade riktlinjer kan exempelvis utfärdas med avseende på förhållanden med markformer, storleken på byggnader osv. Under den nya lagen kommer nu landskapshänsynstaganden att integreras med kommunal planering i alla steg, från planeringsstrategi och program till utvecklingen och implementeringen av planerna.

Syftet med naturmångfaldslagen från 2009 är att skydda biologisk och geologisk mångfald samt landskapsmångfald och ekologiska processer genom bevarande och hållbar användning på ett sådant sätt att miljön utgör en grund för människans aktiviteter, kultur, hälsa och välbefinnande, nu och i framtiden, inklusive en grund för samernas kultur.

Bestämmelserna som styr skyddade områden i kapitel V i lagen utgör ett effektivt verktyg för att skydda landskapen genom att reservera nationella parker och skyddade landskap. Landskap omnämns explicit i lagens syfte, som även fastställer att hänsynstagningar med avseende på landskap måste göras i tolkningen av annan lagstiftning. Landskap definieras dock mer i detalj i lagen än i landskapskonventionen, eftersom landskap endast är en av flera delar i definitionen av naturmångfald under lagen. Det finns även bestämmelser som avser skydd av "utvalda livsmiljöer", som i praktiken kan skydda vissa landskap, men endast indirekt.

Kulturarvslagen från 1978 ersatte den tidigare lagstiftningen om skydd av byggnader och arkeologiska platser, och ändrade definitionen av kulturarv så att den omfattade kulturmiljöer. Under ändringen från 1992 kan stora områden som kontinuerligt bidrar till ett kulturlandskaps egenart även skyddas. Sex platser i Norge har klassificerats som kulturmiljöer och skyddas av lagen: Neiden i Finnmarks län, Sogndalstrand och Utstein kloster i Rogalands län, Kongsbergs silvergruvor i Buskerud county, Havråtunet i Osterøy i Hordalands län och parken Birkelunden i stadsdelen Grünerløkka i Oslo.

Bild 3. Renskötsel är en del av samernas kulturarv och renhjordarna upptar över 40 % av det norska territoriet. Foto Marianne Gjörv.

Norge har således ett fungerande rättsligt ramverk för skydd av landskap. Vi är nu mycket mer medvetna om och vet mycket mer om kulturarv, kultur- och naturlandskapsvärden samt vår egen naturs och våra egna landskaps skönhet och unika särdrag. Det är det vardagliga landskapet där vi bor som är vår största utmaning.

Tyvärr är inte alla upprättade områden i Norges fantastiska landskap lika välplanerade. Byggnadsmarken är mycket eftertraktad och starka privata intressen är inblandade. Dessa faktorer gör det ibland svårt för kommunala planerare att utarbeta bra, fungerande markanvändningsplaner och att få dem antagna. Ett annat problem är att i flera kommuner finns det inga arkitekter eller planerare som är anställda inom förvaltningen.

Flera norska städer och bebyggelser består av en slumpartad samling av byggnader och vägar. Det finns emellertid en ökad medvetenhet om inverkan på kvaliteten på människors omgivningar när det gäller deras hälsa och välbefinnande, och för flera år sedan infördes speciella program för att förbättra stadsutvecklingen.

I Norges ansträngningar för att förverkliga landskapskonventionen har vi därför valt att fokusera på "det vardagliga landskapet" - de relativt små delarna i landet där de flesta människor bor och arbetar. Det är i detta sammanhang som vi presenterar information om landskapskonventionen i broschyrer, filmer och på seminarier, men de har naturligtvis en begränsad effekt. Det finns dessutom flera aktiviteter och projekt som fokuserar på särskilda landskapsvärden. Vad vi nu behöver är att utveckla bra planeringsverktyg som kan möjliggöra förvaltning av alla landskap enligt lokala önskemål och nationella riktlinjer.

Vi har utarbetat en broschyr som innehåller en översättning av landskapskonventionen till samiska, tillsammans med en förklarande text som vi hoppas kommer att vara ett användbart norskt bidrag till de gemensamma insatserna i olika länder för att förverkliga landskapskonventionen i Nordkalotten.

Lokala och regionala åtaganden i landskapens natur- och kulturkvaliteter har lett till skapandet av lokala och regionala parker. Detta görs genom arrangemang mellan länder, kommuner, organisationer och företag i ett särskilt område, som ingår ett långsiktigt, frivilligt avtal för att upprätta en lokal eller regional park. Att utse ett landskap till en park är ett effektivt verktyg för att implementera en sammanhängande utvecklingsstrategi för att skydda natur- och kulturlandskapsvärden och deras hållbara förvaltning. För närvarande har tre regionala parker formellt upprättats - Valdres natur- och kulturpark, världsarvet Nærøyfjorden och den regionala parken Telemarkskanalen - och åtta lokala parker i Hordalands län. Hordalandsmodellen för landskapsparkeer följs nu i ett projekt för en lokal park i Grøtøyleia i Steigen, Nordlands län.

UNESCOS världsarvskonvention från 1972 ratificerades av Norge 1977. Hittills har sju norska platser skrivits in på världsarvslistan: Bryggen i Bergen (1979), Urnes stavkyrka (1979), Bergsstad Røros (1980), Hällristningarna i Alta (1985), Vegaöarna (2004), Västnorska fjordar – Geirangerfjorden och Nærøyfjorden (2005) och Struves meridianbåge (2005).

Bild 4. Vindkraftpark på Hitra Foto: Ina Rognerud, MD.

Inskrivning på världsarvslistan ändrar inte principen om tvärsektoriellt ansvar som finns integrerad i den aktuella politiken och förvaltningen. Alla världsarv har rättsligt skydd. Delar av platserna är skyddade under kulturarvslagen och/eller naturmångfaldslagen och resten förvaltas under plan- och bygglagen, beroende på den berörda platsens utmärkande egenskaper.

Ett antal särskilt värdefulla jordbrukslandskap har utnämnts för att skydda enastående kulturmiljöer och stoppa förlusten av den biologiska mångfalden genom sund förvaltning. Åtgärden implementeras som ett resultat av samarbete mellan miljö- och jordbruksmyndigheterna.

2009 valdes 20 av dessa jordbrukslandskap, ett i varje län, följt av ytterligare två 2010. Målet är att välja ett representativt urval av jordbrukslandskap från hela landet som är av exceptionellt natur- och kulturvärde och där speciell skötsel och förvaltning är realistisk på lång sikt. Platsförvaltning utförs på lokal nivå med stark inblandning av markägare och kommuner: Hittills har merparten av erfarenheterna och feedbacken varit positiv.

Projektet Nationella turistvägar har huvudsakligen finansierats av staten. Målet är att erbjuda möjligheter till att njuta av Norges fantastiska landskap genom att utse utsiktspunkter och rastplatser längs ett urval av natursköna vägar med anmärkningsvärda landskapsinslag. Det är ett av de mest framgångsrika statliga projekten i Norge för tillfället, och det verkar ha ökat medvetenheten om samtida arkitektur som en väsentlig del av ett landskap och av den generellt höga kvaliteten på offentliga och privata byggnader.

Utmaningarna som planerare möter blir särskilt tydliga när stora områden utvecklas för att anpassas till nya användningsområden. Den viktigaste utvecklingen av stadsdelen Bjørvika i Oslo, som är koncentrerad till det nya operahuset, ger en bra bild. Allmänhetens krav på transparens och allmänhetens inblandning tidigt i planeringsprocessen ökar, tillsammans med kravet på att de visuella effekterna av den nya utvecklingen på landskapet ska visas på förhand. När byggnaderna väl är under konstruktion och allmänheten kan se resultaten av planeringsbesluten själva är det för sent att diskutera dem.

Att uppnå ett stort deltagande i markanvändningsplanering kräver större medvetenhet bland alla intressegrupper, och en sammanhängande syn på planering och byggande behövs. Vi anser att detta kräver en förståelse för kvaliteterna i ett landskap, oavsett om planerna avser stads- eller landsbygdsutveckling. Vi utvecklar därför planeringsverktyg för landskapsbedömning av nationella organ, län och kommuner.

Viktiga transport- och energiprojekt gör det ofta till en utmanande uppgift att upprätthålla landskapskvalitet

Planen för att uppgradera E6-sträckan och järnvägen Dovrebanen som går längs sjön Mjøsa och genomkorsar det enastående kulturlandskapet vid Ulvin är ett bra exempel på hur sådana utmaningar kan hanteras. Ett antal lokala och regionala myndigheter protesterade mot den ursprungliga planen, eftersom den inte var förenlig med landskapsvärdena och de lokala miljövärdena. Flera alternativa planer skickades till miljödepartementet och planen valdes slutligen, vilket innebar att man skulle låta E6 och järnvägen gå genom tunnlar under landskapet runt Ulvin. Faktumet att denna lösning antogs, trots de höga kostnaderna, har visat hur viktigt det är att ha bra planeringsverktyg som kan avslöja intressekonflikter och att dra nytta av sådana verktyg i ett tidigt skede i planeringsprocessen så att eventuella konflikter kan bemötas effektivt.

Ett stort antal vindkraftparker planeras vid olika platser i Norge. Vindkraftparker har ofta betydande påverkan på landskap, och ett exempel på ett särskilt svårt fall var Lista vindkraftpark i Farsund kommun i södra Norge. Avsikten var att bygga en park med upp till 34 vindkraftverk med en installerad kapacitet på upp till 102 MW. Landshövdingen för Vest-Agder och Vest-Agders länsförvaltning protesterade, men trots väldokumenterade bevis på följderna för landskapsvärdena, avslogs protesterna av miljödepartementet. Fallet visar på behovet av att ha en bra översikt av ett visst landskaps värden på nationell och regional nivå så att stora projekt inte koncentreras till områden med enastående landskapskvaliteter.

Sådana fall visar hur mycket det skiljer sig mellan olika människor när det gäller de värden de tilldelar landskap och de visuella effekterna på dem av utvecklingar som t.ex. vindkraftparker. Vissa människor anser att vindkraftverk är ett oacceptabelt ingripande i den naturliga miljön, medan andra ser det som ett fascinerande inslag i landskapet.

Bild 5. Vega, det enda världsarvet i Norge som är inskrivet under kriteriet kulturlandskap. Foto: Elisabet Haveraaen.

Även om de viktigaste nationella och regionala kraftledningarna är undantagna från planeringsbestämmelserna i plan- och bygglagen från 2008, gäller fortfarande reglerna för bedömningar av effekter. Detta innebär att intresserade parter och relevanta myndigheter måste rådfrågas. Kraftledningen mellan Sima och Samnanger i Hardanger skapade rubriker sommaren 2010, på grund av dess potentiella effekter på landskapet och turismen i Hardangerfjorden. Detta väcker frågan om huruvida metoderna för granskning och bedömning av landskapsvärden är tillräcklig bra. Hur mycket är människor villiga att betala för skydd av landskap? Skyddas allmänhetens och intressenternas inblandning och deltagande under processen?

Det ökade fokuset på landskap har lett till ett större behov av detaljerad information om landskap och följderna av en plan för ett visst landskap. Vi behöver bättre verktyg för att identifiera och analysera landskap, både som en sammanhängande helhet och med avseende på dess olika delar: natur- och kulturaspekterna samt de fysiska och visuella aspekterna av landskap. Verktygen måste vara lämpliga för lokal och regional markanvändningsplanering och leda bedömningar av effekter och analysera sårbarhet och anpassning. Utvecklingen av sådana verktyg är en nödvändig del av våra insatser för att uppfylla våra skyldigheter under landskapskonventionen. Miljödepartementet har därför erbjudit stöd för ett antal landskapsutvecklingsprojekt under kommuners, läns och direktorats beskydd.

I Telemark har en strategi utarbetats för att utveckla Telemarkskanalen som en regional park. Ett av målen är att identifiera landskapsvärden som kan användas för att främja turism, kommersiell verksamhet och bebyggelse.

Miljödepartementet utarbetar även riktlinjer för inbegripandet av landskapsbedömning i de obligatoriska effektbedömningarna för framtida planer och projekt. I plan- och bygglagen från 2008 riktas stor uppmärksamhet på landskap som en viktig del i regional och lokal planering.

I Hordaland har ett projekt om inbegripandet av landskap som en faktor i kommunal planering letts av kommunerna Granvin, Samnanger, Sund och Lindås i samråd med regionala experter. I projektet undersökte kommunerna olika förhållningssätt till landskapsfrågor i kommunal planering. De drog slutsatsen att landskapsbedömning måste behandlas som en väsentlig del av den kommunala planeringen och att landskapsanalys ska användas som ett verktyg för landskapsförvaltning och vid beslut om platser för nya utvecklingar.

Direktoratet för kulturarv och direktoratet för naturförvaltning har utfärdat riktlinjer för landskapsförvaltning i kommunal planering och bedömningar av effekter. Det första steget var att besluta om ett gemensamt förhållningssätt till landskapsanalys, med tonvikt på huvudinslagen: beskrivning, tolkning och bedömning av landskapsvärden. Den resulterande rapporten används som ett grunddokument. Två ytterligare uppsättningar av riktlinjer har även utarbetats med avseende på särskilda teman: upprättandet av vindkraftverk (i samarbete med det norska vatten- och energidirektoratet) och landskapsbedömning i kommunal planering. Riktlinjerna för landskapsanalys i kommunal planering testas för närvarande i kommunerna Lyngen och Nordreisa i Troms län.

Målet för de sist nämnda riktlinjerna är att presentera objektiva och kontrollerbara kriterier för landskapsbedömning. Det betonades att samma vikt måste fästas vid kulturegenskaper som vid landformer, vattenegenskaper, växtlighet, markanvändning, byggnader samt fysiska och visuella faktorer. Riktlinjerna för vindkraft är avsedda att användas i alla effektbedömningar av vindkraftsprojekt och testas i fem pilotprojekt. Slutrapporten har ännu inte publicerats, eftersom utvärderingsresultaten ännu inte finns tillgängliga.

Miljödepartementet har även inlett ett projekt för att undersöka metoderna för att identifiera landskap i skala 1:50 000. Rapporten om pilotprojektet "Landskapsidentifikation i Norge. Metoder och strategier" visade att metodisk utveckling och en systematisk undersökning av hela landet behövs, och att de praktiska identifikationsmetoderna även behöver utvecklas. En metod testades i Nordlands län hösten 2011 och håller nu på att utvärderas.

Hordalands-projektet om inbegripandet av landskap som en faktor i kommunal planering slutfördes 2010 och gav ett antal viktiga resultat. Man fann att användningen av landskapsanalys i planering ökade kunskapen om landskap avsevärt hos kommunpolitiker och administratörer samt hos allmänheten. En medvetenhet om landskapsvärden och vikten av natur- och kulturarvet visade sig vara nödvändig för att uppnå bra resultat, vilket har lett till större politiskt stöd för antagandet av kommunala riktlinjer för skydd av landskap i utvecklingsprojekt. Detta har öppnat vägen för större förutsägbarhet i beslutsfattande processer och givit ett hållbart ramverk för markanvändningsplanering.

Slutsatser

Trots de uppmuntrande resultaten har alla projekt visat på ett betydande behov av särskilda råd och särskild vägledning. Landskapskonceptet är enkelt att förstå på en generell nivå, men dess omfattning gör det svårt att omvandla konceptet till konkreta åtgärder. Vår aktuella kunskap och kompetens i detta område lämnar mycket övrigt att önska. För att fullständigt förverkliga den europeiska landskapskonventionen behöver vi upprätta mer samarbete i regionala och lokala planeringar och projekt. Vi behöver även fokusera på kapacitetsbyggande på alla nivåer.

EN SAMISK RENSKÖTARES KULTURLANDSKAP: MINNET, SINNENA OCH DE ETISKA PRINCIPERNA

Marie Roué

Detta är verkligen vår mark

vårt hem

vårt liv

Valkeapää

Artikel 5 i den europeiska landskapskonventionen föreslår att vi "i lag erkänner landskap som en väsentlig del av människors omgivning, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet". Därmed presenterar konventionen för oss den skrämmande utmaningen att förstå särdraget i en befolknings landskap, framförallt en inhemska befolknings landskap, genom dess egen världsuppfattning. Utmaningen är tämligen stor, inte bara för att inhemska kulturer skiljer sig från de traditionella kulturena, utan också för att natur och landskap är väsentliga för människors välbefinnande. Detta är fallet för den samiska befolkningen som lever i de fyra länderna i Nordkalottenområdet och som ännu inte har dragit nytta av ett tydligt erkännande av landrättigheter. Jag kommer att presentera deras syn på ett samiskt landskap via data som samlats in i Jokkmokkområdet (Sverige) där jag arbetade med samiska renskötare från 2008 till 2011, både på sommaren och på vintern. Jag har även hämtat information från en mycket tidigare arbetsperiod med samerna i Kautokeino (Norge) från 1969 till 1980.

Finns det ett samiskt landskap? Från rum till plats

Augustin Berque, en landskapsspecialist, urskiljer civilisationer som har landskap, så som Kina, Japan eller västvärlden efter renässansen, från andra som är "icke-landskapscivilisationer". Fyra kriterier vittnar om landskapets förekomst i en kultur: (i) ett specifikt ord för landskap, (ii) en litteratur som beskriver landskap, (iii) bildrepresentationer av landskapet, och till sist (iv) skapandet av trädgårdar. Denna uppdelning mellan vad som finns och inte finns påminner om den tidigaste elitistiska förståelsen av termen kultur. Även om kultur med ett stort "K" är ett västerländskt begrepp för en skriftlig och kodad elitkultur finns en annan tolkning av termen kultur som berör alla sociala grupper och inte bara de så kallade "största civilisationerna". Kultur, så som beskrivs av antropologer, är ett levnadssätt och en världsuppfattning på samma sätt som antropologin har infört en vidare definition av termen kultur. Vi diskuterar här för förekomsten av ett samiskt landskap.

Om vi tittar på teorier som öppnar vägen för erkännandet av inhemska landskap måste vi vända oss till fenomenologin. Så tidigt som 1927 uppmärksammade Martin Heidegger vikten av begrepp som "därvaro" (Dasein) eller "i-världen-varo" (In-der-Welt-sein). Istället för att uppfatta landskap som ett orört område som snarare är objektivt än subjektivt måste vi tolka dess innebörd som en plats, någons plats, en plats som endast kan förstås genom den personens egna erfarenheter och eget minne. I denna uppfattning bor flera grupper, även om de kan dela samma område, inte på samma plats. Vi kan gå längre och hävda att varje levande människa har sin egen känsla av plats, eller platser, som han/hon kombinerar för att konceptualisera sitt landskap. Antropologen, Tim Ingold, grundade sin teori om "Temporality of Landscape" (landskapets temporalitet) på en omtolkning av Heideggers uppfattning av boendet. Han skriver att ett landskap är "världen så som den uppfattas för de som vistas där och för de som bebor dessa platser och reser på de vägar som förenar platserna". Denna uppfattning av landskap kan även ses som ett inkorporeringsfenomen, där kroppen är upphovet till uppfattningen av världen

genom alla sinnen. En fenomenologisk uppfattning av landskap, som framkallas via sinnen, legitimerar ett synsätt inifrån, ett "emiskt" snarare än ett "etiskt" synsätt eller ett synsätt utifrån (Buttimer 1980).

Begreppet "kulturlandskap"

Termen "kulturlandskap", som kom i början av 1900-talet, skapades ursprungligen av tyska historiker och franska geografer. 1992 erkändes "kulturlandskap" som en ny kategori under UNESCO:s världsarvskonvention som "en kombination av naturens och människans aktiviteter". Denna nya kategori, som sammanfattar den västerländska dikotomin mellan natur och kultur och erkänner att samhällen formar sina miljöer och är formade av dem, tillämpades först på ett inhemskt landskap. Tongariro National Park i Nya Zeeland klassificerades som "kulturlandskap" 1993, vid erkännandet av den stora spirituella betydelsen av dess berg för maorierna. Den europeiska landskapskonventionen ärvde detta tidiga erkännande av en befolknings landskap och tog det ett steg längre genom att definiera landskap som "ett område så som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer" (Europarådet 2000).

Att inte längre uppfatta naturen som en orörd vildmark och erkänna att landskap förändras genom århundraden av människors interaktion innebär betydande framsteg. Är kategorin "kulturlandskap" därmed helt anpassad till inhemska befolkningars världsuppfattning? För att besvara frågan tar vi hänsyn till samernas förhållanden som lever i Laponia, ett område som utnämns som ett natur- och kulturvärldsarv.

Laponia: ett landskap utan spår av människan

Efter en lång konfliktperiod har Laponia-processen slutligen nått en framgångsrik lösning och resulterat i ett stort hopp om bättre styrning och samförvaltning av området med både staten och samerna inblandade. Även om Sverige i början presenterade Laponia som en kultur- och naturplats uppfattas området nu som ett "kulturlandskap". Tidiga beskrivningar av platsen betonade tusentals års historia av samernas besittningstagande. Även om denna betoning på samernas förhistoria och historia är viktig för att legitimera samernas besittningsrättigheter, innebär det inte desto mindre en risk för att besökare eller utomstående personer som inte vet mycket om dagens samer vilseleds, så att de får uppfattningen att samernas förhållande till området idag är mindre väsentligt än deras stamfäders.

En särskild betoning på människans historia finns i själva verket även i Unesco-konventionen. Denna partiskhet härstammar från arkeologers omfattande studie och användning av begreppet kulturlandskap. Antropologer och sociologer började erkänna begreppets betydelse mycket senare. Faktumet att en samisk arkeolog förberedde det första dokumentet som skulle berättiga Laponiens upptagande på världsarvslistan kan även ha haft en inverkan på hur området först representerades.

För en samisk kvinna i Staloluokta, fick utnämningen av hennes hemområde till en Unesco-plats inte så stor betydelse. Hon mindes att hennes mamma hade visat henne platsen där hennes morföräldrar hade ett läger. Senare kunde hon inte hitta platsen, även om hon verkligen försökte. Enligt henne är parkmyndigheters eller -programs sökande efter historiska "bevis på besittningstagande" för att visa samernas besittningstagande av området en fullständig kulturell missförståelse. Även om den västerländska kulturen söker efter fysiska kulturella kvarlevor som bevis på besittningstagandet, arbetar samerna hårt med att inte lämna några spår av deras genomfart efter sig. Denna filosofiska livssyn och dessa etiska principer kan inte vara mer motsatta. Hon frågade: "Vad är syftet med dessa utnämningar?" Hon funderade och framlade den humoristiska hypotesen att förespråkarna i själva verket försöker skydda landskapet från de själva, från deras enorma malmfyndigheter till exempel, eller från deras stora fördämningar. "När det gäller oss, samerna, har vi inte försökt att tränga oss på landskapet där vi har bott i århundraden och därför behöver vi inte sådana naturskyddsprogram."

Jag fick ett liknande svar när jag arbetade med creeindianerna från James Bay, Quebec, angående de sociala och miljörelaterade följderna av vattenkraftsutvecklingen och deras stora fördämningar. Creeindianen som hade bjudits in för att styrka deras närvaro på territoriet, svarade genom att ansluta sig till deras egen livsfilosofi. När en creefamilj lämnar ett vinter- eller sommarläger städar de. Målet är att inte lämna ett enda spår efter sig.

Inget får lämnas kvar på marken. Alla delar av ett djur konsumeras, eftersom de gamla schamanistiska traditionerna fortfarande noga respekteras. Djur betraktas inte som villebråd. De lämnar över sig själva till jägaren och fortsätter att göra det så länge som jägaren upprätthåller ett respektfull relation med dem. Samerna har samma spirituella bakgrund, och även om de kristnades tidigt håller de fortfarande fast vid sina traditionella etiska principer och värden. Alla renskötare vet att en framgångsrik eller icke framgångsrik renskötsel är kopplad till ditt beteende, ditt förhållande till renen och i ett vidare perspektiv till världen.

Samernas intellektuella kultur och landskap

Om vi följer Berques kriterier och söker en intellektuell uppfattning om landskap i samekulturen hittar vi den i språket och sången. Det samiska språket är känt för sitt rika snö- och isvokabulär, som gör det möjligt för talare att göra en ingående analys av de föränderliga tillstånden av dessa delar under vintern (Magga 2006). Medan italienska eller kinesiska kulturer visar sin sociala konstruktion av landskap genom målningar, böcker eller trädgårdar - allt relaterat till visuella uppfattningar - uttrycker det samiska samhället sin egen uppfattning av landskap genom en gemensam muntlig kultur. Samiska traditionella sånger, *juoigos*, framkallar och beskriver speciella platser samt får oss att tänka på sångare och lyssnare. *Juoigos* för över poetiska bilder av människor och platser, renhjorden, dess färger, rörelser och ljud till sång och text. Dagens samiska poesi och litteratur antar på sätt och vis samma roll i den moderna världen. Ett annat kulturdrag, som vi inte kommer att utveckla här, eftersom det är väl dokumenterat i den akademiska litteraturen, är de heliga samiska platserna eller seite, som alltid är beaktansvärda platser ur landskapssynpunkt. På samma sätt som noga utvalda stenar som flyttats från ett vattendrag till en japansk trädgård framkallar den naturliga världen, heligförklarar samerna stenformationer eller naturliga miljöer som de möter när de själva vandrar genom landskapet under sina säsongsvandringar.

Ett dynamiskt landskap av snö och is – Samernas ekologiska kunskap

Mer än något annat ser ett vinterlandskap olika ut för varje person som betraktar det. En icke-same kanske bara ser en ren som förflyttar sig på snötäckt mark. Samiska renskötare, som har en ingående kunskap om snö och is som uttrycks via deras rika språk, ser emellertid inte bara snö. *Oppas* är ren snö, som renen konstant behöver under vintern (Roturier och Roué 2009). *Čiegar* är ett "snöområde som har trampats och grävts upp av en ren" (Nielsen och Nesheim, 1979). När detta väl har inträffat kan renarna inte skrapa här längre, eftersom snön har blivit för kompakt för att de ska kunna gräva genom för att äta lavar på marken. Dessa områden kan täckas igen med ny snö som ser ut att vara ren snö för en okänd betraktare. Men för samerna och deras renar förblir området *čiegar* och är oanvändbart. Som en följd av detta måste renarna lämna ett sådant område och hitta ett nytt *oppas*. För en same under vintern flyttar renarna från *oppas* till *oppas* och lämnar *čiegar* efter sig.

En annan viktig samisk term är *guohtun*. Den är inte lätt att översätta, eftersom den omfattar flera betydelser. När samerna pratar svenska använder de ordet *bete* (betesmark). *Bete* har emellertid en enklare betydelse, en plats där växter är lämpliga som betesmark. Den samiska definitionen av *guohtun*, å ena sidan, relaterar till tillgängligheten av betesmarker för renar. På vintern, eller under våren, kan en varmare period då snön har smält eller då det har regnat följt av frost, göra att ett islager bildas som täcker betesmarkerna och hindrar renarna från att få tillgång till mat. Under dessa förhållanden kan det som igår var en bra *guohtun* över natten bli en dålig *guohtun*. En bra *guohtun* är inte bara en plats där det finns lavar, utan en viss tid och plats då maten i själva verket finns tillgänglig för renarna. Denna komplexa samiska uppfattning är mångfacetterad och handlar om tillgång, tid och rum. När marken är täckt av ett hårt islager och då betesmarkerna med lavar inte är tillgängliga, är det bästa betet paradoxalt nog betesmarker som vanligtvis anses vara magra, eftersom de endast innehåller vissa ställen med lavar på en mossrik mark. När de samiska renskötarna får frågan vad en idealisk betesmark är svarar de därför ofta "det beror på", mycket till utomståendes förtret, som inte förstår komplexiteten och föränderligheten i samernas förståelse och uppfattning av sitt landskap.

Landskapet för alla sinnen

Vad är ett vackert landskap - *čappa etnam*? Det kan beskrivas genom de gemensamma värdena och minnena från en socialgrupp som använder ett stort antal geomorfologiska termer i det samiska språket för att beskriva landformationer eller för att kategorisera olika typer av snö och is. Det är även den samiska ortnamnsforskningen som genom platsers namn berättar lokala historier, myter om tidigare händelser som inträffade vid en viss plats och håller vid liv minnet av de människor som en gång levde där. Det är även ett mer individuellt landskap. Även om en lokal grupp delar mycket kunskap och historia är en person alltid unik. Med hjälp av orden från samerna som delade sin erfarenhet med oss ska vi försöka förmedla dessa två innebörder: Från en individuell erfarenhet till gemensamma kulturella grunder.

För en renskötare innebär *etnam* hans/hennes territorium, som vanligtvis ärvt från föräldrar och förfäder, platsen där hans/hennes renar betar. En renskötare kan ha ett speciellt *etnam* för sommaren, hösten, vintern och våren. Han/hon kan även prata om *mina etnama*, mina traditionella betesmarker eller om *baya sadan etnam*, området där jag växte upp. I början av konflikten om Lapponia skapade samerna en ny förening för att motsätta sig top-down-styrningen av landskapet och föreslå sin egen plan för att styra deras hemland, som nu finns upptagen på Unescos världsarvslista. De gav organisationen namnet *Saami etnam*, samernas land eller territorium.

Många människor anser att Staloluokta är den vackraste sjön i Sverige. För en same som nu bor i Jokkmokk som, liksom flera andra, var tvungen att flytta med sin familj från Karesuando när han var ung, är det emellertid fortfarande en oangenäm plats:

"Jag är född i Karesuando i ett slättlandskap. Jag älskar den platsen och jag säger o dobbe čappe, där är det vackert! Och de som kommer därifrån (Karesuando) säger att det är mycket oangenämt här."

För honom är ett vackert landskap ett återkallande av barndomsminnen. Han kommer känslomässigt ihåg tiden då han var sex eller sju år och bodde med sin familj i Karesuando-området. Hela familjen flyttade med renhjorden och haergit, den kastrerade dragren. Han utropar: "Så vackert det var!"

"Allt är vackert när man är ung. Vi vandrade med hela renhjorden. På kvällen när vi skulle sätta upp tältet för natten hörde vi klockorna runt tältet.

Vi sov så gott. Vissa renar kom till och med rakt fram till tältet och skrapade på duken.

De tyckte om att slicka i sig salt. Vi tyckte det var roligt. Sedan var det ljudet från klockorna, vissa haergit hade klockor, och genom att känna igen ljudet från klockorna kunde vi lista ut vilken haergit det var. Det var vackert."

Det vackra landskapet som han beskriver är en bild ur minnet, med känsla, så som den uppfattas med alla sinnen. Den beskriver hans känsla av välbefinnande, som han upplevde det som barn när han låg i ett tält och kände doften av och hörde renen som nästan vidrörde honom. Hans minne handlar inte så mycket om vad han kunde se, men om vad han kunde uttyda om renarna med hjälp av bekanta ljud och lukter. Känslor och upplevelser från barndomen förblir starka hela livet och kanske ännu starkare om ens öde är att lämna sitt hemland och flytta till ett annat landskap. Dessa vittnesord säger oss att ditt barndomslandskap kopplar dig för alltid till den plats där du föddes, därifrån din familj kommer, en plats som definierar din identitet.

Men som vår talare frågar sig själv - är detta bara barndomsminnen, en nostalgisk tillbakablick på en svunnen tid som var idyllisk bara för det barn som han var för 50 år sedan? Efter att ha funderat drar han slutsatsen att så inte är fallet, eftersom till och med samerna som var gamla på den tiden ansåg att livet var bra. Hans eftertanke förmedlar en känsla av förvirring inför de komplexiteter som moderniseringen av samernas livsstil har medfört.

Rai'do som en symbol för det samiska landskapet

Han framkallar dock ännu en bild av ett anmärkningsvärt samiskt landskap, *rai'do*. En *rai'do* är en rad med renslädar som är anslutna till varandra i ett enda led. De används vanligtvis när en familj eller en grupp vandrar tillsammans på vintern. Varje släde dras av en *haergi*, en kastrerad dragren, och en person sitter i varje släde. Slädarna bildar ofta ett långt led, däribland slädar som bär tält, tältpinnar och annan utrustning som gruppen behöver. I århundraden har detta riktiga "kulturlandskap" som beskriver den nära relationen mellan renar och människor, graverats på knivfodral som de samiska männen bär i sina bälten.

Han minns ett särskilt tillfälle då de mötte en annan *rai'do*. En av *haergi* hade ett vitt band i sina horn, eftersom den drog en släde som bar en nyligen avliden människa. Även som barn förstod han att denna ren skulle dödas i slutet av resan, eftersom den inte längre kunde användas av folket.

Detta minne framkallar samekulturens innersta väsen: Förhållandet mellan kringvandrande renar och människor, som är förbundna med varandra från födseln till döden i en överenskommelse som är kopplad till de heligas värld. Detta värdesystem symboliseras av *rai'do*, den långa raden av slädar som dras av renar som binder samman människan och djuret i en långt band som rör sig genom vandringslandskapet.

Vi har tittat närmare på vittnesorden från en vuxen som minns sin barndom med nostalgi och känsla och som sörjer över förlusten av harmoni som moderniteten har medfört. För en yngre renskötare som är född på 70-talet och som har vuxit upp med snöskotrar, ingår emellertid deras lukter och buller i det personliga landskapet. Moderna *juoigos* framkallar bilden av en speciell renskötare genom att hänvisa till märket på snöskotern och registreringsnumret. På samma sätt avbildar samiska skolbarn i sina ritningar dagens verklighet med helikoptrar som kör renar och använder sirener. Det är en bild som barnet utan tvivel även förknippar med polisbilarnas sirener i amerikanska tv-serier.

Samernas utmärkande egenskap är deras till synes gränslösa förmåga att förändras, samtidigt som de förblir trofasta mot sig själva. De använder än idag *rai'do*, talar fortfarande med sin *haergi*, men de har även snöskotrar. När de vandrar, är det alltid en nära gemenskap mellan människorna och renarna som förflyttas i ett landskap med kända platser som är betydelserika och som idag även omfattar snöskotrar och deras buller.

Värden och världsuppfattning

Jag avslutar med orden från en stor samisk poet, Nils-Aslak Valkeapää, som hänvisar till tältet, *lavvu*, i dikt 61 i sitt opus "Solen, min far". Han tar oss från sinnenas värld, vår uppfattning av vinden och bilden av molnen och låter oss följa med på en spirituellt och schamanistisk resa:

Vinden

Talar med lavvu-duken

Molnen förflyttar sig genom rökhålet

Eller är det lavvu

Som flyger i himlen

Glider på molnen

Jag tittar ned på himlens hav.

Lavvu tar oss med till andra sidan. Våra människoliv presenteras med sina kulturella, naturliga och spirituella delar. *Lavvu*, hem, sätter poeten i relation till vinden, *biegga olmai*, en ande eller en gud i den samiska traditionella religionen. Genom rökhålet lämnar poeten ande, som *noaide*, schamanen, före honom, människans värld för att flyga till himlen som från ovan nu ser ut som havet.

I motsats till Augustin Berques och andra landskapsspecialisters uppfattning, har vi försökt att visa att samekulturen också är en landskapscivilisation. Landskapet spelar en central roll i litteraturen, både i muntliga *juoi-*

gos och modern poesi. I egenskap av nomader skapar samerna inte som bofasta människor en trädgård som representerar naturen i ett mikrokosmos. De ger istället mening åt naturens inslag genom att namnge dem och heligförklara anmärkningsvärda platser. Liksom Ingold förespråkar vi en förståelse av landskapet "som bygger på premissen om vårt engagemang med världen, snarare än vår separation från den" (Ingold 2000:11). I detta avseende ligger samerna före oss.

Referenser

- Berque, A. 1995. *Les raisons du paysage : de la Chine antique aux environnements de synthèse*. Paris: F. Hazan, 192 s.
- Fowler, P. J. 2003. *World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*, UNESCO: World Heritage Centre, 140 s.
- Heidegger, M. 1972. *Being and Time*, Översatt av Macquarrie och Robinson, London: SCM Press,
- Ingold, T. 1993. *The Temporality of the Landscape*. *World Archaeology* 25, nr 2: 24-174.
- Ingold, T. 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Magga, O.H. 2006. Diversity in Saami terminology for reindeer, snow and ice. In: Roué, M. (ed.), *Cultural Diversity and Biodiversity*, *International Social Science Journal* 187: 25-34.
- Nielsen, K. and Nesheim, A. 1979 [1932–1962]. *Lappisk (Saamisk) ordbok-Lapp Dictionary, I–V*. Universitetsforlaget, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo
- Roger, A. 1997. *Court traité du paysage*. Paris NRF
- Roturier, S. and Roué, M. 2009. Of forest, snow and lichen: Sa´mi reindeer herders' knowledge of winter pastures in northern Sweden, *Forest Ecology and Management* 258: 1960–1967.
- Valkeapää, N.A., 1994. *Trekways of the Wind*. Guovdageaidnu: DAT.
- Valkeapää, N.A., 1997. *The Sun, My Father*. Guovdageaidnu: DAT.

PLAN FÖR MARKANVÄNDNING, NORDLIGA LANDSKAPET OCH VINDKRAFT

Timo Jokelainen

Finlands vindatlas som publicerades år 2009 visar att de vindrikaste områdena i Finland finns till havs. Att bygga till havs är inte lätt. De växlande isförhållandena, oförutsedd miljöpåverkan orsakad av byggande och osäkerheten beträffande den ekonomiska lönsamheten gör att vindkraftsaktörerna också vänder blicken mot andra områden. Om de inte kan ta sig ut till havs, är nästa steg havssträndernas vindrika markområden. På stränderna finns det även många andra användningsområden för marken, så vindparker planeras, förutom i havs- och kustområden, även i höglänta områden i inlandet.

Enligt de internationella målen ska den totala vindkraftskapaciteten öka från dagens ungefär 200 megawatt till ungefär 2 500 megawatt före år 2020. Detta innebär byggande av ungefär 800 vindkraftverk med tre megawatts kapacitet vardera under 10 års tid. Den rådande byggnadstakten kommer inte att uppfylla målet, så om det är meningen att målen ska uppnås, måste antalet nya vindkraftsverksbyggen öka i stor skala under de kommande åren. Det kommer att bli bråttom.

Vindrusning på gång

Det finns gott om pågående vindkraftsprojekt runt om i Finland. I huvudsak är de koncentrerade till havsområdena och i kusternas närhet men det finns även ett tiotal projekt i inlandet. Summan av projekten är betydligt större än de internationellt uppsatta målen för vindkraftsproduktion. I mars år 2011 fanns offentligt aktuella projekt motsvarande 6 300 MW. När vi dessutom känner till många projekt som ännu inte har offentliggjorts, så kan vi tala om en vindrusning där vindkraftsaktörerna reserverar områden för vindkraftsproduktion. Tidpunkten för investeringsbesluten kommer vid ett senare tillfälle.

Förutsättningarna för genomförandet av vindkraftsprojekten påverkas av flera faktorer. Den viktigaste är vindpotentialen, men utöver detta krävs tillräckligt korta elöverföringsavstånd och fördelaktiga möjligheter för anslutning till stamnätet. Även övrig infrastruktur, såsom vägnätet, bör stödja projektet. Värden knutna till naturmiljön, kulturmiljön och landskapet utgör även de en del i utplaceringen av projekten, såsom även villkoren för landskapsplanerna.

Den rådande situationen, där det i full fart tävlas om platserna med mest vindpotential och andra fördelar, håller på att ta leda till en situation där vindkraftsprojekten, sett ur ett helhetsperspektiv, styrs ganska okontrollerat. Detta planlösa förfaringsätt kan leda till tråkiga följder för exempelvis turismen i Lappland.

Planläggning behövs och det i tid

Planeringssystemet enligt markanvändnings- och bygglagen består av tre olika nivåer – landskaps-, general- och byggnadsplaner – och över dem finns de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Planerna på varje nivå och även de riksomfattande områdesanvändningsmålen har sina egna roller i vindkraftsprojekten.

Enligt de riksomfattande områdesanvändningsmålen ska det i landskapsplanen framgå vilka områden som är bäst lämpade för vindkraft. Inkludering av vindkraft i landskapsplanerna är ingen ny företeelse i Lappland. På grund av Lapplands geografiska storlek har landskapsplanen utarbetats i fem olika sektioner och därför är landskapsplanerna olika gamla. I de äldsta landskapsplanerna har inte vindkraftsområden pekats ut och inte heller de nyare planerna anger vindkraftsområdena motsvarande de mål som idag finns för vindkraftsbyggnation. För att i alla fall delvis korrigerar detta pågår nu i delar av Lappland en av miljöministeriet finansierad vindkraftsutred-

Bild 1. Planeringssystem för områdesanvändning enligt markanvändnings- och bygglagen.

ligt att under vissa förutsättningar bevilja direkta byggnadslov för vindkraftverk i enlighet med generalplanen. Det rationaliserar planeringsprocesserna. I Lappland utarbetas också flera generalplaner för vindkraftverk som överensstämmer med den nya lagen. Även i fortsättningen kommer byggnadsplanen att behövas exempelvis i hamnområden och möjligtvis i områden som har många olika markanvändnings syften som måste samverka eller som har särskilt känsliga miljövärden.

Vad gäller vindkraftverksprojekten är planläggningen ett förfarande med hjälp av vilket vi letar reda på den minst skadliga placeringen och formen samt sammanjämkar olika behov för markens användningsområden. I själva verket har jag svårt att se att byggande av vindkraftverk skulle lyckas utan planernas bindande påverkan på styrning, integrering och olika lösningsmöjligheter. Dagens kraftverk är 150 meter höga och de nya fackverkskonstruerade vindkraftverken kan ha rotorblad som sträcker sig 200 meter upp. Landskapet förändras på ett vidsträckt område och särskilt på områden där kraftverken finns på höglänta platser. Landskapsplanen på en kommunövergripande planeringsnivå är nödvändig för att kunna lösa placeringsfrågan för vindkraftsområden av landskaps- och riksintresse. Även en landsomfattande placeringsgranskning av vindkraftproduktionen kunde vara på sin plats.

Bild 2. Ajos vindkraftverk fotograferat från ett flygplan som landar på Kemi-Torneå flygplats. Bakom syns Karsikkoniemi. Bild: Timo Jokelainen.

ning. Resultaten av den kommer att användas i kommande landskapsplaner och de kan med vissa förbehåll användas även i kommunplanerna då en vägledande landskapsplan saknas. Ett önskemål är att utredningens kartläggningsarbete av de bäst lämpade områdena för vindkraftsproduktion skulle spridas för att omfatta hela Lappland.

Vindkraftsbyggandet bör även styras av en mer detaljerad plan än endast landskapsplanen. Efter ändringar i år i markanvändnings- och bygglagen är det nu möj-

Byggande av vindkraftverk innebär stor miljöpåverkan

Byggande av vindkraftverk och infrastrukturen de kräver påverkar som minst den lokala naturmiljön. Vindkraftverkens snurrande rotorblad kan utgöra dödsfällor särskilt för större rovfåglar, som vi känner till efter norrmännens erfarenhet. Det finns väldigt lite lokala undersökningar och påverkan på fågellivet verkar svårvärderad, i alla fall i de lappländska projekten. Kungsörnarnas revir, som det finns hundratals av i Lappland, har påverkat riktningen av vindparker i redan utarbetade landskapsplaner och kommer även att påverka pågående projekt, särskilt i östra Lappland. Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet har varnat för riskerna med vindkraftsbyggnation i havsområden. Bygget av kraftverk och även färdiga kraftverk orsakar förändrade isförhållanden, strömmar och sedimentering och påverkar därmed också andra naturprocesser.

Bild 3: Ett vindkraftverk är en väldigt stor konstruktion. Till exempel till dess grund behövs ca 600 m³ armerad betong. Även byggnadsytan och övrig infrastruktur som behövs vid kraftverksbygge kommer att förändra naturmiljön i området, särskilt i känsliga höglänta områden. Bild: Timo Jokelainen.

Det verkar som att det på flera håll saknas grundläggande information om miljöpåverkan. Vems ansvar är det att ta fram sådan information och med vilket tidsschema? Allmänna utredningsbehov riktas även mot mänsklig aktivitet, såsom luftövervakningens radar visat. Frågan utreds i ett projekt som genomförs av VTT, Finsk Energiindustri rf och Försvarsmakten där preliminära resultat redan har kommit.

Projekt som placeras i det lappländska Bottenviksområdet kommer att påverka fiskenäringen, och även rennäringen i inlandet. Det behövs en samordnande plan som möjliggör en minskning av de negativa följderna. I Lappland har tankar om vindkraftverkens negativa påverkan på turismen tagits upp. Enligt programtjänsteföretagare minskar de i landskapet synliga vindkraftverken känslan av ödemarken och därmed påverkar de turismnäringen negativt.

I den offentliga debatten låter det som om vindkraftverkens påverkan på landskapet står över all annan miljöpåverkan. För att projekten ska bli ekonomiskt lönsamma bör de byggas på så blåsiga platser som möjligt. De syns även långt. Möjligheterna att minska landskapspåverkan genom att till exempel minska mängden kraftverk har konstaterats vara mycket begränsad. En lyckad vindkraftproduktion kräver en mycket noggrann styrning av utplaceringen.

Hurdana enheter och var

Med svenska Piteås projekt med över 1 000 kraftverk i åtanke, är det väl värt att fundera på hur Finland ska förlägga byggandet av sina kommande hundratal vindkraftverk: som ett enda enormt projekt, några större eller som småprojekt spridda över hela landet.

Förslaget med några större projekt känns, i alla fall med tanke på landskapspåverkan, mer lätthanterligt än att sprida ut många småprojekt runt om i Lappland. Mindre projekt kan ofta drivas igenom utan utvärdering enligt MKB-lagen och till och med utan plangranskning, varför det kan uppstå problem på grund av otillräcklig planering och möjligen även otillräcklig integrering.

För tillfället planeras större projekt i havsområdena, möjligen placerar vi några även i höglänt terräng. Vindkraftverken utvecklas och växer i storlek. Vid utredningar av deras placering bör det uppmärksammas att områden som visat sig vara olönsamma för dagens kraftverk redan med den närmaste framtidens teknik (t.ex. med högre konstruktion) kan vara möjliga att använda.

Industrimiljöer och hamnområden är lämpliga områden för vindkraft och de har också intresserat vindkraftsaktörer även i Lappland som exempelvis Röyttä i Torneå och Ajos i Kemi. Särskilt stora projekt får dock inte plats i dessa. Lämpligheten av trafikledernas vägkanter skulle också kunna undersökas. Förslag om turistcentren har presenterats. Fjällbackar som är bebyggda med pister, hissar och annat, skulle kunna passa även för vindkraftsproduktion. Ett exempel på detta är Olostunturi.

De pågående projekten i Lappland har fått motstå kraftig motvind. Människor vill inte ha vindkraftverk i sina landskap. Även om det på ett generellt plan är lätt att ställa sig positiv till vindkraft med dess låga utsläpp, verkar projekten besvära dem vilkas landskap påverkas. Motståndet till trots bör vi i vårt land inom de närmaste tio åren bygga hundratal vindkraftverk. De bör få bästa möjliga utplacering. Planläggningen har en nyckelroll i processen och den kan även vara en metod till att möjliggöra medborgerligt inflytande.

Bild 4. Vindkraftverken som en del av färjefästet Riutunkari i Uleåsalö. Mellan havsområdet mellan Uleåsalö och Karlö planeras en stor havsvindpark. Bild: Timo Jokelainen.

REGIONALT OCH LOKALT DELTAGANDE SAMT SAMARBETE FÖR FÖRVERKLIGANDET AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN - DET KATALANSKA LANDSKAPSOBSERVATORIETS ERFARENHET

Pere Sala

Katalonien åtnjuter en stor landskapsmångfald och lyckligtvis är landskap allt oftare ett ämne av allmänt intresse som sträcker sig bortom specialiserade områden. Den håller på att bli en grundläggande del av markplaneringspolitiken och ännu mer den sektoriella politiken av en social och kulturell karaktär. Följande text kommer att utvecklas i två delar. Den första delen beskriver i allmänna termer det institutionella regelverket som stödjer landskapsdeltagande och samarbete i Katalonien. Den andra delen visar några exempel på dessa erfarenheter som utvecklats av landskapsobservatoriet i Katalonien. Till sist diskuteras några av de utmaningar som vi möter idag i detta område i den sista delen av avhandlingen.

Institutionellt regelverk för landskapsdeltagande och samarbete

Det katalanska parlamentet anslöt sig till den europeiska landskapskonventionen (ELC) i december 2000, två månader efter att den hade godkänts. Fem år senare godkände detta katalanska organ lagen 8/2005 för skydd, förvaltning och planering av landskap och inrättade landskapsobservatoriet i Katalonien. Lagen är grundförordningen och referensen som den katalanska regeringens landskapspolitik grundar sig på. Lagen är en trovärdig

Bild 1. Landskapsobservatoriets kontor.

återspeglings av målen och andemeningen i den europeiska landskapskonventionen, och därmed ger den katalanska landskap rättsligt skydd och upprättar motsvarande instrument för att möta utmaningarna och garantera kvaliteten i landskap.

Fem aspekter av lagen främjar deltagande och samarbete. För det första är lagen tydlig och mycket enkel att förstå för såväl medborgare som föreningar och institutioner. För det andra är lagen pragmatisk och konkret och dess resultat är mycket enkla att se. För det tredje är lagens andemening positiv istället för att begränsa och bestraffa, vilket gör den godtagbar för alla parter. För det fjärde har lagen en tvärgående karaktär: Även om det är från stadsplaneringspolitiken som lagen har utvecklats öppnar den även dörren för en progressiv anpassning till fullständig integrering av landskapet i alla offentliga verksamhetsområden. Till sist garanterar lagen offentligt och socialt deltagande och samarbete.

Det första och mest märkbara resultatet av landskapslagen var upprättandet av landskapsobservatoriet i Katalonien (www.catpaisatge.net), vilket har varit verksamt sedan 2005. Landskapsobservatoriet har formulerats som ett rådgivande organ för regeringen i Katalonien och för att medvetandegöra samhället i landskapsfrågor. Observatoriet har blivit en mötesplats mellan förvaltningen (på alla nivåer), universitet, yrkesgrupper och hela samhället med avseende på allt som handlar om landskap. Huvudfunktionerna är samarbete med den katalanska förvaltningen för förverkligandet av ELC; medvetandegöra det katalanska samhället om vikten av landskap och rätten att glädja sig åt landskap; samt fungera som ett centrum för forskning, dokumentation, tankar och handlingar med avseende på landskap.

Observatoriets struktur och organisation är viktiga för främjandet av en anda av samarbete och deltagande. Tre aspekter kan nämnas i detta avseende. För det första är landskapsobservatoriet ett offentligt konsortium med sin egen rättsliga personlighet. Detta ger observatoriet en öppen karaktär och gör det mycket flexibelt i sina funktioner och aktiviteter. För det andra består observatoriet av över trettio offentliga och privata institutioner som samlas i styrelsen (www.catpaisatge.net/eng/observatori_organigrama.php). Observatoriet har även en rådgivande nämnd som består av flera ekonomi- och företagsgrupper, sociala grupper samt teoretiker inblandade i ämnet. Denna sammansättning möjliggör en dynamisk dialog mellan medlemmarna i rådet och den rådgivande nämnden, med röster från olika platser och ofta med motstridiga intressen. Till sist ligger observatoriet halvvägs mellan det civila samhället och förvaltningen. Detta är intressant i den mån det kan ge råd till förvaltningen om införandet av landskapspolitik för territoriet, samtidigt som det förmedlar medborgarnas frågor.

Vi ligger fortfarande långt efter vissa europeiska länder, så som Frankrike, Nederländerna eller Storbritannien, vars befolkningar är mer landskapsmedvetna och vars lagar ligger årtal före oss. Med införandet och förverkligandet av landskapslagen och med upprättandet av landskapsobservatoriet har Katalonien emellertid onekligen tagit ett stort steg framåt.

Vissa erfarenheter av landskapsobservatoriet med avseende på deltagande och samarbete vid förverkligandet av ELC

Sedan godkännandet av landskapslagen har landskapspolitiken i Katalonien inneburit att allt fler olika erfarenheter ackumuleras, även om flera utmaningar fortfarande väntar. Nedan visas några av landskapsobservatoriets erfarenheter av lokalt deltagande och samarbete vid förverkligandet av ELC. Se observatoriets webbplats för mer detaljerad information (www.catpaisatge.net/eng/activitat.php). Om man tar hänsyn till att målet med denna dokumentation var att öppna upp en debatt om förverkligandet av ELC har erfarenheterna av lokalt deltagande och samarbete sammanförts enligt den europeiska landskapskonventionens huvudåtaganden, vilka finns listade i bild 2.

Det två första åtagandena (ansvarsfördelning och erkännandet av landskap i lagen) har redan behandlats i den första delen av denna avhandling.

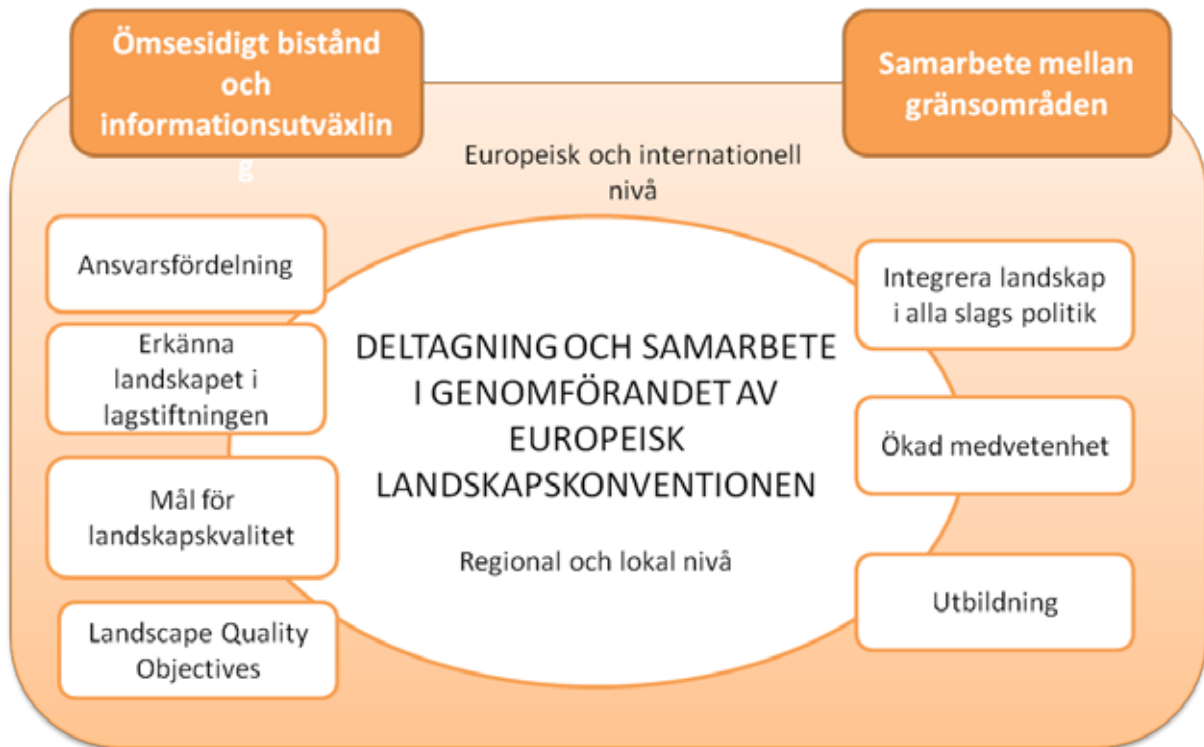

Bild 2. Deltagande och samarbete vid förverkligandet av ELC i Katalonien. Landskapsobservatoriets bidrag till ELC-åtagandet.

Bild 3. Kataloniens landskapskataloger.

Erkännande, bedömning och definition av målen för landskapskvalitet

Ett av huvudåtagandena i ELC, och framförallt grunden för all landskapspolitik, är att lära sig mer om landskap, om alla landskap. Landskapskataloger (www.catpaisatge.net/eng/cataleg.php) är verktyget som används för detta ändamål i Katalonien. Landskapskataloger används såväl för att introducera landskapsmål i Kataloniens fysiska planering som i den sektoriella politiken, med samarbete och deltagande från alla sociala aktörers sida som är aktiva i området.

Vissa aspekter av katalogerna måste betonas:

- Observatoriet förbereder sju landskapskataloger med målet att introducera målen för landskapskvalitet i sju territoriella zonplaner som regeringen också förbereder.
- Ett av de första huvudresultaten av landskapskatalogerna är identifieringen av landskapsenheter (eller landskap), eller områden som delar samma landskapskaraktär. Dessa landskap är viktiga, eftersom de utgör de grundläggande territoriella enheterna på vilka särskild landskapspolitik tillämpas. Enheten är bevisligen den huvudsakliga mötesplatsen för offentlig debatt om landskap både i praktiken och teorin (http://www.catpaisatge.net/eng/cataleg_mapa.php).
- Landskapskatalogen studerar även utvecklingen av historiska landskap.
- De identifierar även tydliga och dolda värden (estetiska, ekologiska, historiska, kulturella, symboliska) som sociala aktörer och allmänheten tilldelar landskap. Offentliga samråd har i hög grad bidragit till att identifiera dessa värden.
- Landskapskatalogerna studerar landskapets dynamik samt de naturliga och socioekonomiska faktorerna som kommer emellan i dess utveckling och förändring.
- Tack vare offentliga samråd identifierar de även huvudsakliga vägar och områden från vilka landskap kan observeras.
- Offentliga samråd är en grundaspekt av landskapskatalogerna. Det blir framförallt tydligt vid individers och intressenters bedömning och uppfattning av landskap (särskilt i dess abstrakta aspekter, t.ex. rumsuppfattning, eller känslor och sinnesförmålor som ett landskap ger upphov till). Olika instrument användes under hela förberedelseprocessen, som t.ex. djupintervjuer med de huvudsakliga landskapsaktörerna, samråd med experter (t.ex. åsikter om kartor osv.), arbetssessioner med lokalbefolkning från området, landskapsobservatoriets online-samråd, vilka bl.a. genererar över 5 000 åsikter eller opinionsundersökningar.

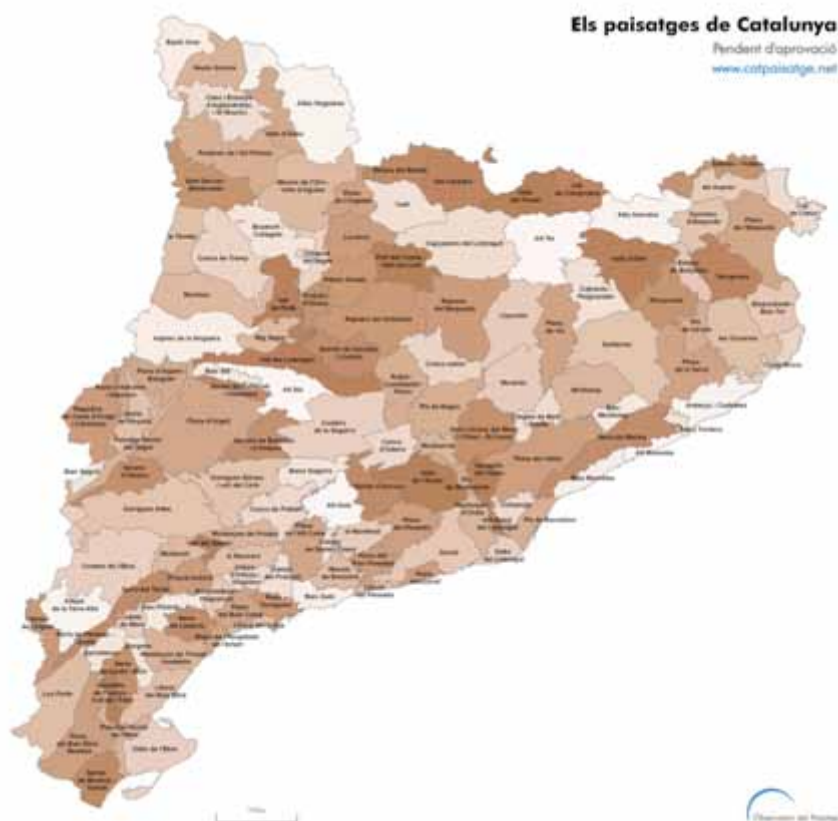

Bild 4. Karta över landskap i Katalonien.

Förutom att bidra till kunskap om landskap definierar landskapskatalogerna målen för landskapskvalitet som har utarbetats genom expertanalyser och allmänhetens deltagande. Som deras första referenspunkt definieras målen för landskapskvalitet för hela Katalonien (<http://www.catpaisatge.net/eng/objectius.php>). På en andra nivå

Landscape and Public Participation

Bild 5. Publikationen "Landscape and Public Participation" (Landskap och allmänhetens deltagande) beskriver och utvärderar verktygen som har använts i landskapskatalogen och framställer huvudfaktorer som man måste ta hänsyn till i utförandet av en deltagande process av detta slag (www.catpaisatge.net/eng/documentacio_doc_1.php)

definieras målen för markområdet för varje landskapskatalog. På en slutlig nivå definieras målen för varje landskapsenhet. Alla dessa kvalitetsmål ger upphov till ett antal olika kriterier och åtgärder som måste uppfyllas för att uppnå de uppställda målen. Kriterierna och åtgärderna syftar inte bara på skydd av landskapen, utan även på förvaltning och planering.

Landskapskatalogerna, tillsammans med allmänhetens deltagande, är således huvudverktygen för att lära känna landskapen i Kataloniens mindre orter och städer. Efter att ha slutfört arbetet med landskapskatalogerna har observatoriet arbetat på PaHisCat, ett projekt baserat på utvecklingen av historiska landskap som utförts i samarbete med den katalanska regeringen och University of Lleida. Projektet har tillämpats på fyra av Kataloniens 135 landskap. PaHisCat-projektet har stor potential som en riktlinje för såväl kultur-, stadsplanerings- och kulturarvspolitiken som användning i utbildningen.

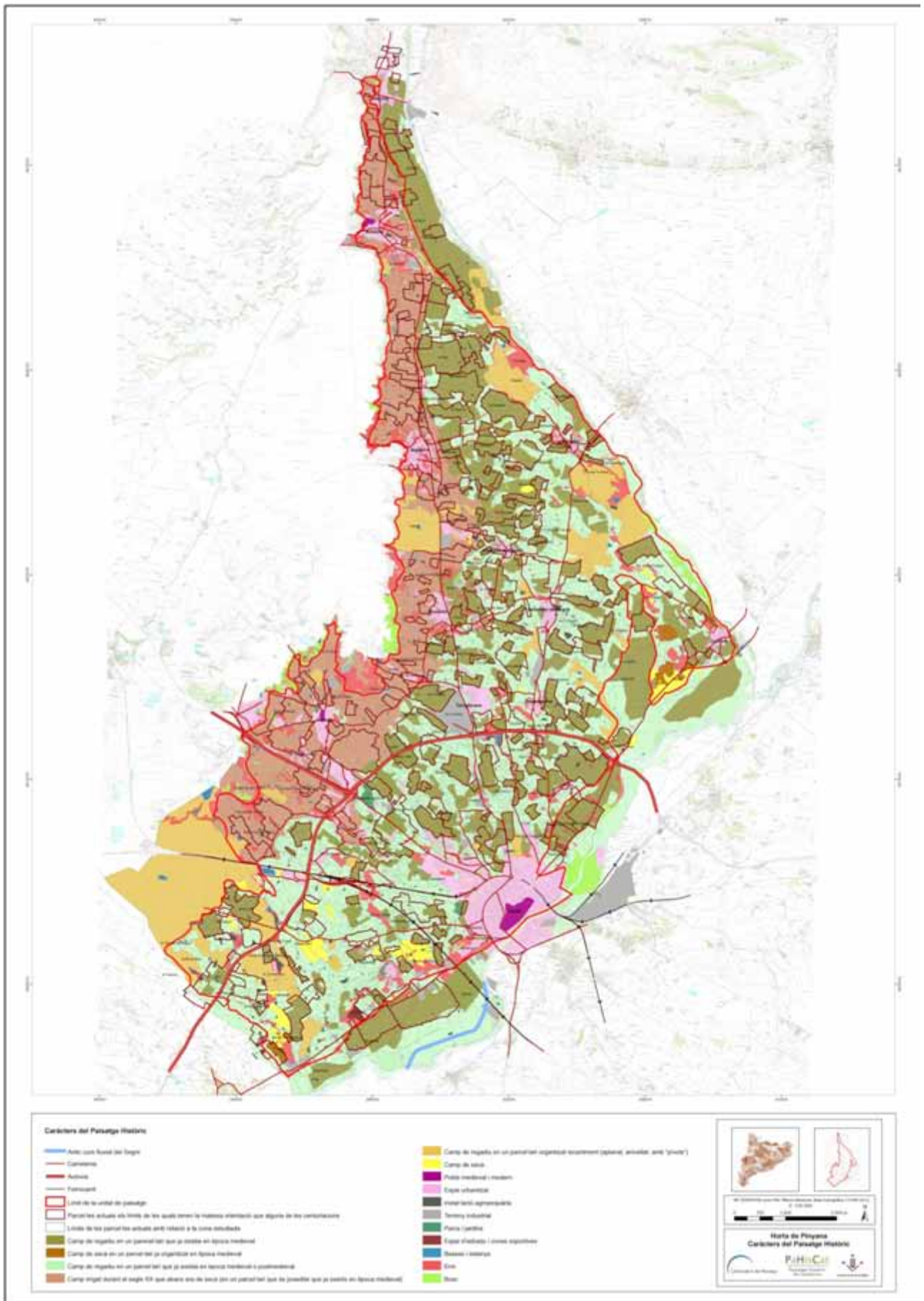

Bild 6. Karta över den historiska karaktären av landskapet Horta de Pinyana.

Integrering av landskap i politiken

En av ELC:s huvudutmaningar är integreringen av landskap i politiken. Denna utmaning kräver förmodligen största möjliga samordning bland de olika inblandade sektorerna. Jag kommer nu att beskriva fyra erfarenheter från Katalonien på lokal nivå:

- När landskapskatalogerna har godkänts av departementet för hållbar markanvändning använder regeringen målen för landskapskvalitet för att utarbeta obligatoriska landskapsdirektiv för fysisk planering (www.catpaisatge.net/eng/directrius.php), för de sju territoriella zonplanerna som den förbereder. Detta i sin tur främjar permanent kontakt mellan landskapsobservatoriet, den katalanska regeringen och de berörda kommunerna. Översättningen av målen för landskapskvalitet till landskapsdirektiv finns redan, men är samtidigt en av huvudutmaningarna.
- Observatoriet samarbetar med och ger stöd till andra ministerier, kommunfullmäktige och andra lokala myndigheter, genom att använda information från landskapskatalogerna, t.ex. för turism- och kulturpolitik, fysisk planeringspolitik eller för att skapa nätverk för bl.a. utsiktspunkter.
- Observatoriet samarbetar med regeringen i utarbetandet av riktlinjer för att integrera olika typer av åtgärder och projekt i landskap, efter samförstånd med de huvudsakliga ekonomiska sektorerna som är inblandade i särskilda områden. Exempel omfattar riktlinjer för integrering av industriområden och jordbruksbyggnader.
- Ekonomipolitiken är av största vikt i dagens recession och landskap är en positiv resurs för den ekonomiska verksamheten, så länge som den inte blir en handelsvara till förfång för dess natur-, samhälls- och kulturvärden. Observatoriet har även tagit en rad initiativ i denna riktning: samarbetet med försäkringsorganisationen RACC eller jordbrukarnas fackförbund Unió de Pagesos; upprättandet av förbindelser med arbetsgivarorganisationen Foment del Treball för att diskutera hur skydd, förvaltning och planering av landskap kan bidra till sysselsättningen; undertecknandet av ett avtal med en arbetsgivarförening EURAM som försöker att integrera landskapsvärde i sina respektive ekonomiska verksamheter; eller skapandet av synergier med de främsta vin- och vindruvsproducerande sektorerna i Katalonien, med övertygelsen att landskapskvalitet kommer att främja denna verksamhet.

Den sista punkten i denna del behandlar stadgor om landskap (www.catpaisatge.net/eng/cartes.php). De visar sig vara ett mycket kraftfullt verktyg för användning på en lokal nivå under vissa omständigheter. Stadgor om landskap kan användas av lokala myndigheter (kommunfullmäktige, kommuner och gemenskaper) och/eller av föreningar som önskar utarbeta avtal mellan aktörer i ett visst område (förvaltningar, sociala och ekonomiska aktörer osv.) för att främja åtgärder och strategier för bedömning och förbättring av landskap. Det är viktigt att påpeka att stadgor om landskap kräver ett starkt ledarskap, en tydlig överenskommen vägkarta, en hög nivå av engagemang från alla inblandade parter sida och uthållighet vid utförandet av uppgifterna. Om dessa fyra faktorer saknas är stadgan om landskap dömd att misslyckas.

Ökad medvetenhet

I Katalonien har landskap gett upphov till ett allt större engagemang hos allmänheten. Det är emellertid nödvändigt att öka den allmänna låga nivån av medvetenhet om landskap. Alla de ovan nämnda initiativen bidrar till att öka medvetenheten, liksom följande initiativ, som baseras på institutionellt och organisatoriskt deltagande och samarbete:

- Periodiska samarbeten med TV3 (den främsta katalanska, statliga tv-kanalen) med olika typer av program för att öka medvetenheten om 135 landskap i Katalonien.
- Samarbete med "Descobrir Catalonia" (en tidning med fokus på resor och fritid), med en månadsartikel om ett av de 135 landskapen i Katalonien (<http://www.catpaisatge.net/eng/paisatgemes.php>). Observatoriet samarbetar med andra regionala och lokala tidningar med fokus på kultur och fritid.
- Förberedelse av seminarier, kurser och konferenser för att bidra till reflektion, utbildning och social sensibilisering med hänsyn till landskapet (se även "Ömsesidigt bistånd och informationsutbyte").
- Förbereda publikationer som finansierats av institutioner, stiftelser och privata företag (www.catpaisatge.net/eng/publicacions_coleccions.php).

- Webbplatsen för landskapsobservatoriet i Katalonien, med nyhetsbrev, publicerade på fyra språk, som innehåller information som skickats från externa källor (www.catpaisatge.net).
- De senaste plattformarna för kommunikation och social interaktion via Twitter (http://twitter.com/catpaisatge_en) och Facebook (www.facebook.com/catpaisatgeEN), på katalanska, spanska och engelska.

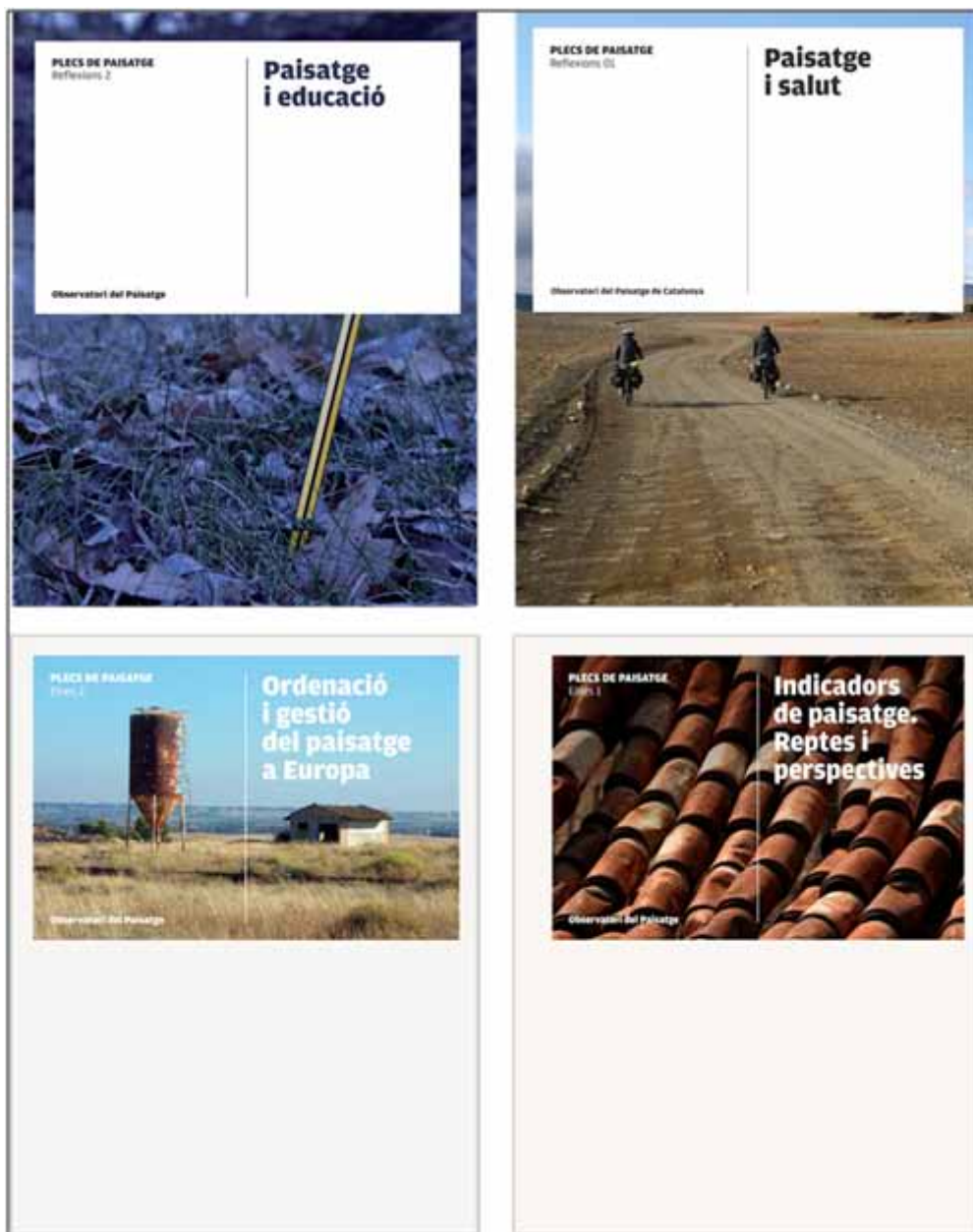

Bild 7. Samlingen "Plocs de Paisatge", med två serier ("Reflektioner" och "Verktyg") innehåller artiklar, studier, workshopar, konferenser som tittar närmare på en särskild aspekt eller ett problem i förhållande till landskapet, förordningar, instrument och metoder för skydd, förvaltning och planering av landskap.

Innan vi går vidare till nästa punkt måste online-projektet Wikipedra introduceras som är resultatet av allmänhetens samarbete. Wikipedra (<http://wikipedra.catpaisatge.net/>) är en interaktiv 2.0 version av ett geografiskt informationssystem för att introducera, visualisera och rådfråga data med avseende på staplade hyddor och vindskydd i Katalonien. Med detta online-program kan initiativ och intressanta samråd (med kartor, foton, filer och sökningar) genomföras och samtidigt kan människor introducera och ändra data med avseende på konstruktioner som uppförts med staplade block i Katalonien. Målet är att samla och uppdatera data med avseende på så många möjliga staplade konstruktioner som möjligt. Efter sex år hade Wikipedra skapat en lista över mer än 5 000 staplade hyddor och skydd över hela Katalonien. I detta projekt är observatoriet endast en paraplyorganisation för

Bild 8. Wikipedras portal

att främja och utveckla wikipedras databas. Informationen kommer från allmänheten och föreningar för användning i landskapspolitiken.

Utbildning

Observatoriets huvudsakliga utbildningsinitiativ är framställningen av undervisningsmaterial om landskap ur ett integrerat perspektiv med titeln "Stad, territorium och landskap" (City, territory and landscape), avsett för undervisning på grundskolan. Projektet omfattar en webbplats om land-

skap i utbildningssyfte (www.catpaisatge.net/educacio). Över 450 000 katalanska grundskoleelever i åldrarna 12-16 år har detta material i skolan från 2009.

Arbetet med projektet är samordnat med utbildningsdepartementet och departementet för hållbar markanvändning i den katalanska regeringen och landskapsobservatoriet. Det är ett utmärkt exempel på ett tvärgående samarbete som är så svårt att uppnå. Utbildningsdepartementets bidrag är fundamentalt, inte bara för att garantera utbildningsmålen i projektet, utan även för att introducera det i alla skolor i Katalonien. Det är också värt att nämna faktumet att dialogen med förlagen har medfört att Kataloniens landskapskarta har inkluderats i vissa läroböcker om geografi för användning på grundskolan.

Ömsesidigt bistånd och informationsutbyte

Kapitlet kan inte avslutas utan att påpeka det internationella samarbetet inom observatoriet. Samarbete med europeiska regioner och stater stärker inte bara vår egen landskapspolitik i Katalonien, utan även ELC. Flera exempel på bistånd och informationsutbyte på internationella och europeiska nivåer och gränsöverskridande samarbete (se nästa avsnitt) implementeras.

I området ömsesidigt bistånd och informationsutbyte har landskapsobservatoriet i Katalonien varit aktivt på följande sätt:

- Deltagande i europeiska och internationella konferenser och seminarier; organisation av konferenser med gästdeltagare från andra länder; eller samorganisation av konferenser med andra europeiska institutioner (www.catpaisatge.net/eng/jornades.php).
- Deltagande i Irlands kulturarvsnads kurs "Landscape Character Assessment" (Landskapskaraktärsanalys) två gånger per år sedan 2009.
- Möten för att utbyta erfarenheter med regeringar i andra regioner i Spanien och vissa europeiska länder (Irland, Italien, Nederländerna).

Observatori del Paisatge

Ciutat, territori, paisatge

Documentació Vincles Guia Àrea de professorat

La Ribera d'Ebre, activitat 2 Tomar a veure la introducció

El paisatge fluvial i la producció d'energia

Us heu registrat amb el nom: *visitant*

Tornar al [mapa distribuïdor](#)

Com és aquest paisatge?

Heu de buscar vuit elements que serveixen per descriure el paisatge de la Ribera d'Ebre. Quan n'hagueu trobat un, hauréu de decidir si és d'origen humà o natural. Posteriorment, hauréu d'identificar aquest element a l'ortofotografia o al mapa topogràfic, i comparar la seva representació en cadascun.

[Necessiteu ajuda?](#)

Ortofotografia Topogràfic

activitat 2

Pregunta de pas

© 2008 Observatori del Paisatge de Catalunya www.catalunypaisatge.net

Generalitat de Catalunya Observatori del Paisatge

Bild 9. Material och webbplatsen för "Stad, territorium, landskap".

- Deltagande i expertpanelen för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionens informationssystem (ELCIS), vilket främjas av Europarådet.
- På en internationell nivå, samarbete med det argentinska landskapsnätverket (Red Argentina del Paisaje) i upprättandet av landskapsobservatorier i olika provinser i Argentina. På liknande sätt samarbetar även observatoriet med liknande institutioner i Brasilien, Uruguay och Costa Rica. Det är viktigt att påpeka att ELC är den främsta referenspunkten för sydamerikanska landskapsinitiativ, vilket självklart säger en hel del om konventionen.
- Deltagande i det europeiska nätverket av lokala och regionala myndigheter för förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen (RECEP-ENELC), som ger bra möjligheter för att utbyta information, erfarenheter och universitetsforskning om förverkligandet av ELC.

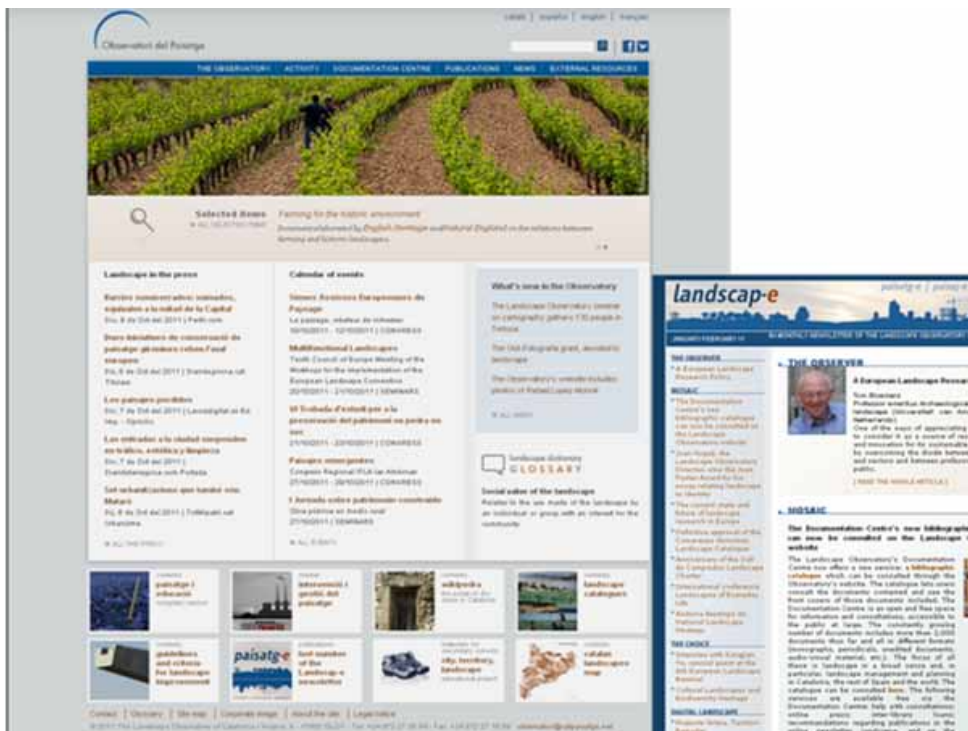

Bild 10. Engelsk version av observatoriets webbplats och nyhetsbrevet "Landscape-e".

Gränsöverskridande samarbete

I 2009 samarbetade observatoriet med det franska departementet för ekologi, energi, hållbar utveckling och markplanering (Ministère de l'écologie, de l'énergie du développement durable et de l'aménagement du territoire) i organisationen av den 5:e gränsöverskridande workshopen, som hölls i Olot (Katalonien). Dess mål var att utbyta åsikter och arbetsmetoder i jämförandet av franska landskapskartor och katalanska landskapskataloger, med deltagande av experter från olika europeiska länder. De första fyra workshopmötena, som främjades av det franska ministeriet, hölls i länder eller regioner som delar gränser med Frankrike (Wallonia, Spanien, Italien och England).

Översättningen till engelska och franska (de två officiella språken i Europarådet) av observatoriets webbplats, nyhetsbrev och annan information som sprids hjälper även till att dela den katalanska erfarenheten med övriga Europa och resten av världen samt främjar deltagande och samarbete.

Slutsats

Landskapsförvaltningen i Katalonien baseras på en integrerad helhetssyn. Detta synsätt omfattar förordningar, dagordningar och politikområden; aktörer och deras respektive nätverk; allmänheten och, slutligen, institutioner och tekniker som är engagerade i uppdraget. Alla dessa faktorer skapar förutsättningar för bra samarbetserfarenheter. Det finns dock flera stora utmaningar: Uppmuntra en klimatdialog mellan regeringar för att övervinna fragmenteringen av den offentliga förvaltningsstrukturen; stärka dialogen mellan det civila samhället och de olika förvaltningarna; främja samarbete mellan de offentliga och privata sfärerna, samtidigt som alternativa kanaler för förvaltning och planering av landskap samt sätt att finansiera dem utforskas; hitta nya sätt att övervinna bristen på ekonomiska resurser ämnade åt samarbete eller att lösa den invecklade frågan om styrning, vilken vi alla är bekanta med (vem gör vad och på vilken nivå med avseende på landskap?). Landskapsobservatoriet i Katalonien har för avsikt att fortsätta spela en betydande roll i uppfyllandet av dessa mål. Det handlar om gemensamma utmaningar utan mållinje.

LANDSKAP OCH MÄNNISKORS HÄLSA - Konferensprotokoll: förverkligandet av den europeiska landskapskonventionen i nordkalottens kommuner

Eeva Karjalainen

Naturens inverkan på människors hälsa kan vara en nödvändig del av förverkligandet av landskapskonventionen. Syftet med denna artikel är att belysa hur landskapsmiljöerna påverkar människors hälsa och välbefinnande. I den europeiska landskapskonventionen definieras termen landskap på följande sätt: "Landskap avser ett område så som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer". Denna artikel fokuserar på det naturliga landskapet så som det uppfattas, dvs. ordet "natur" används synonymt med landskap. Ordet "skog" används när en särskild studie handlar om skogsmiljö.

Det är inte självklart att naturen är bra för oss. Till exempel på 1800-talet i Finland uppfattade människor ofta skogar som något skrämmande och otäckt, t.ex. på grund av djuren, och byarna var praktiskt taget trädlösa. Å andra sidan respekterade människorna naturen och under Romantiken idealiserades den vilda naturen. Naturen har använts som hjälpmedel för att bota sjukdomar under århundraden. I Europa har det funnits spa-inrättningar från 1600-talet. Det var meningen att närheten till naturen skulle vara en del av den helande effekten i spaanläggningar. Senare inrättades tuberkulossanatorier i naturen, inte bara för att erbjuda isolering från andra människor, utan även frisk luft, solsken och vackra naturvyer för att främja återhämtningen (Hartig et al. 2011). I Japan utövar människor Shinrin-yoku "skogsbad", vilket ska vara bra för hälsan. Det innebär att man helt enkelt sitter i naturen, promenerar långsamt och andas frisk luft.

Naturens restorativa effekter

Nuförtiden är det vetenskapligt bevisat att vistelser i naturen kan hjälpa till att både bota och förebygga sjukdomar, även om beläggen fortfarande är begränsade. Naturen verkar framförallt stödja hanteringen av de sjukdomar som orsakas av stress, som t.ex. depression, utbrändhet och hjärtkärlsjukdomar. Baserat på aktuell kunskap verkar återhämtningen från stress vara den centrala mekanismen i naturens helande effekter. Naturen kan med andra ord ha speciella kvaliteter och förmågor som främjar återhämtningen och hanteringen av stress.

Studier har visat att efter stressiga eller koncentrationskrävande situationer återhämtar sig människor snabbare och mer effektivt i naturmiljöer än i stadsmiljöer. Ett typiskt exempel på sådan forskning är en studie i vilken en grupp personer först tittade på en videofilm om arbetsolyckor. Därefter fick personerna se videofilmer alternativt från naturmiljö, stadstrafik eller gågator. De som såg naturfilmerna återhämtade sig både fysiologiskt och psykologiskt snabbare än de som såg stadsmiljön (Ulrich et al. 1991). Flera andra studier har även rapporterat att jämfört med stadsmiljöer framkallar naturmiljöer positiva förändringar i människans fysiologi efter stressiga eller koncentrationskrävande situationer. Dessa studier visar till exempel lägre nivåer av blodtryck, hjärtfrekvens, hudkonduktivitet och muskelspänning i naturmiljöer än i stadsmiljöer. Naturmiljöer stärker även människans sinnesstämning, koncentration och prestationsförmåga bättre än stadsmiljöer (t.ex. Hartig et al. 2003, Laumann et al. 2003, Ulrich 1981). Om stress eller mental trötthet är påtaglig betonar naturens positiva verkan.

Vi har två teoretiska förklaringar till varför naturen främjar återhämtning, vilka båda är baserade på evolutionära antaganden. Den psykoevolutionära teorin (Ulrich 1983, Ulrich et al. 1991) betonar återhämtning från stress. Den hävdar att människor fortfarande är anpassade till naturmiljöer. Enligt denna teori har människorna en biologisk beredskap för att reagera restorativt mot vissa slags naturmiljöer, men inte för artificiella och konstruerade miljöer. Enligt "Attention restoration theory", teorin om återhämtning av vår förmåga till riktad koncen-

tration, (Kaplan and Kaplan 1989) blir vår koncentration och uppmärksamhet uttröttad när vi måste koncentrera oss på särskilda uppgifter eller saker under en längre tid. Teorin betonar återhämtningen av förmågan att rikta uppmärksamheten. Uppmärksamheten kan återhämta sig bättre i naturen, eftersom naturen inte kräver att vi koncentrerar oss på speciella uppgifter.

Det finns även andra möjliga förklaringar till naturens positiva inverkan förutom återhämtningen från stress och koncentrationströtthet. Skog och träd minskar luftföroreningar och buller, vilket i sin tur påverkar hälsan positivt. Det är allmänt känt att fysisk aktivitet och sociala kontakter har en välgörande effekt på oss. En attraktiv natur kan stimulera mer fysisk aktivitet. Det finns även vissa indikationer på att närbelägen natur i städerna kan främja sociala kontakter, social sammanhållning och det sociala kapitalet. Både ökad fysisk aktivitet och sociala kontakter kan därför vara mellanliggande variabler mellan den närbelägna naturen och hälsan, även om vi ännu inte har klara belegg för det (de Vries et al. 2011).

Exempel på studier

Roger Ulrich (1984) publicerade en landmärkesstudie i Science som visade hur naturen kan främja återhämtningen från sjukdomar eller minskningen av symtom. I studien delade man in patienter som genomgått gallblåseoperation i två grupper. En grupp placerades i rum från vilka de såg en tegelvägg. Den andra gruppen hade fönsterutsikt mot träd. De som såg träd från fönstret behövde färre smärtstillande medel, hade kortare sjukhusvistelser och färre åkommor än de som bara såg tegelväggen.

Andra studier visar att naturen kan hjälpa barn som har ADHD-symtom, dvs. uppmärksamhetsstörningar, koncentrationssvårigheter och impulsivitet. Studierna visar att barn som utförde olika aktiviteter i gröna utomhusmiljöer hade färre symtom jämfört med de barn som lekte inomhus eller utomhus utan grön miljö. De kunde bättre koncentrera sig, utföra uppgifter och följa anvisningar (Faber Taylor et al. 2001, Kuo & Faber Taylor 2004).

I stadsmiljöer kan närheten till grönområden förbättra hälsan och öka livslängden. En nederländsk studie visade till exempel att förekomsten av sjukdomar är lägre i bostadsområden som har mer grönområden inom 1 km radie än de som har färre grönområden. Detta synliggjordes särskilt vid ångestsyndrom och depression (Maas et al. 2006, 2009). En annan nederländsk studie visade att människor som har en större grön yta inom en radie på 3 km påverkades mindre av stressiga livssituationer än de som hade en mindre grön yta (van den Berg et al. 2010). Den stressrelaterade effekten kan till exempel vara familjemedlemmars eller nära vänners dödsfall, uppbrott från ett förhållande, finansiella kriser eller uppsägning. Hälso tillståndet mättes utifrån ett antal hälsoåkommor och den uppfattade allmänna hälsan.

I Japan har förhållandet mellan skogen och den allmänna hälsan studerats mycket under de senaste åren. Japaner har till exempel studerat förhållandet mellan människans immunsystem och skogsbesök (Li et al. 2007, 2008). Immunsystemet hjälper oss att försvara oss mot bakterier, virus och tumörer. Människans immunsystem är känt för att försvagas av stress. Japanska experiment visar att människor som tillbringar tid i skogen kan stärka immunsystemet jämfört med vistelser i stadsmiljö. I dessa experiment tillbringade människor antingen en eller tre dagar i en skog och i en stad. Mängden och aktiviteten hos naturliga mördarceller ökade i skogen, men inte i staden. Effekten kan upptäckas efter 7 dagar och i vissa fall även efter 30 dagar.

En finsk undersökning som omfattade 1 273 respondenter från Helsingfors och Tammerfors visade att stadsinvånarnas positiva känslor ökade när de använde grönområden i staden mer än 5 timmar per månad eller besökte naturen utanför staden 2-3 gånger per månad (Tyrväinen et al. 2007).

Vilka slags miljöer kan främja vår hälsa?

Vid förverkligandet av landskapskonventionen är det viktigt att veta vilken slags natur som främjar vår hälsa. Tyvärr har vi mycket liten kunskap om det hittills. Den psykoevolutionära teorin hävdar att hälsofrämjande miljöer behöver ha måttlig och varierad komplexitet (föränderlighet, flera olika saker, men inte för många), måttligt djup (synlighet), fokus (något som fångar vår uppmärksamhet) och naturliga innehåll (Hartig et al. 2011). Enligt teorin om återhämtning av vår förmåga till riktad koncentration ("Attention restoration theory") har miljön som främjar återhämtningen av vår uppmärksamhet fyra kvaliteter. Den ger oss rymd, dvs. miljön ska vara tillräckligt stor så att personen kan känna att han/hon är inne i den. Rymd innebär inte fysisk storlek. En egen trädgård kan till exempel ge rymd. En restaurativ miljö är fascinerande och attraktiv samt kräver inte riktad uppmärksamhet. Den är lämplig för den berörda personen så att han/hon kan ägna sig åt önskade aktiviteter. Restaurativa miljöer främjar även känslan att vara borta från den vardagliga miljön (Kaplan and Kaplan 1989).

Vi har mycket liten empirisk forskning om de olika typerna eller delarna av naturen som är mest fördelaktiga för vår hälsa. Det är uppenbart att vissa naturmiljöer främjar återhämtning bättre än andra. Det verkar som att träd och vatten är viktiga faktorer. Områdets storlek, naturtyp och förvaltningsnivå kan även vara väsentliga i detta sammanhang. En finsk studie visade att naturlika miljöer uppfattades som mer restaurativa än stadsparker (Tyrväinen et al. 2007). Å andra sidan visade en schweizisk studie att vårdad skog hade större positiv inverkan på det känslomässiga välbefinnandet än vild skog (Martens et al. 2010). Det hävdas ofta att de naturmiljöer som en person föredrar även är de bästa för hans/hennes hälsa, men detta förhållande har ännu inte etablerats.

Möjliga praktiska konsekvenser för rehabilitering och hälsofrämjandet

Det finns flera möjligheter att använda naturen i hälsovården, rehabiliteringen av sjukdomar, förebyggandet av sjukdomar och hälsofrämjandet. Naturen kan användas som en del av rehabiliteringsprogram och individuella behandlingar. Rehabiliteringsprogram, som till exempel är ämnade för människor som lider av depression, utbrändhet, hjärtkärlsjukdomar eller alkoholism, kan omfatta olika typer av aktiviteter som utförs i naturen, till exempel fiske, trädklättring, utforskande av kulturplatser och byggande av eldstäder. Denna typ av program har införts till exempel i Sverige och Norge.

Lantbruk med grön omsorg erbjuder aktiviteter i naturen för olika slags målgrupper som behöver rehabilitering. Lantbruk med grön omsorg har etablerats i flera europeiska länder. Terapiträdgårdar och trädgårdsterapi används dessutom redan i vissa länder, åtminstone i Sverige och Danmark.

Naturmiljöer skulle även kunna användas på sjukhus, kliniker och vårdhem för att främja återhämtning. Kliniker och vårdhem skulle kunna förläggas till vackra platser omgivna av naturen. De skulle kunna ha fönsterutsikt mot grönområden och omfatta trädgårdar eller gröna rum. Naturinslag skulle kunna användas både i patientrummen och i väntrummen. Läkande trädgårdar på sjukhus och kliniker används redan i viss utsträckning. Medicinska läkare skulle dessutom även kunna använda metoder i vilka de inte bara ordinerar läkemedel, utan även vistelse i naturen som en del av behandlingen. Ordination av naturvistelse är emellertid ännu inte en vanlig praxis.

När naturen betraktas i hälsofrämjande syfte är det mycket viktigt att bevara en attraktiv natur nära bostadsmiljöer så att människor har enkelt tillträde till naturen. Det finns även särskilda program och hälsospår som syftar till att uppmuntra och lära människor att använda skogar för avkoppling och fysisk aktivitet. Finlands första skogsspår med temat välbefinnande, "power trail", öppnades 2010. Det är statligt finansierat, men ligger bredvid Ikaalinen spa som kan använda det som en del av sina tjänster. Det är ett skogsspår som har psykologiska skyltar som ger människor vägledning med övningar som kan hjälpa dem att öka den stressreducerande upplevelsen. Dessa skyltar har för avsikt att framkalla avkoppling, förbättra humöret, framkalla kognitivt tänkande och uppmärksamhetsrelaterad återhämtning. En studie genomfördes bland användarna av spåret (167 respondenter). 69 % av respondenterna upplevde att deras allmänna välbefinnande hade förbättrats efter att ha gått spåret. De visade dock ingen förbättring i uppmärksamhet och koncentration. Det längre spåret (6,6 km) hade starkare effekt än det kortare (4,4 km) (Vattulainen et al. 2011). Det är emellertid svårt att veta om människor-

nas ökade välbefinnande efter att ha gått spåret berodde på träningen, naturen, gemenskapen, fritiden eller en kombination av dessa faktorer.

Särskilda "terapiskogar" skulle dessutom kunna främjas. I terapiskogar skulle skogar kunna förvaltas i syfte att producera maximalt antal hälsofördelar och andra stödjande faciliteter skulle även kunna tillhandahållas. I Japan och Sydkorea finns till exempel speciella skogar som är utformade som terapiskogar. I Japan har dessa skogar enligt forskning visats ha lugnande effekter. Vissa företag använder redan skogar som friskvård för sina anställda.

Arbetsplatsers hälsofrämjande program skulle också även kunna inkludera naturaktiviteter. Naturens läkande effekter skulle även kunna användas i stadsplanering och vid design av byggnader. Det skulle exempelvis kunna finnas naturområden vid stressrelaterade platser så som flygplatser, städernas centrum och arbetsplatser.

Slutsatser

Forskningsområdet som studerar förhållandena mellan naturen och människors hälsa är ungt och antalet studier är begränsat. Forskningsmetoderna är inte alltid övertygande för medicinska forskare och sjukhuspersonalen. Vi behöver fortfarande mer forskning och noggranna metoder för att få tillräckliga grunder för att fastställa konsekvenserna för hälsovården och miljöförvaltningen.

Vi måste ha i åtanke att det inte bara är naturen som kan reparera oss. Enligt en nederländsk studie kan välplanerade och attraktiva stadsmiljöer vara restaurativa (Karmanov and Hamel 2008). Det kan hända att aktiviteter som en person uppfattar som avkopplande, så som att lyssna på musik eller meditera, kan ha lika starka eller till och med starkare restaurativa effekter än naturen. Det kan även vara så att platser och aktiviteter som en person har glädje av framkallar de starkaste restaurativa effekterna. I denna bemärkelse finns det förmodligen individuella skillnader. Det är uppenbart att inte alla människor drar nytta av vistelser i naturen i samma utsträckning. Vissa stadsmänniskor upplever skogar som obehagliga och främmande miljöer och effekten av ett skogsbesök kan vara negativ på deras välbefinnande (se t.ex. Milligan and Bingley 2007).

Det finns fortfarande flera obesvarade frågor. Forskningen om naturens effekt på människors hälsa har koncentrerats till stadsnaturen hittills. Vi vet mycket lite om naturens inverkan på landsbygdsbefolkningen. Det kan vara så att den positiva effekten är mycket starkare på människor som bor i storstäder än på invånare på landsbygden som har kontakt med naturen mycket oftare. Vi vet inte mycket om de samlade effekterna av naturbesök eller vistelser i naturen. Vi vet inte hur ofta människor bör vara i naturen och hur länge de bör tillbringa sin tid där för att dra nytta av stressreducerande och andra läkande effekter, och vilka aktiviteter de bör ägna sig åt.

Redan utifrån den aktuella kunskapen verkar det emellertid uppenbart att det finns positiva kopplingar mellan naturen och människors hälsa. Detta ger flera möjligheter att förbättra människors hälsa och spara hälsovårdskostnader. Följaktligen blir det viktigt att upprätthålla en attraktiv närbelägen natur så att människor kan ha daglig kontakt med den. Naturens inverkan på människors hälsa och välbefinnande bör beaktas vid förverkligandet av landskapskonventionen. Det är en faktor som bör beaktas vid bedömningen av landskap och fastställandet av kvalitetsmålen.

Litteratur

- de Vries, S. Classen, T., Eigenheer-Hug, S.M., Korpela, K., Maas, J., Mitchell, R. & Schanz P. 2011. Contributions of natural environments to physical activity: theory and evidence base. In: Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S., Seeland, K. & Schipperijn, J. (eds.). 2011. *Forests, Trees and Human Health*. 1st Edition. 452 p. Springer. Pp. 205-243.
- Faber Taylor, A., Kuo, F.E., & Sullivan, W.C. 2001. Coping with ADD: The surprising connection to green play settings. *Environment and Behavior*, 33(1), 54-77.
- Hartig, T., Berg, A.E., Hagerhall, C.M., Tomalak, M., Bauer, N., Hansmann, R., Ojala, A., Syngollitou, E., Carrus, G., Herzele, A., Bell, S., Podesta, M.T.C., & Waaseth, G. 2011. Health benefits of nature experience: Psychological, social and cultural processes. In: Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S., Seeland, K. & Schipperijn, J. (eds.). 2011. *Forests, Trees and Human Health*. 1st Edition. 452 p. Springer. Pp. 127-168.
- Hartig, T., Evans, G.W., Jamner, L.D., Davis, D.S. & Gärling, T. 2003. Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology* 23: 109-123.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press. 339 p.
- Karmanov, D. & Hamel, R. 2008. Assessing the restorative potential of contemporary urban environment(s): beyond the nature versus urban dichotomy. *Landscape and Urban Planning* 86 (2008): 115-125.
- Kuo, F.E. & Faber Taylor, A. 2004. A potential natural treatment for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Evidence from a national study. *American Journal of Public Health*, 94(9), 1580-1586.
- Laumann, K., Gärling, T. & Stormark, K.M. 2003. Selective attention and heart rate responses to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 23: 125-134.
- Li, Q, Morimoto, K., Nakadai, A., Inagaki, H., Katsumata, M., Shimizu, T., Hirata, Y. et. al. 2007. Forest bathing enhances human Natural killer activity and expression of anti-cancer proteins. *International Journal of Immunopathology and Pharmacology*, vol. 20 no. 2 (S2)3-8.
- Li Q, Morimoto K, Kobayashi M, Inagaki H, Katsumata M, Hirata Y, et al. 2008. Visiting a forest, but not a city, increases human natural killer activity and expression of anti-cancer proteins. *Int J Immunopathol Pharmacol*. 2008;21:117–28.
- Martens, D., Gutscher, H. & Bauer, N. 2010. Walking in "wild" and "tended" urban forests: the impact on psychological well-being. *Journal of Environmental Psychology* 31(2011): 36-44.
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K. & Ylen, M. 2007. Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. *Metlan työraportteja* 52: 57–77.
- Ulrich, R.S. 1981. Natural versus urban scenes. Some Psychophysiological Effects. *Environment and Behavior*. Vol 13, No 5: 523-556.
- Ulrich, R.S. 1983. Aesthetic and affective response to natural environment. In: Altman, I. & Wohlwill, J.F. (eds.). *Behavior and the Natural Environment*. Vol 6. Plenum Press. p. 85–125.
- Ulrich, R.S. 1984. View through a window may influence recovery from surgery. *Science* 224:420-421.
- Ulrich, R.S., Simons, R.F., Losito, B.D., Fiorito, E., Miles, M.A. & Zelson, M. 1991. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 11:201-230.
- van den Berg, A.E., Maas, J., Verheij, R.A. & Groenewegen, P.P. 2010. Green space as a buffer between stressful life events and health. *Social Science & Medicine* 70(2010): 1203-1210-
- Vattulainen, K., Sarjala, T., Savonen, E.M. & Korpela, K. 2011. Elpymiskokemuksia metsästä, Voimapolun käyttäjäkysely. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 204. 39 s. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp204.htm>.

DET NORDLIGA LANDSKAPET SOM ETT LEVANDE EUROPEISKT ARV

Bas Pedrolì

Landskapsarv, hur uppstod det?

När jag besöker ett av mina favoritlandskap i Holland under senhösten njuter jag av den vidsträckta vyn över gröna ängar som avskiljs av diken som återspeglar de vindpinade molnen i himlen. Flera gäss betar. På avstånd framhäver en fyr och ett vitt hus med rött tak en damm (bild 1). Detta landskap är arvet från flera århundraden tillbaka av människans aktiviteter: byteshandel, torvgrävning, dränering, dämning, bete och slutligen bevarandet av fåglar. Under tiden har havet trängts tillbaka och ersatts av en sötvattensjö och torrlagda marker. Fiskare har lämnat området för länge sedan och den senaste tiden även jordbrukare. Får betar här för att hålla ängarna redo för vintergässen. När jag vänder mig om ser konturerna av Amsterdam ut att vara förvånansvärt nära.

Bild 1. Polder IJdoorn nära Amsterdam. Bild: Bas Pedrolì.

Det europeiska landskapet består av flertal sådana typiska landskap som har formats av jägares, nomaders, jordbrukares, munkars och jordägares engagemang. Landskap har aldrig varit statiska, men återspeglade funktionerna de erbjöd de gemenskaper som bodde där (Renes, 2011). Idag återspeglar landskap snarare det globala utbytet av information och marknadsmekanismer. Istället för ett lokalt område anger det globala flödet gränsvillkoren för landskapsutveckling (Primdahl and Swaffield, 2010). Men när allt kommer omkring förblir landskap en social miljö med sin egen biografi, vilket är en nödvändig europeisk tillgång (Farina och Napoletano, 2010). Detta gäller såväl samernas landskap i Lappland som de torrlagda markerna runt Amsterdam, om än på ett annat sätt (Jones och Olwig, 2008).

I denna avhandling tittar jag närmare på två i stort sett olika utvecklingsätt av människans förhållande till natur och landskap, så som återspeglas på platser för tillbedjan och heliga platser. Detta kommer att ge mig betydelsen av det nordliga landskapet för Europa.

Platser i den europeiska kulturen

Även om de inte är helt europeiska är de första stora byggnadsverken som uppförts av civilisationen, och som leder till den central- och västeuropeiska kulturen, pyramiderna i Egypten. De otroligt tunga och starka formerna i en stram geometri verkar visa på en spirituellt åtskillnad mellan människans värld och gudarnas och naturens värld. En fundamental förankring i jorden visar sig med andra ord vara ett av det mänskliga sinnets grundläggande behov i ett steg mot självmedvetenhet.

I en senare fas byggde den hellenska kulturen öppna tempel för sina gudar, som fortfarande representerar de grundläggande krafterna i naturen: Demeter - jorden, Poseidon - havet, Afrodite - växterna och djuren osv. (bild 2). I de gamla grekernas amfiteatrar representerade klassiska dramer gudars och halvgudars äventyr mot en scen med ett naturligt landskap. Den romerska traditionen stängde scenen med vingar, och slavar och vilda djur spelade rollerna i deras teatrar, avskilda från naturen utanför.

På medeltiden byggde de kristna romanska kyrkor med tjocka väggar och små fönster (bild 4). Kontemplation ägde rum i halvljuset på insidan. Naturen var ändå närvarande i form av djur och gnomer, som ofta prydde pelarna (bild 5). Under slutet av medeltiden och renässansen förbjöds hedniska symboler från kyrkorna och i de gotiska katedralerna välkomnades ljus i kyrkan som en himmelsk symbol för gud (bild 3) (Duby, 1976). Trots att den helige Franciskus av Assisi på 1200-talet hade en idé om att solen, växterna och djuren skulle betraktas som bröder, hölls naturen och människorna i stort sett utanför kyrkorna, medan kulturen och bibeltolkningen hade sin plats på insidan (Nolthenius, 1951).

Denna utveckling ser man även fortsätta idag på moderna platser för tillbedjan, såväl i föreläsningssalar på universitet - som i stort sett har tagit över kyrkans funktion där existentiella frågor diskuteras - som den virtuella mötesplatsen på Internet.

Bild 2. Hefaistos tempel, Akropolis, Aten. Bild: Bas Pedrolí.

Rundturen genom norra taiga runt omkring Enare i finska lappland, som var en del av programmet i seminariet i september 2011, tog oss med till en viktig representant för det lokala kulturarvet, Pielpajärvi kyrka (bild 6), som härrör från 1600-talet. Den måste ha varit den första permanenta byggnaden som någonsin setts i detta område, när den byggdes av munkar som kristnade Europas nordligaste områden.

Heliga platser

Det finns ett annat sätt som den europeiska befolkningen har utvecklat ett förhållande till världen runt omkring dem. Särskilt kring kontinenten bodde människor som uppreste stora stenar i intressanta mönster i hela Europa: Malta, Korsika, Portugal, Irland, England, Nederländerna, Sverige. Efter att kristendomen hade spridits runt om i Europa, fortsatte de på vissa platser att leva med naturen under en lång tid. På Irland till exempel placerade man kors i landskapet istället för imponerande kyrkor. Det keltiska korset (vars form är mycket äldre än kristendomen) omfattar en ring som kan symbolisera solen eller

månen. Jag uppfattar det som att för människorna som bodde i områdena där sådana kors upprestes var landskapet bara en helig plats, där de kunde dyrka naturen som en gudomlig skapelse överallt och samtidigt vara medvetna om betydelsen av Kristus uppoffring. Mytiska berättelser och sagor beskriver hjältars äventyr i igenkännliga landskap som länge hållits i liv i flera nordiska områden, som t.ex. Edda-dikterna på Island, Drömkvädet om Olaf Åsteson i Norge och eposet Kalevala i Finland (Friberg et al., 1998). Detta bekräftar att även i norra Skandinavien var människors relation till naturen mer självklar än i Centraleuropa under en lång tid, vilket visades genom förekomsten av flera heliga platser (t.ex. ön Ukonsaari, bild 7).

Kyrkor var i själva verket inte speciellt lämpliga konstruktioner för nomader som samerna. Åtskilliga författare (Bergman et al., 2008; Gaski, 2011; Häkli, 1999), speciellt Ingold & Kurttila (2000) och Roturier & Roué (2009), har påvisat att samernas kultur är flytande när det gäller betydelsen av särskilda platser i landskapet. I samernas tradition är landskapet, till skillnad från den moderna, avlägsna uppfattningen i det västerländska samhället (Buijs et al., 2006), en plats där man ska vara inblandad i för att kunna leva där, eftersom "... minnets funktion, och därmed människornas uppfattning av kontinuitet med sitt förflutna, var nära förbunden med deras upplevelse av att bo på vissa platser" (Ingold and Kurttila, 2000).

Bild 3. Rosettfönster i katedralen i Laon, norra Frankrike. Bild: Bas Pedrol.

Bild 4. Klostret Fonte Avellana, oas i Apenninernas natur. Bild: Bas Pedrol.

Bilder 5 och 6. Medeltida dopfont i katedralen i Laon, norra Frankrike. Pielpajärvi ödekyrka, nära Enare, finska Lappland. Bilder: Bas Pedroli.

Vad kan vi lära oss av detta?

Landskapskonceptet som symboliseras av platser för tillbedjan, har varit grunden för det moderna samhället, med sina framgångar och misslyckanden i lika grad. Till syvende och sist leder det oundvikligen till separation och identitetsförlust (Olwig, 2008; Pedroli et al., 2006; Stobbelaar and Pedroli, 2011). Landskapskonceptet som karakteriseras av heliga platser ger å andra sidan en möjlighet att lära av landskapet, att åter förenas med vår miljö och att känna ansvar för våra gärningar. Tabellen nedan sammanfattar dessa två koncept.

Landskapskonceptet symboliseras av	
Platser för tillbedjan	Heliga platser
Naturen finns där ute	Vi är en del av naturen
Kultur inom våra byggnader och museer	Kultur är där vi är
Natur är ödemark och vi kan/måste återkräva den	Natur är vårt hemland och vi lämnar inga spår
"Prästen" vet vad som är bra för oss	Naturen lär oss vad som är bra för oss
Separationen från kulturen och naturen har möjliggjort utvecklingen av vårt moderna samhälle	Förhållandet mellan natur och kultur är självklart
Religion ersätts gradvis av vetenskap	Religion är att återförenas, utveckla självmedvetenhet
Det blir i allt högre grad omöjligt att känna till alla följder av våra handlingar	Känna ansvar för våra handlingar
Detta leder oundvikligen till separation och identitetsförlust	Att iaktta med alla sinnen och ta det vi uppfattar på allvar skapar en känsla av tillhörighet och identitet

I reklam som handlar om den europeiska landskapskonventionen (Déjeant-Pons, 2004) används ibland sentensen "landskap - vårt innersta jags spegel". Om vi tar det på allvar konfronteras vi i flera av våra landskap i den västerländska kulturen med förvrängda bilder av oss själva. Det är säkerligen också ett skäl till följande iakttagelser:

- Det finns en allt större efterfrågan i Europa på livskvalitet som grundar sig på en hälsosam och specifik miljö (Bloemers et al., eds., 2010).
- Landskap utan människor anslutna till dem är inte längre levande landskap (Priore, 2009).
- Deltagande i landskap: en rättighet och ett ansvar (Jones and Stenseke, 2011).
- Landskapsidentitet är en utmaning för det moderna samhället, för oss och för våra barn (Stobbelaar and Pedroli, 2011).

Plats och rum kan ha olika betydelse för samerna än för de flesta européer. Och eftersom samerna bor i ett landskap där varje plats kan vara viktig att ta tillvara, beroende på årstiden, året, klimatet, antalet djur och fiskar, och sist men inte minst, snöförhållandena, kan vi lära av deras förhållande till naturen, deras inre syn istället för den oengagerade konsumentens syn på det moderna samhället. Det är endast i kombination, i en samverkan av de två nämnda landskapskoncepten som framtidens hållbara landskap kan utvecklas.

Bild 7. Den heliga ön Ukonsaari, Enare träsk, finska Lappland. Bild: Bas Pedroli.

Epilog, förena två världar

Det finns emellertid fortfarande två skäl till varför vi bör vara rädda om det nordliga landskapet. Det utgör häckningsplats för miljontals flyttfåglar som flyttar runtom i Europa eller övervintrar i Europa (Alerstam and Christie, 1993). Gässen som jag observerar i mitt favoritpolderlandskap från hösten till våren, flyttar till norra Skandinavien och Ryssland för häckning. Det tar med sig våren till Lappland och återvänder med fågelungar till de sydligare områdena.

Inte bara flyttfågeln, utan även turismen förenar Lappland med resten av Europa, vilket ger pengar, men stör samtidigt de känsliga nordliga ekosystemen, för att inte tala om den onödiga energiförbrukningen som den orsakar.

Lappland är i själva verket en del av Europa och står för ett levande europeiskt arv med mycket speciella egenskaper. En av samernas utmaningar är hur man ska mobilisera verklighetskänslan som krävs av européerna, att även känna ansvar för samernas hemland. Den europeiska landskapskonventionen kan vara till hjälp här (Olwig, 2007).

Referenser

- Alerstam, T., Christie, D.A., 1993. Bird migration. Cambridge Univ Pr.
- Bergman, I., Ostlund, L., Zackrisson, O., Liedgren, L., 2008. Varro Muorra: The Landscape Significance of Sami Sacred Wooden Objects and Sacrificial Altars. *Ethnohistory* 55, 1.
- Bloemers, T., Daniels, S., Fairclough, G., Pedroli, B., Stiles, R., eds., 2010. Landscape in a changing world. Bridging Divides, Integrating Disciplines, Serving Society. Science Policy Briefing nr 41. ESF-COST, Strasbourg/Bryssel, s. 16.
- Buijs, A.E., Pedroli, B., Luginbühl, Y., 2006. From hiking through farmland to farming in a leisure landscape: changing social perceptions of the European landscape. *Landscape Ecology* 21, 375-389.
- Déjeant-Pons, M., 2004. Council of Europe-The European Landscape Convention Entered into Force. *Environmental Policy and Law* 34, 79-83.
- Duby, G., 1976. *Le temps des cathédrales : l'art et la société (980–1420)*. Gallimard, Paris.
- Farina, A., Napoletano, B., 2010. Rethinking the landscape: new theoretical perspectives for a powerful agency. *Biosemiotics* 3, 177-187.
- Friberg, E., Landström, B., Schoolfield, G.C., 1998. *The Kalevala: epic of the Finnish people*. Otava.
- Gaski, H., 2011. Song, Poetry and Images in Writing: Sami Literature. *Nordlit* 27, 33-54.
- Häkli, J., 1999. Cultures of demarcation: territory and national identity in Finland. *Nested Identities. Nationalism, Territory and Scale*, 123-149.
- Ingold, T., Kurttila, T., 2000. Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & Society* 6, 183-196.
- Jones, M., Olwig, K., 2008. *Nordic landscapes: Region and belonging on the northern edge of Europe*. Univ Of Minnesota Press.
- Jones, M., Stenseke, M., 2011. *The European Landscape Convention: Challenges of Participation*. Springer Verlag.
- Nolthenius, H., 1951. *In that Dawn: The Thirteenth Century in Italy*. English translation from the original Dutch: Darton Longman and Todd, 1968, London.
- Olwig, K.R., 2007. The practice of landscape 'conventions' and the just landscape: The case of the European Landscape Convention. *Landscape Research* 32, 579-594.
- Olwig, K.R., 2008. Has 'geography' always been modern? Choros, (non) representation, performance, and the landscape. *Environment and Planning A* 40, 1843-1861.
- Pedroli, B., Pinto-Correia, T., Cornish, P., 2006. Landscape—what's in it? Trends in European landscape science and priority themes for concerted research. *Landscape Ecology* 21, 421-430.
- Primdahl, J., Swaffield, S., 2010. *Globalisation and agricultural landscapes: change patterns and policy trends in developed countries*. Cambridge Univ Pr.
- Priore, R., 2009. *No People, No Landscape. La Convenzione europea del paesaggio: luci e ombre nel processo di attuazione in Italia*. FrancoAngeli, Milano.
- Renes, J., 2011. European landscapes: continuity and change, in: Roca, Z., Claval, P., Agnew, J. (Eds.), *Landscapes, identities and development*. Farnham, UK, Ashgate. Ashgate, Farnham (UK), pp. 117–136.
- Roturier, S., Roué, M., 2009. Of forest, snow and lichen: Sami reindeer herders' knowledge of winter pastures in northern Sweden. *Forest Ecology and Management* 258, 1960-1967.
- Stobbelaar, D.J., Pedroli, B., 2011. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research* 36, 321-339.

STÅTLIGA BYÅR I DET NORDLIGA LANDSKAPET – LANDSKAPSVÅRDSOMRÅDET I KAIRALA-LUIRO SOM EXEMPEL VID TILLÄMPNINGEN AV DEN EUROPEISKA LANDSKAPS- KONVENTIONEN PÅ LOKAL NIVÅ

Merja Lipponen

Målen i den europeiska landskapskonventionen är bland annat att främja skydd, förvaltning och planering av landskap samt att öka medvetenheten om landskapets värde, betydelse och förändring. I Finland trädde konventionen i kraft år 2006. I denna artikel presenteras exempel på hur den europeiska landskapskonventionen har tillämpats på lokal nivå i två finska byar i östra Lappland.

Artikeltextern baserar sig i hög grad på den publicerade Komiat kylät pohjoisen maisemassa – Kairalan ja Luiro- maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma (Kokko m.fl. 2009). Senare i texten hänvisas inte längre till ifrågavarande publikation separat.

Ett kulturlandskap i förändring

Bild 1. Utsiktet från byn Kairala, östra sidan av älven Kitinen till fjällen Pyhätunturi. Bild: Marjut Kokko.

Byarna Kairala och Luiro ligger i Pelkosenniemi i östra Lappland, cirka tio kilometer norrut från tätorten; Kairala på båda sidorna om Kitinen och på östra sidan Luiro, längs älven Luirojoki som mynnar ut i Kitinen. Byarna är typiska lappländska älvbyar med bebyggelse som trådlikt koncentreras längs älvarna. Ett karakteristiskt särdrag i dessa jordbrukskoncentrerade byar är de gamla timmerhusen och gårdsbyggnaderna typiska för det inre Österbotten, som i huvudsak bevarades ef-

ter skadorna från kriget på 1940-talet. Det kulturpåverkade landskapet omges av vida aapamyrrar med vildmark och mellan dessa återstår skogsholmar. Pyhä-Luostos höjdsträckning och Mairivaara i väst samt Nivatunturi i öst erbjuder ståtliga ramar för bylandskapen (bild 1). Båda byarna har dessutom klassificerats som värdefulla landskapsområden enligt miljöministeriets betänkande; Kairala har klassificerats som ett värdefullt landskaps-

Bild 2. Vida ängsytorna fanns omkring byn Kairala ännu på 1960-talet. Bild: Samlingarna av Kairalan kyläseura.

område på nationell nivå och Luiro på landskapsnivå (Miljöministeriets betänkande 1993, Statsrådets principbeslut 1995). Kairala hör dessutom till byggda kulturmiljöer av riksintresse (Museiverket 2009).

Människan har dragit nytta av Kairalas och Luiros områden redan under årtusenden. Under den förhistoriska tiden förknippades näringsgrenarna i hög grad med jakt och boendet varierade efter årstid och vilttillgång. Även om människans inverkan på landskapet fortfarande var liten, vittnar fornlämningar som med skarpt öga fortfarande kan urskiljas i terrängen, såsom kåtgrunder och jaktgropar samt föremålsfynd, om denna tid. En stor förändring skedde i landskapet då de första bönderna bosatte sig permanent längs älven i slutet av 1600-talet. Den gamla kulturen baserad på ett mobilt levnadssätt försvann från området i och med åkerbruket och utvecklingen av byarna. Senast på 1700-talet var skogssamerna som koloniserade området tvungna att antingen tillägna sig bondekulturen eller förflytta sig längre norrut. Nybyggarna kunde för sin del tillägna sig renskötseln från samerna (Kehusmaa & Onnela 1995). Då människor bosatte sig på permanenta boningsplatser förändrades jakten från att vara den främsta näringsgrenen till en näringsgren bland andra, med vilken man försökte säkra levebrödet. De frodiga ängarna längs älvarna erbjöd näring för boskapen och de näringsrika jordarna och frodiga närmryrarna röjdes till åkrar (bild 2).

Jordbruket bevarades som huvudnäringsgren i byarna fram till 1960-talet. Även folkmängden var som högst på 1960-talet. I takt med strukturförändringarna har både antalet bondgårdar och folkmängden minskat i jämn takt, då unga och arbetsföra har flyttat till andra orter för att få arbete och utbildning. Idag finns några bondgårdar på Kairalas och Luiros områden. De flesta i arbetsför ålder arbetar i tätorten eller i närkommunerna alternativt får sin utkomst från renskötseln eller skogsbruket. Även om invånarantalet har sjunkit i båda byarna har de under

Bilder 3 och 4. Bylandskapet på 1990-talet och år 2008. Bilder: Kari Tallavaara och Marjut Kokko.

de senaste åren också fått nya permanenta invånare eller sommargäster. På grund av befolkningens åldrande och förändringarna inom jordbruket har ändå de tidigare vidsträckta kulturlandskapen börjat sluta sig. Många åkrar har förändrats till områden med bränt fjolårsgräs och busksnår som erövrats av vide och björk. Älvbrinkarnas ängar har blivit sankar och växt igen med buskar i och med vattenhöjningen och upphörandet av slätter- och betesmarkskulturen (bilder 3 och 4). Även byggnadsarvets renoveringsbehov har gett upphov till att byborna har börjat dryfta metoder för att hålla sin kulturomgivning och sitt kulturlandskap i skick.

Samarbete har en nyckelposition i planeringen

Enligt 32 § i naturvårdslagen kan man inrätta ett speciellt landskapsvårdsområde för att bevara och vårda landskapsbilden eller kulturlandskapets skönhet, dess historiska särdrag eller andra därmed sammanhängande särskilda värden. Förslaget till inrättandet av ett landskapsvårdsområde och utarbetandet av den nödvändiga skötsel- och användningsplanen för landskapet kom från Kairalas byförening år 2007 till Lapplands miljöcentral (numera Lapplands ELY-central). Byn Luiro gick med i projektet för skötsel- och användningsplanen senare samma år. De två byaföreningarna samarbetade i projektet som leddes av Lapplands miljöcentral och finansierades av miljöministeriet och kommunen Pelkosenniemi. Målet med skötsel- och användningsplanen var att klargöra de objekt som ansågs som viktiga vad gäller bevarandet av byarnas kulturhistoria, naturskönhet och rekreativitet. Förutom kulturmiljön beaktade man även byarnas närskogar som en väsentlig del av skötsel- och användningsplanen, eftersom skogsbruket har varit en särskilt stark näringsgren för många invånare i området.

I planens inledningsfas fick alla bybor ett meddelande och en inbjudan till projektets starttillfälle. Dessutom fick alla bybor en enkät som behandlade synpunkterna på landskapets förändringar och därtill hörande skötselbehov. Byborna intervjuades om jordbrukets historia. I båda byarna grundades lokala byarbetsgrupper som samlade in information om byarnas historia, levnadssätt och jordbruk. I byarbetsgrupperna samlade man in gamla fotografier och utredde placeringen av värdefulla naturplatser, gamla kulturhistoriska platser och rutter, såsom vintervägar och poststigar (bild 5). Med ett historiskt angreppssätt riktade man fältinventeringar till de platser som var kulturhistoriskt viktigast. Byborna deltog även i fältarbetet tillsammans med sakkunniga.

Bild 5. I Luiros stugkvällen begränsades skötsel- och användningsplanens område tillsammans i all ro. Bild: Anna Kurkela.

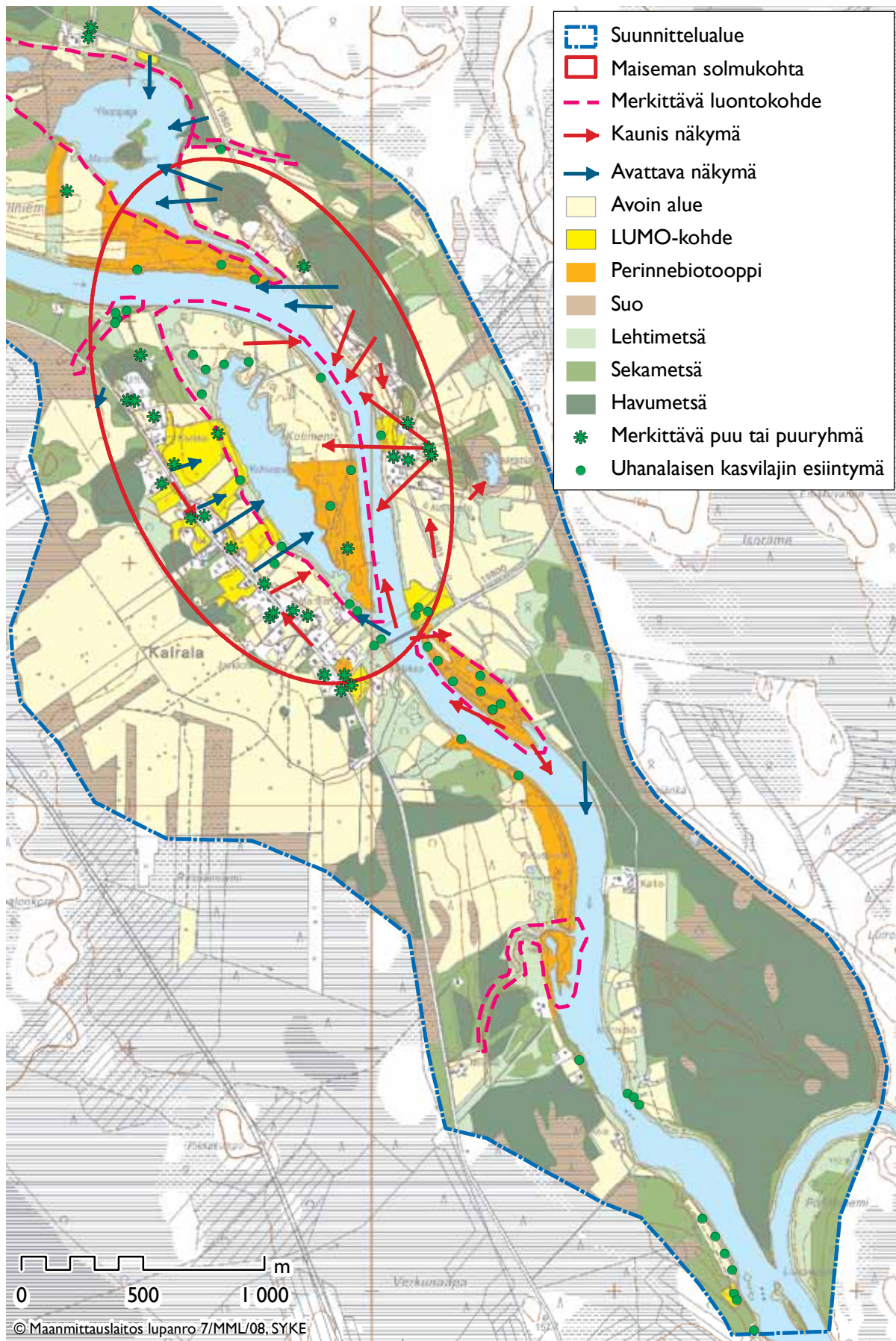

Bild 6. På grund av landskapsanalysen kartades de mesta värdefulla och skötselskrävande områdena. (Kokko mm. 2009)

Bild 7. Det finns både gamla hus och nyare hus från återuppbyggnadstiden längs vägen in Lairo. Bild: Marjut Kokko.

Under fältarbetet kartlade man byarnas kvarvarande traditionsbiotoper samt odlingsområden som är viktiga landskapsmässigt och med tanke på den biologiska mångfalden. Dessutom observerades bylandskapets knutpunkter, viktiga naturområden samt vackra vyer som borde öppnas upp. Även byarnas närskogar inventerades och för dem utarbetades skötselrekommendationer. I planeringen deltog dessutom en sakkunnig i byggnadshistoria och på området kartlades även kulturarv samt förhistoriska och historiska fornlämningar. Samarbetet mellan de sakkunniga och byborna resul-

terade i en landskapsanalys, på vars grund man skapade kartmaterial som berättar om landskapets nuvarande situation. I projektets alla faser gavs rikligt med information och miljöcentralens personal deltog aktivt förutom i fältarbetet även i bydagarna och andra evenemang som anordnades i byarna. I byarna anordnades dessutom stugkvällar i anknytning till reparationsbyggnad samt skogs- och landskapsvård.

Kairalas viktigaste och värdefullaste plats, den så kallade knutpunkten i landskapet, ansågs vara Kitinen som strömmar genom byn samt odlingarna och den bebyggda byomgivningen längs den. Även om stränderna vid de gamla översvämningängarna Kotiniemi och Yliniemi har växt igen med buskar, bildar odlingsområdena med sina byggnader fortfarande ett omväxlande och enhetligt landskap. Landskapets knutpunkt i byn Lairo är bystråket som bildats på näset vid älven. De skötta åkrarna på båda sidorna, de gamla husen som är typiska för det inre Österbotten samt nyare hus från återuppbyggnadstiden bildar den mest centrala delen av bylandskapet (bild 7).

Rekommendationerna om landskapsskötsel som ges i planen är alltid frivilliga och de har utarbetats tillsammans med byborna. I slutet av planen gick man även igenom eventuella finansieringsalternativ för att täcka skötselåtgärderna. Till exempel för odlingsmarkernas del är det möjligt att för vårdåtgärder enligt vårdrekommendationerna söka finansiering i form av miljöspecialstöd för jordbruk.

Från plan till landskapsvårdsområde

Om inrättandet av ett landskapsvårdsområde stadgas i 5 kap. 32–36 § i naturskyddslagen samt i 4 kap. 13–16 § i förordningen om naturskydd. Då den enligt lag nödvändiga skötsel- och användningsplanen för landskapsvårdsområdet var färdig, lade byaföreningarna i Kairala och Lairo fram en motion om inrättandet av ett landskapsvårdsområde den 17 maj 2009 till kommunstyrelsen i Pelkosenniemi, som i sin tur presenterade inrättandet av ett landskapsvårdsområde för Lapplands miljöcentral och miljöministeriet senare samma år.

Därefter anordnade Lapplands miljöcentral samråd och remissbehandling av skötsel- och användningsplanen och beslutsutkastet med markägarna, regionförvaltningens myndigheter och andra parter sommaren 2009. Efter samrådet lämnade Lapplands miljöcentral ett förslag till miljöministeriet om inrättandet av ett landskapsvårdsområde i Kairala-Lairo. Miljöministeriet anordnade ett andra samråd där skötsel- och användningsplanen, beslutsutkastet och miljöcentralens presentation skickades för remissbehandling till ministeriet, andra myndigheter och organisationer. På initiativ av miljöministeriet anordnades efter remissbehandlingen ännu ett samråd som förutsätts i naturskyddsförordningen tillsammans med jord- och skogsbruksministeriet i anslutning till beredningen av beslutet att inrätta ett landskapsvårdsområde. Ett beslut om att inrätta ett landskapsvårdsområde

Bilder 8 och 9. Marttiinis hus renoveringens tiden och efteråt. Bilder: Kari Tallavaara.

i Kairala-Luiro fattades den 20 april 2010. (Miljöministeriets beslut 2010). Detta var samtidigt det tredje beslutet om inrättande av ett landskapsvårdsområde som fattats i Finland. Inrättandet av ett landskapsvårdsområde för med sig rekommendationer om bevarandet av områdets landskapsvärden och det fungerar som en anvisning då en ny landskapsplan utarbetas för området. Det begränsar inte markanvändningen och för inte med sig några förändringar vad gäller markägarnas rättigheter. Markägarna och invånarna har fortfarande en central roll i byarnas landskapsvård. I Kairala och Luiro finns långa traditioner inom byföreningsverksamhet och byföreningarna är fortfarande aktiva i båda byarna. Viktiga verksamhetsformer har varit bland annat renoveringar och målningar av gamla byggnader som utförts med talkoarbete samt traditionsdagarna (bild 8 och 9). Även Pelkosenniemi kommun har deltagit i byarnas landskapsvård genom att styra beredskapsarbeten som främjar miljöskydd och -vård till byområdena, bland annat renovering och skötsel av stränder och gamla ängsytor och omgivningarna runt värdefulla byggnader.

Ängar som har växt igen med buskar har till och med skötts utan utomstående finansiering med hjälp av talkoarbetare och odlare. Även det splittrade jordägandet är ytterligare en utmaning för att kunna vårda de stora gemensamma områdena. Även om statusen som landskapsvårdsområde för sin del bättre säkerställer den tillgängliga finansieringen för att bevara det värdefulla kulturlandskapet, behövs inte alltid stora penningssummor för att vårda områdena. Till exempel den värdefulla traditionsbiotopen i Kotiniemi i Kairala vårdas av en fåraherde i Luiro utan finansiering. Ett staket på udden byggdes med talkoarbete år 2010 (bild 10).

Bild 10. Talkoarbete i Kotiniemi på sommaren 2010. Bild: Annika Kostamo.

Bild 11. På sommaren 2011 sköts stakeområdet vid Kairalas äldsta byggnad Ollilla med talkoarbeitskraft. Bild: Merja Lipponen.

På samma sätt sköts staketområdet vid Kairalas äldsta byggnad Ollila med talkoarbetskraft (bild 11). Förra året fick Kairala byaförening ett erkännande för det värdefulla arbetet i byn då den fick ett hedersomnämning i tävlingen Finlands bästa landskapsprojekt.

Landskapsvårdsarbetet fortsätter i Lappland

Arbetet enligt den europeiska landskapskonventionen för att öka medvetenheten om och bevarandet av landskapsvärden fortsätter förutom i landskapsvårdsområdet i Kairala-Luio även i övriga Lappland och Finland. Arbetet fortsätter i Mellersta och Södra Lappland med projektet Maisemat Ruotuun (Landskapen i fållan) som har finansieras av miljöministeriet och Europeiska unionen. Målet är att inspirera lapplänningarna och kajanalänningarna till att värna om det lokala kulturlandskapet i den egna byn, hjälpa till med praktiska arrangemang i anslutning till landskapsvård samt ge råd om finansieringsansökningar för att bevara och vårda bylandskapen. Som en del av projektet görs även en uppdateringsinventering av nationellt och landskapsmässigt värdefulla landskapsområden (Statsrådets principbeslut 1995, miljöministeriets betänkande 1993).

Referenser

- Kehusmaa, A. & Onnela, S. 1995: Suursodankylän historia 1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Kokko, M., Kurkela, A., Pihkala, A. & Tallavaara, K. 2009. Komiat kylät pohjoisen maisemassa – Kairalan ja Luion maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Finlands miljö 9/2009. Lapplands miljöcentral. Universitetstryckeriet, Helsingfors.
- Museiverket 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. 10.10.2011 på adressen: http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx.
- Tallavaara, K. 2008. Kairavuopiolaiset – 300 vuotta Kairalan kylähistoriaa. Tornion kirjapaino Oy, Torneå.
- Statsrådets principbeslut 1995. Statsrådets principbeslut om nationellt värdefulla landskap. Givet i Helsingfors den 5 januari 1995.
- Miljöministeriets betänkande 1993. Värdefulla landskapsområden. Betänkande II av arbetsgruppen för landskapsområden. Miljöministeriet, miljöskyddsavdelningen, betänkande 66/1992. Helsingfors.
- Miljöministeriets beslut 2010. Miljöministeriets beslut om landskapsvårdsområdet i Kairala-Kuio. Givet i Helsingfors den 20 april 2010.

SLUTSATSER

Tillämpning av den europeiska landskapskonventionen i Nordkalottens kommuner

Landskapsskyddet och -vården styrs i Finland i huvudsak av markanvändnings- och bygglagen och dess riksomfattande mål för områdesanvändningen samt av naturvårdslagen. Målen med den europeiska landskapskonventionen har inkluderats i ovannämnda lagar. I Sverige finns konventionens innehåll i huvudsak i miljöbalken (1999) och plan- och bygglagen (1987/2011). I Norge styr plan- och bygglagen (2008), lagen om biologisk mångfald (2009) och kulturminneslagen (1978). Landskapsskyddet och -vården genomförs i landskapsområdena via områdesplanering och planering av markanvändning, i huvudsak genom planläggning och utarbetande av landskapsvårdsplaner.

Kommunernas ansvar vad gäller markanvändningen och planeringen av områdesanvändning är stort. Kommunerna i Nordkalotten har egna, delvis olikartade metoder och praxis, på basis av vilka olika processer i anslutning till områdesanvändningen sköts. Kommunerna och kommuninvånarna har ett stort intresse av att bevara och skydda den egna livsmiljön och att upprätthålla och öka området attraktionskraft. Landskapet ses ju i kommunerna som en av de viktigaste attraktionsfaktorerna som man inte vill förlora, men den egna yrkesskickligheten är inte tillräcklig vad gäller landskapsfrågor, i synnerhet olika markanvändningsformers påverkan på landskapet. Olika behov med avseende på markanvändningsformer innebär utmaningar som man nödvändigtvis inte har mött tidigare och för vilka varje kommun med gott exempel måste ta ansvar för.

Tilläggnandet och tillämpningen av ny information i praktiken upplevs som arbetsamt och det är svårt att ändra på invanda rutiner utan tydliga regler och konkret stöd. Bristen på resurser och expertis försvårar tilläggnandet av olika praxis. Målen i den europeiska landskapskonventionen har inkluderats i flera olika lagar i länderna på Nordkalotten. För tillämpningen av den europeiska landskapskonventionen har man inte utsett någon ansvarig instans, utan ansvaret är allas. Detta är en omständighet som tillsammans med knappa resurser leder till att man även drar sig undan ansvaret. Alla olika offentliga myndigheter bör fästa ännu större uppmärksamhet vid att landskapskonventionens principer inkluderas mer övergripande i olika verksamheter och metoder. Nya och tydliga prioriteringar i myndigheternas uppgifter främjar uppfyllandet av målen i konventionen. En tydlig ansvars- och rollfördelning mellan olika offentliga myndigheter har en stor betydelse då konventionens innehållsmässiga mål ska integreras i praktiken. En klar och tydlig nationell styrning av lokala myndigheter och därifrån vidare till kommunerna skulle förplikta till konkreta praktiska åtgärder. Eftersom man inte har velat förlora den positiva andan i konventionen har man upplevt att direkt styrning utöver lagstiftningen inte har varit nödvändig. I kommunerna eller regionförvaltningen upplever man dock inte att riktlinjerna tar den positiva andan från frågan, utan tydliggör handlingssätten.

Kommunernas ökade markanvändningsbehov med avseende på bland annat energiproduktionen, gruvindustrin och den växande turismnäringen skapar ett välgrundat behov av en planering med ännu fler dimensioner. Att förena olika intresseparters önskemål samt traditionella och nya näringsgrenar är inte enkelt och konflikter uppstår oundvikligen. Detta leder till ett ännu större behov av att engagera lokala intressegrupper i planeringsprocesserna ända från projektstarten. Planläggningen förutsätter en interaktion mellan myndigheter och medborgare. En dialog mellan medborgare, organisationer och myndigheter har en stor inverkan på många projekts effekter på landskapet. Med hjälp av forskning får vi mer information om landskapen, deras betydelse och hur olika markanvändningsmetoder påverkar landskapen. Information som man har undersökt underlättar dessutom beslutsfattandet och finnandet av lösningar. Ett tätt samarbete mellan olika förvaltningsområden, aktörer och lokala intressen samt landskapsforskning främjar för sin del uppfyllandet av målen i konventionen.

Landskapsinventeringarna stöder arbetet i anslutning till landskapsvården. Kommunernas önskemål om noggrannare och mer ingående landskapsklassificeringar och -modeller samt om olika markanvändningsmetoders inverkan på landskapet bör på lång sikt kunna fungera som ett varaktigt stöd i den praktiska planeringen. Kartläggningar och färdiga program som används som stöd i planeringen sänker tröskeln och beaktar landskapsvärdena mer övergripande. I fortsättningen bör man kraftigt betona informeringen om bra och fungerande praxis. Vi

kan öka kommunernas kunskaper och expertis även genom riktad utbildning och rådgivning. Konsultföretagens utbildningar som kommunerna använder sig av har en viktig ställning vad gäller främjandet av landskapskonventionen. Från det statsgränsöverskridande samarbetet är det ytterst viktigt att fortsätta utbytet av erfarenheter och sökandet och främjandet av enhetlig praxis. Nordkalottens gemensamma sameområde bör hellre hanteras som en helhet än som tre olika staters separata områden.

För att säkerställa att arbetet fortsätter upprättas en landskapssamarbetsgrupp på Nordkalottens område. Till arbetsgruppen inbjuds medlemmar från alla tre staterna, inklusive flera representanter från sameområdet. Samarbetsgruppens huvuduppgift är att driva landskapspolitiken framåt och att utveckla den på området. Vi kan kontinuerligt främja klassificeringen och kartläggningen av landskapsskyddet och -värden på lång sikt på Nordkalotten med till exempel projektfinansieringar. Att samla ihop en arbetsgrupp och definiera mer exakta verksamhetsprinciper torde vara nästa steg i främjandet av den europeiska landskapskonventionen i de nordliga områdena. Gruppen kan i fortsättningen planera nödvändiga projekthelheter och sakkomplex för området samt ordna riktad rådgivning och utbildning för lokala aktörer och på kommunnivå. Ett aktivt utbyte av goda erfarenheter och kunskapsspridning till Nordkalottens kommuner och mellan kommunerna även i fortsättningen främjar bemötandet av utmaningarna i framtiden. Förståelse för landskapens betydelse har en nyckelposition i den praktiska tillämpningen av den europeiska landskapskonventionen.

Noora Raasakka

Projektledare

Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lappland

BILAGA

Bilaga 1 Den Europeiska landskapskonventionens status

(Situation 10.08.2011)

Stater	Underskrift	Ratificering	Ikraftträdande
Albanien			
Andorra	23/3/2011		
Armenien	14/5/2003	23/3/2004	1/7/2004
Österrike			
Azerbajdzjan	22/10/2003		
Belgien	20/10/2000	28/10/2004	1/2/2005
Bosnien och Hercegovina	9/4/2010		
Bulgarien	20/10/2000	24/11/2004	1/3/2005
Kroatien	20/10/2000	15/1/2003	1/3/2004
Cypern	21/11/2001	21/6/2006	1/10/2006
Tjeckien	28/11/2002	3/6/2004	1/10/2004
Danmark	20/10/2000	20/3/2003	1/3/2004
Estland			
Finland	20/10/2000	16/12/2005	1/4/2006
Frankrike	20/10/2000	17/3/2006	1/7/2006
Georgien	11/5/2010	15/9/2010	1/1/2011
Tyskland			
Grekland	13/12/2000	17/5/2010	1/9/2010
Ungern	28/9/2005	26/10/2007	1/2/2008
Island			
Irland	22/3/2002	22/3/2002	1/3/2004
Italien	20/10/2000	4/5/2006	1/9/2006
Lettland	29/11/2006	5/6/2007	1/10/2007
Liechtenstein			
Litauen	20/10/2000	13/11/2002	1/3/2004
Luxembourg	20/10/2000	20/9/2006	1/1/2007
Malta	20/10/2000		
Moldova	20/10/2000	14/3/2002	1/3/2004
Monaco			
Montenegro	8/12/2008	22/1/2009	1/5/2009
Nederländerna	27/7/2005	27/7/2005	1/11/2005
Norge	20/10/2000	23/10/2001	1/3/2004
Polen	21/12/2001	27/9/2004	1/1/2005
Portugal	20/10/2000	29/3/2005	1/7/2005
Rumänien	20/10/2000	7/11/2002	1/3/2004
Ryssland			
San Marino	20/10/2000	26/11/2003	1/3/2004
Serbien	21/9/2007	28/6/2011	1/10/2011
Slovakien	30/5/2005	9/8/2005	1/12/2005
Slovenien	7/3/2001	25/9/2003	1/3/2004

Stater	Underskrift	Ratificering	Ikraftträdande
Spanien	20/10/2000	26/11/2007	1/3/2008
Sverige	22/2/2001	5/1/2011	1/5/2011
Schweiz	20/10/2000		
Forna jugoslaviska republiken Makedonien	15/1/2003	18/11/2003	1/3/2004
Turkiet	20/10/2000	13/10/2003	1/3/2004
Ukraina	17/6/2004	10/3/2006	1/7/2006
Storbritannien	21/2/2006	21/11/2006	1/3/2007

Totalt antal underskrifter som inte följs av ratificeringar:	5
Totalt antal ratificeringar/anslutningar:	34

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 48/2012				
Vastuualue Ympäristö ja luonnonvarat				
Tekijät Noora Raasakka Sari Sivonen (toim.)		Julkaisuaika Toukokuu 2012		
		Kustantaja /Julkaisija Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja The Nordic Council of Ministers		
Julkaisun nimi Pohjoiset maisemat ”Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toteuttaminen Pohjois-Kalotin kunnissa” – Konferenssi Inarissa 7.-9.9.2011				
Tiivistelmä Kansainvälinen Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden saavuttamista edistävä konferenssi järjestettiin Inarissa 7.-9.9.2011. Konferenssissa käsiteltiin maisemasopimuksen tavoitteita, tarpeita ja mahdollisuuksia Pohjois-Kalotin alueella. Tähän raporttiin on koottu konferenssissa esiintyneiden asiantuntijoiden laatimat artikkelit aiheesta. Raportin toivotaan helpottavan alueiden käytön suunnittelijoita käytännön työssään ja rohkaisevan kuntia toteuttamaan tulevaisuuden suunnittelua Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti. Raportti on saatavissa viidellä eri kielellä: suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, pohjoissaameksi ja englanniksi. Pohjois-Kalotin aluetta yhdistää yhteinen tunnusomainen maisema. Saamelaiskulttuurin sekä poronhoidon muovaamat tunturimaisemat ja upeat jokivarsimaisemat heijastuvat ympäristössä laaja-alaisesti. Alueen maisemalle haasteita tuovat sen moninaiset maankäyttömuodot ja elinkeinot, kuten matkailu, kaivosteollisuus ja energiantuotanto. Arvokkaiden maisemapiirteiden säilyttäminen vaatii erityistä tunteutusta ja tietämystä alueen kunnissa. Maisemansuojelua ja -hoitoa toteutetaan alueiden- ja maankäytön suunnittelun kautta, pääasiallisesti kaavoituksella ja maisemanhoitosuunnitelmilla. Pohjois-Kalotin alueen kunnissa on erilaiset osin toisistaan poikkeavat toimintatavat ja käytännöt maisemanhoidossa. Kuitenkin alueen asukkailla on yhtäläisiä intressejä elinympäristönsä suojeluun ja säilyttämiseen. Maisema nähdään vetovoimatekijänä, jota ei haluta menettää. Lisääntyvät maankäyttötarpeet kunnissa luovat tarpeen entistä moniulotteisemmalle suunnittelulle. Paikallisten tahojen osallistaminen suunnitteluprosesseihin aikaisessa vaiheessa ja monimuotoinen vuorovaikutus, niin toimijoiden, kansalaisten kuin viranomaisten välillä vähentää konfliktien muodostumista. Tutkimustiedon tehokkaampi hyödyntäminen ja valtiorajat ylittävä yhteistyö helpottaa päätöksentekoa ja luo yhteisiä linjoja maisemansuojelutyöhön. Yhteiset kokemukset, käytännöt ja tietotaidon jakaminen sekä laajemman maisemakonaisuuden hahmottaminen parantaa eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden toteutumista. Työn jatkuvuuden varmistamiseksi Pohjois-Kalotin alueelle suunnitellaan perustettavaksi maisemayhteistyöryhmä, jonka tehtävä on maisemapolitiikan kehittäminen ja eteenpäin vieminen.				
Asiasanat (YSA:n mukaan) maisema, Pohjoiskalotti, Eurooppalainen maisemayleissopimus, aluesuunnittelu, maisemansuojelu, maisemanhoito				
ISBN (Painettu) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (painettu) 2242-2846	ISSN (verkkopainettu) 2242-2854
www www.ely-keskus.fi/julkaisut www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2		Kieli ruotsi
Sivumäärä 87				
Julkaisun tilaukset Lapin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus, PL 8060, 96101 Rovaniemi puh: 029 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Kustannuspaikka ja -aika Rovaniemi 2012			Painotalo Kopijyvä Oy	

PRESENTATIONSBLAD

Publikationens serie och nummer Rapporter 48/2012				
Ansvarsområde Miljö och naturresurser				
Författare Noora Raasakka Sari Sivonen		Publiceringsdatum Maj 2012		
		Utgivare / Förläggare Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lapland		
		Projektets finansör/uppdragsgivare The Nordic Council of Ministers		
Publikationens titel Nordliga landskap - "Tillämpning av den europeiska landskapkonventionen i kommunerna på Nordkalotten" - Konferensen 7–9.9.2011, Enare, Finland				
<p>Sammandrag</p> <p>För att kunna nå de uppsatta målen för den europeiska landskapskonventionen anordnades en internationell europeisk konferens den 7–9 september 2011 i Enare. Konferensen var främst inriktad på att öka kunskapen om den europeiska landskapskonventionen och de möjligheter och behov den ger vad gäller det praktiska planeringsarbetet, särskilt på kommunnivå. Den här rapport är samlat artikel skrev av ledande experter som var föreläsare i konferensen. Vi hoppas att den här rapport underlättar det praktiska arbetet för planerarna av de här områdena och inspirerar kommunerna att genomföra sina framtidsplaner enligt den europeiska landskapskonventionen. Publikationen finns tillgänglig på fem olika språk: finska, svenska, norska, nordsamiska och engelska.</p> <p>Naturen på Nordkalotten återspeglar på bred front de gemensamma karaktäristiska dragen, såsom de fantastiska älvlandskapen och de vackra fjälltrakterna formade av samekulturen och renskötseln. Turism, energiproduktion, gruvnäring och utbyggnad av infrastruktur leder till nya och mångfacetterade utmaningar för dem som är ansvariga för områdena. Kommunerna behöver kunskap och stöd för att kunna förverkliga de allt mer komplexa planerna i framtiden, så att de unika och värdefulla särdragen kan bevaras.</p> <p>Landskapsskyddet och -vården genomförs i landskapsområdena via områdesplanering och planering av markanvändning, i huvudsak genom planläggning och utarbetande av landskapsvårdsplaner. Kommunerna i Nordkalotten har egna, delvis olikartade metoder och praxis, på basis av vilka olika processer i anslutning till områdesanvändningen sköts. Kommunerna och kommuninvånarna har ett stort intresse att bevara och skydda den egna livsmiljön och att upprätthålla och öka området attraktionskraft. Landskapet ses ju i kommunerna som en av de viktigaste attraktionsfaktorer som man inte vill förlora.</p> <p>Kommunernas ökade markanvändningsbehov med avseende på bland annat energiproduktionen, gruvindustrin och den växande turistnäringen skapar ett välgrundat behov av en planering med ännu fler dimensioner. Det är viktigt att lokala intressegrupper deltar i planeringen redan i början av processen. Mångsidigt samarbete mellan medborgare, aktörer och myndigheter kan minska eller hindra konflikter.</p> <p>En dialog mellan medborgare, organisationer och myndigheter har en stor inverkan på många projekts effekter på landskapet. Med hjälp av forskning får vi mer information om landskapen, deras betydelse och hur olika markanvändningsmetoder påverkar landskapen. Gemensamma erfarenheter och praktik, uppdelningen av kunskaper (know-how) samt uppfattningen av bredare landskapshelheten dörbättrar tillsammans de möjligheterna att förverkliga målen som definierats i Europeiska landskapkonventionen. För att säkerställa att arbetet fortsätter upprättas en landskapssamarbetsgrupp på Nordkalottens område, som huvuduppgift är att utveckla landskapspolitiken och driva den framåt.</p>				
Nyckelord (enligt Allärs) landskap, Nordkalotten, Europeisk landskapskonvention, områdesplanering, landskapskydd, landskapsvård				
ISBN (tryckt) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (tryckt) 2242-2846	ISSN (webbpublikation) 2242-2854
www www.ely-centralen.fi/publikationer www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2		Språk svenska
				Sidantal 87
Beställningar Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lapland, PB 8060, 96101 Rovaniemi telefon: +358 29 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Förläggningsort och datum Rovaniemi 2012			Tryckeri Kopijyvä Oy	

DOCUMENTATION PAGE

Publication series and numbers Reports 48/2012				
Area(s) of responsibility Environment and Natural Resources				
Author(s) Noora Raasakka Sari Sivonen		Date May 2012	Publisher Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland	
		Financier/commissioner The Nordic Council of Ministers		
Title of publication Northern Landscapes 'Implementation of the European Landscape Convention In the North Calotte Area Municipalities" - Conference in Inari, Finland 7-9.9.2011				
Abstract <p>The conference promoting the objectives of the international European Landscape Convention (ELC) was held on 7-9 September 2011 in Inari. The primary aim of the conference was to increase awareness of the ELC and the prospects and requirements it brings to practical planning work, especially at the municipal level. The conference speakers included top experts from Sweden, Norway, Finland, France, Holland and Catalonia. This report is a collection of articles written by the experts in the ELC conference. The report is available in five languages: Finnish, Swedish, Norwegian, Northern Sámi and English.</p> <p>The common characteristics of the North Calotte area, such as the magnificent riverside scenery and the beautiful fell landscapes formed by the Sámi culture and reindeer management are broadly reflected in the environment. Alongside the traditional forms of land use, many other livelihoods and forms of land use now need to be accommodated in the area. Tourism, energy production, mining industry and new infrastructure create new and manifold challenges to the authorities in charge of land use in these areas. Municipalities need information and support for versatile planning in the future, so that the unique and valuable characteristics of the North can be preserved.</p> <p>Landscape protection and management in the landscape areas is executed through areal and land use planning, mainly through town planning and the creation of landscape management plans. The municipalities in the North Calotte region have their own partly divergent methods and practices, based on the various land use processes are executed. The municipalities and inhabitants have a great interest in preserving and protecting their living environment and maintaining and increasing the appeal of the area. Landscape is viewed as one of the most significant appealing factors that cannot be lost.</p> <p>The increasing land use in municipalities, for example due to energy production, mining industry and increasing tourism, create a need for more multidimensional planning. The reconciliation of the wishes of different interest groups, and traditional and new livelihoods will not be easy. Conflict is inevitable. This will lead to a greater need to engage local bodies to the planning processes right from the start of the projects. Close cooperation between different administrative branches, operators, local bodies and landscape research promote the objectives of the convention. To ensure that the work continues, a landscape co-operation group is planned to be established in the North Calotte area. It's main task is to promote and develop landscape policy in the area.</p>				
Keywords landscape, North Calotte, European Landscape Convention, environmental planning, landscape protection, landscape management				
ISBN (print) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (print) 2242-2846	ISSN (online) 2242-2854
www www.ely-keskus.fi/julkaisut www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2	Language Swedish	Number of pages 87
Distributor Centre for Economic Development, Transport and the Environment, P.O. Box 8060, 96101 Rovaniemi, Finland Phone: +358 29 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Place of publication and date Rovaniemi 2012			Printing place Kopijyvä Oy	

Naturen på Nordkalotten återspeglar på bred front de gemensamma karaktäristiska dragen, såsom de fantastiska älvlandskapen och de vackra fjälltrakterna formade av samekulturen och renskötseIn. Olika behov och målet med avseende på markanvändningsformer innebär utmaningar. Skyddsarbete behöver mera klara anvisningarna och stöder. Förståelse för landskapens betydelse har en nyckelposition i den praktiska tillämpningen av den europeiska landskapskonventionen. För att utveckla landskapspolitiken på Nordkalottens område grundas en landskapssamarbetsgrupp.

För att kunna nå de uppsatta målen för den europeiska landskapskonventionen anordnades en internationell europeisk konferens den 7–9 september 2011 i Enare. Konferensen var främst inriktad på att öka kunskapen om den europeiska landskapskonventionen och de möjligheter och behov den ger vad gäller det praktiska planeringsarbetet, särskilt på kommunnivå. Den här rapport är samlad artikel skrev av ledande experter som var föreläsare i konferensen. Vi hoppas att den här rapport underlättar det praktiska arbetet för planerarna av de här områdena och inspirerar kommunerna att genomföra sina framtidsplaner enligt den europeiska landskapskonventionen. Publikationen finns tillgänglig på fem olika språk: finska, svenska, norska, nordsamiska och engelska.

RAPPORTER 48 | 2012
NORDLIGA LANDSCKAP
”TILLÄMPNING AV DEN EUROPEISKA
LANDSKAPSKONVENTIONEN I KOMMUNERNA PÅ
NORDKALOTTEN” - KONFERENSEN 7.-9.9.2011, ENARE, FINLAND

Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland

ISBN 978-952-257-535-7 (tryckt)

ISBN 978-952-257-536-4 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2846 (tryckt)

ISSN 2242-2854 (webbpublikation)

URN:ISBN:978-952-257-536-4

www.ely-centralen.fi/publikationer | www.doria.fi/ely-keskus

norden

Nordiska ministerrådet

Närings-, trafik- och
miljöcentralen